

Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej. Nr 13

**Procesy demograficzne w aglomeracji
poznańskiej w latach 1999–2009**

Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej

Numer 13

Redaktor serii:

Tomasz Kaczmarek Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Rada redakcyjna:

Wojciech Bonenberg Politechnika Poznańska

Wanda M. Gaczek Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Roman Jaszczak Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Andrzej Mizgajski Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Beata Łodyga

**Procesy demograficzne
w aglomeracji poznańskiej
w latach 1999–2009**

Bogucki Wydawnictwo Naukowe • Poznań 2011

Autor:
Beata Łodyga

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej,
Zakład Systemów Osadniczych i Organizacji Terytorialnej

Recenzent: prof. dr hab. Jerzy J. Parysek

Fotografie na okładce: Kazimierz Fryś, Marek Kaczmarczyk,
Archiwum Urzędu Miasta Poznania

Seria wydawnicza
Centrum Badań Metropolitalnych UAM
ul. Dziegiełowa 27, 61-680 Poznań
tel./fax 61 829 63 36
cbm@amu.edu.pl
www.cbm.amu.edu.pl

Sekretarz redakcji: Michał Wójcicki

Publikacja finansowana ze środków Rady Aglomeracji Poznańskiej
(Miasta Poznania, Powiatu Poznańskiego, miast i gmin: Buk, Czerwonak,
Dopiewo, Kleszczewo, Komorniki, Kostrzyn, Kórnik, Luboń, Mosina,
Murowana Goślina, Pobiedziska, Puszczykowo, Rokietnica, Skoki,
Stęszew, Suchy Las, Swarzędz, Szamotuły, Śrem, Tarnowo Podgórne)

Copyright © CBM UAM, Poznań 2011

ISBN 978-83-62662-60-9

Przygotowanie do druku:
Bogucki Wydawnictwo Naukowe
ul. Górna Wilda 90, 61-576 Poznań
tel. +48 61 8336580
e-mail: bogucki@bogucki.com.pl
www.bogucki.com.pl

Druk:
Zakład Graficzny UAM
ul. Wieniawskiego 1, 61-712 Poznań

Spis treści

1. Wprowadzenie	7
2. Liczba i rozmieszczenie ludności	9
2.1. Dynamika zaludnienia	9
2.2. Gęstość zaludnienia	12
2.3. Koncentracja ludności	14
3. Ruch naturalny ludności	16
3.1. Zmiany w poziomie zawierania i rozwiązywania małżeństw	16
3.1.1. Małżeństwa	16
3.1.2. Rozwody	18
3.2. Zmiany w poziomie urodzeń	19
3.2.1. Dzietność kobiet	21
3.3. Zmiany w poziomie zgonów	22
3.3.1. Przyczyny zgonów	24
3.3.2. Zgony niemowląt	26
3.4. Zmiany w przyroście naturalnym ludności	27
4. Ruch wędrówkowy ludności	30
4.1. Imigracje	30
4.2. Emigracje	33
4.3. Saldo migracji	35
5. Przyrost rzeczywisty	38
5.1. Typy i kierunki zmian zaludnienia	40
6. Struktura demograficzna ludności	45
6.1. Struktura ludności według płci i wieku	45
6.2. Poziom feminizacji	60
6.3. Struktura ludności według wieku	63
6.3.1. Struktura według biologicznych grup wieku	63
6.3.2. Struktura według edukacyjnych grup wieku	66
6.3.3. Struktura według ekonomicznych grup wieku	74
7. Zmiany w poziomie wykształcenia ludności	81
8. Struktura według stanu cywilnego i gospodarstwa domowe	85
9. Projekcja zmian liczby ludności do 2020 r.	93

10. Zmiany demograficzno-społeczne w aglomeracji poznańskiej na tle wybranych aglomeracji w Polsce w latach 1999–2008	97
11. Podsumowanie	108
Literatura	114
Wykaz źródeł informacji	115

1. Wprowadzenie

Transformacja systemowa dokonująca się w Polsce w latach 90. wpłynęła znacząco na podstawowe procesy demograficzne, społeczne oraz strukturę ludności. Zaszło wiele istotnych zmian zarówno w dynamice tych procesów, jak i w ich rozkładzie przestrzennym. W aglomeracji poznańskiej¹ od końca lat 90. XX w. następują istotne przeobrażenia w rozwoju demograficznym i społecznym, których bezpośrednim efektem są zmiany w zaludnieniu oraz w strukturze ludności, zarówno biologicznej, jak i demograficzno-zawodowej. Można dostrzec pozytywne i negatywne tendencje tych krótko- i średnioterminowych przemian. Na podstawie wybranych współczynników dokonano oceny procesów demograficznych w aspekcie dokonującego się w aglomeracji procesu suburbanizacji.

Celem opracowania jest analiza zmian demograficznych i społecznych zachodzących w aglomeracji poznańskiej w latach 1999–2009 (tj. od momentu powstania powiatu poznańskiego) na tle przeobrażeń w województwie oraz w innych aglomeracjach w Polsce. Uwzględniono także porównanie do przemian w Polsce i Europie, w odniesieniu do koncepcji „drugiego przejścia demograficznego”. Ponadto wskazano potencjalne konsekwencje rozwoju demograficznego dla usług oświatowych, zdrowotnych, rynku pracy, rynku mieszkaniowego i podjęto próbę projekcji tendencji zmian demograficznych w perspektywie do 2020 r.

Przedmiotem analizy jest dynamika zmian w natężeniu wybranych wskaźników demograficznych i społecznych, ich zróżnicowanie przestrzenne oraz tendencje przemian ostatnich lat. W celu uchwycenia istotnych zmian dokonano porównania sytuacji ludnościowej wewnątrz aglomeracji w odniesieniu do miast i obszarów wiejskich oraz w podziale na poszczególne gminy, w przypadku gmin miejsko-wiejskich osobno dla obu części tych jednostek. Przeprowadzono szczegółową analizę rozkładu przestrzennego wybranych procesów demograficznych i ich zmian w latach 1999 i 2009, w przypadku danych spisowych z lat 1988 i 2002. Dokonano oceny szans i zagrożeń sytuacji demograficznej i społecznej w aglomeracji.

Analizę przeprowadzono w oparciu o publikowane materiały statystyczne GUS: Bank Danych Regionalnych (2010), Bank Danych Lokalnych (2011), roczniki województwa wielkopolskiego, roczniki demograficzne, wyniki dwóch ostatnich spisów powszechnych ludności (1988 i 2002), a także informacje uzyskane w Urzędzie Statystycznym w Poznaniu. Wszystkie opracowania graficzne i kartograficzne sporządzono na podstawie danych statystycznych GUS, posługując się aktualnym podziałem administracyjnym.

---

¹ W niniejszym opracowaniu analizą objęto jednostki administracyjne wchodzące w skład Rady Aglomeracji Poznańskiej (2010): miasto Poznań, 17 gmin powiatu poznańskiego oraz 3 gminy spoza powiatu: Skoki, Szamotuły i Śrem.

Jako odrębne jednostki odniesienia w opracowaniu (na mapach i w tabelach) wyróżniono: miasta, gminy wiejskie oraz osobno części miejskie i wiejskie gmin miejsko-wiejskich. W nawiasach w legendach map podawana jest liczba tych jednostek kwalifikujących się do danego przedziału.

2. Liczba i rozmieszczenie ludności

Analizy rozmieszczenia ludności i jego zmian w aglomeracji poznańskiej dokonano, przedstawiając przestrzenne zmiany dynamiki, gęstości zaludnienia oraz koncentracji ludności w aglomeracji w układzie gminnym.

2.1. Dynamika zaludnienia

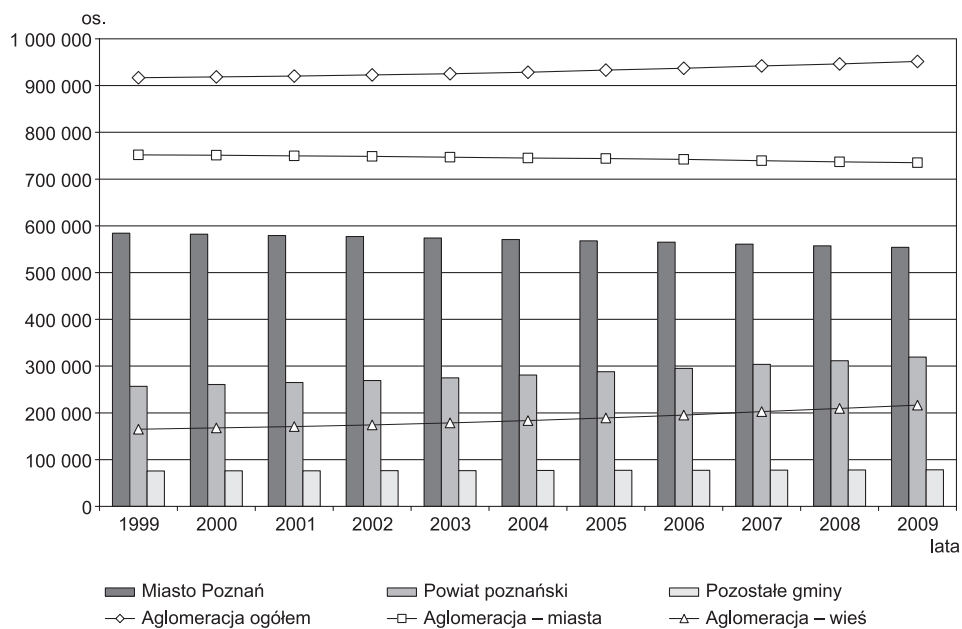
W latach 1999–2009 w Polsce odnotowano ubytek ludnościowy², a jego tempo stopniowo ulegało nasileniu. Tendencja ta jednak nie dotyczyła województwa wielkopolskiego, które w całym tym okresie wykazywało niewielki wzrost liczby mieszkańców (łącznie o 2,1%). W 2009 r. województwo wielkopolskie znajdowało się na 3 miejscu w kraju pod względem liczby mieszkańców (3,4 mln osób), a mieszkańcy województwa stanowili 9% ludności Polski.

W latach 1999–2009 również w aglomeracji poznańskiej nastąpił wzrost faktycznej liczby ludności³ (o 35 tys. osób, tj. o 3,8%), a jej udział w województwie powiększył się z 27,5% do 27,9%. W rezultacie w 2009 r. w aglomeracji poznańskiej mieszkało 951,8 tys. osób. W tym okresie można było zaobserwować duże zróżnicowanie regionalne tempa rozwoju liczebnego ludności w Polsce, w odniesieniu do miast i obszarów wiejskich. W największych miastach coraz szybciej ubywało mieszkańców na rzecz obszarów wiejskich, głównie w strefach podmiejskich. Zmiany te nie ominęły również aglomeracji poznańskiej, m.in. na początku lat 90. po raz pierwszy w okresie powojennym pojawiła się, utrzymująca się nadal, tendencja spadkowa liczby ludności Poznania. W latach 1999–2009 liczba mieszkańców Poznania zmalała z 584,2 tys. osób do 554,2 tys. osób (o 30 tys. osób, tj. o 5,1%), natomiast w powiecie poznańskim wystąpiła silna tendencja wzrostowa z 256,9 tys. osób do 319,3 tys. osób (62,4 tys. osób, tj. 24,3%). Podobny trend rosnący, choć o znacznie niższej dynamice zjawiska, charakteryzował pozostałe 3 gminy (spoza powiatu poznańskiego), w których wzrost ludności wyniósł 3,5%. W rezultacie w 2009 r. mieszkańcy Poznania stanowili już tylko 60,5% ludności aglomeracji, podczas gdy w 1999 r. udział ten był wyraźnie wyższy i wynosił 63,7%. Udział powiatu poznańskiego wzrósł z 28,0% do 33,5%, natomiast udział „pozostałych gmin” nie uległ zmianie. Tym samym nastąpił wyraźny spadek wskaźnika urbanizacji w całej aglomeracji z 82% do 77,2% (ryc. 1, 2).

W analizowanym okresie wszystkie gminy aglomeracji (poza Poznaniem) wykazywały wzrost liczby mieszkańców. Zdecydowanie większą dynamiką wzrostu

² Liczba ludności kraju zmniejszyła się z 38 263 303 os. w 1999 r. do 38 167 329 os. w 2009 r., tj. o 0,3%.

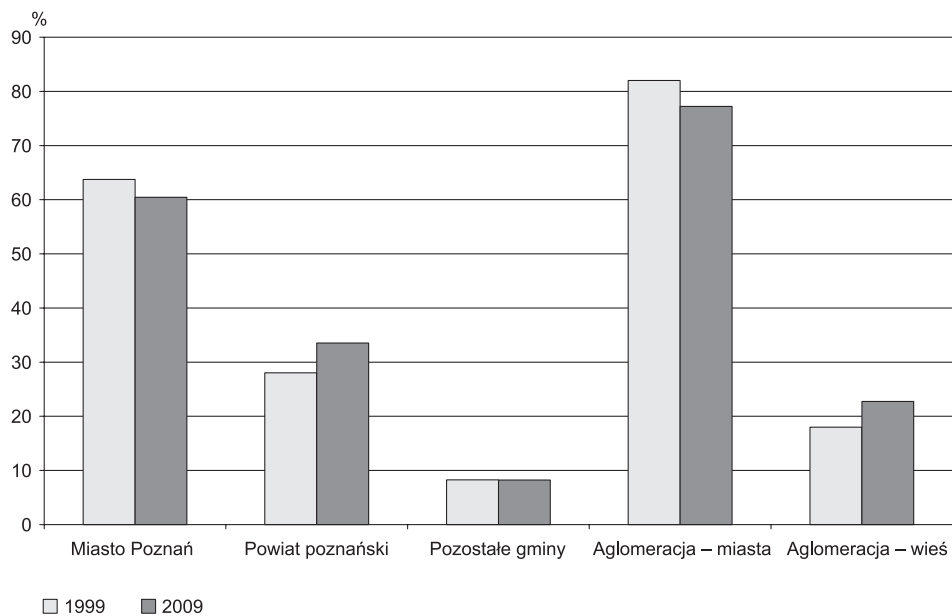
³ Liczba ludności w aglomeracji poznańskiej wzrosła z 916 762 os. w 1999 r. do 951 753 os. w 2009 r., tj. o 3,8%.

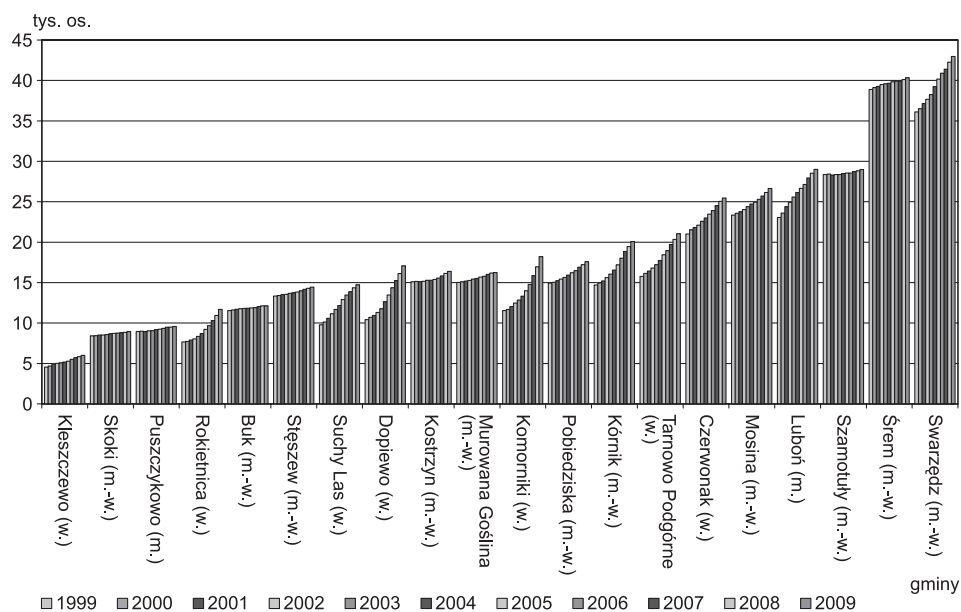
Ryc. 1. Liczba ludności w latach 1999–2009

zaludnienia cechowały się gminy pierwszego pierścienia strefy podmiejskiej Poznania, bezpośrednio z nim sąsiadujące (ryc. 3–5).

Zróznicowanie przestrzenne dynamiki zmian zaludnienia w aglomeracji było dość wyraźne. Podobnie jak w innych aglomeracjach w kraju, znacznie wyższą dy-

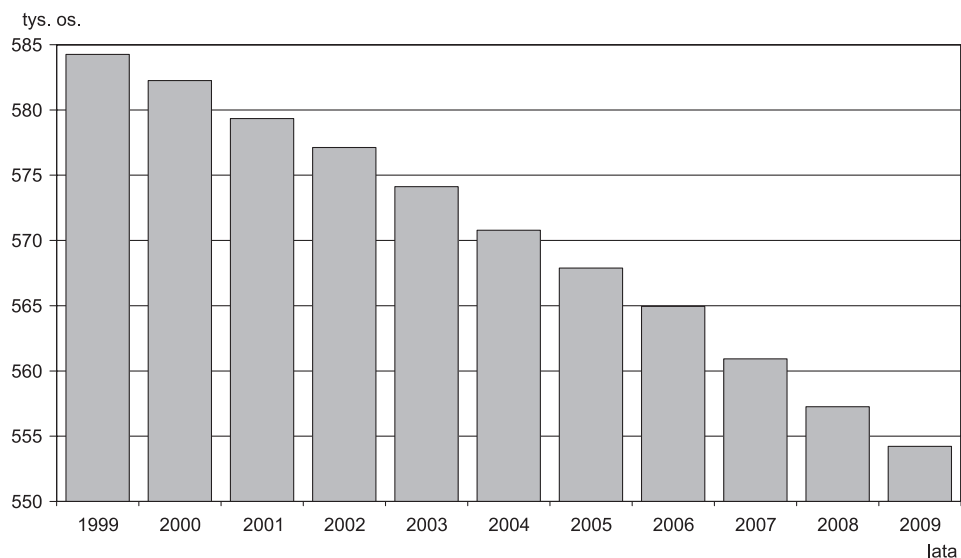

Ryc. 2. Udział ludności w aglomeracji poznańskiej w 1999 i 2009 r.

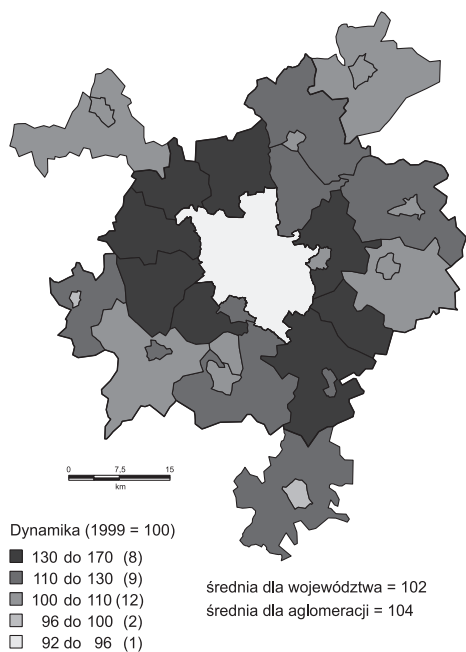

Ryc. 3. Liczba ludności w gminach w latach 1999–2009

namiką wzrostu zaludnienia charakteryzowały się obszary wiejskie. Szczególnie było to widoczne w gminach bezpośrednio sąsiadujących z Poznaniem, w których w ostatnich latach nastąpił silny rozwój budownictwa mieszkaniowego. Najwyższym wzrostem zaludnienia charakteryzowały się gminy wiejskie (Komorniki, Dopiewo, Tarnowo Podgórne, Suchy Las, Rokietnica, Kleszczewo) oraz obszary

Ryc. 4. Liczba ludności Poznania w latach 1999–2009

Ryc. 5. Dynamika zaludnienia w aglomeracji poznańskiej w latach 1999–2009

wiejskie gmin miejsko-wiejskich bezpośrednio sąsiadujących z Poznaniem (Swarzędz i Kórnik). Biorąc pod uwagę gminy miejsko-wiejskie, należy zaznaczyć, że większość miast w tych gminach wykazywała niższą lub podobną dynamikę wzrostu aniżeli obszary wiejskie.

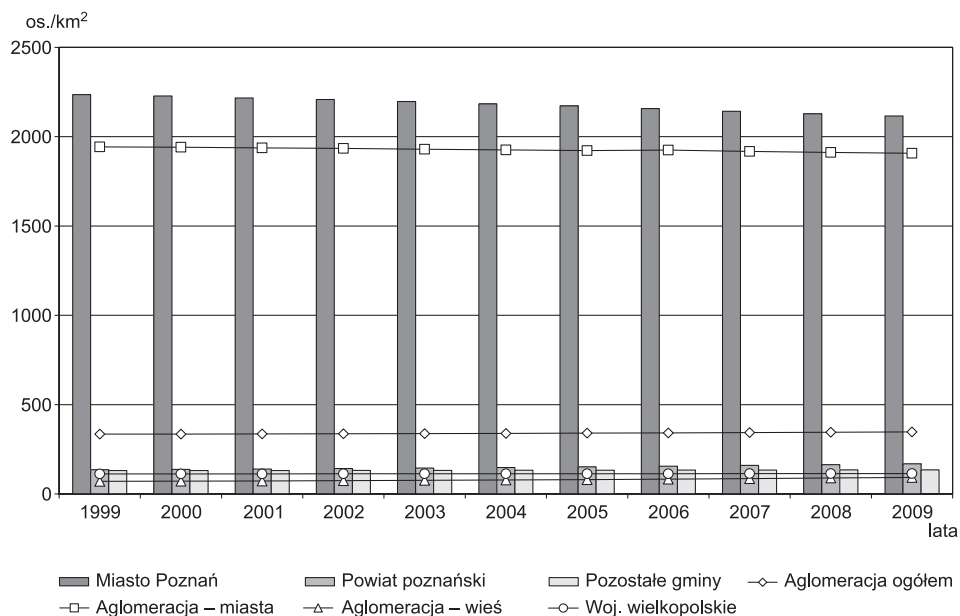
Największy ubytek mieszkańców w aglomeracji wystąpił w Poznaniu (o 5,1%). Ubytek zaludnienia zaznaczył się również w miastach: Buku (o 1,8%) i Śremie (o 0,7%). Można zatem wnioskować, że zmiany w zaludnieniu wewnątrz aglomeracji to efekt dokonującej się suburbanizacji głównie na skutek przemieszczeń mieszkańców Poznania, a także mieszkańców niektórych mniejszych miast aglomeracji. Lepiej sytuowana ludność miejska realizuje w ten sposób pragnienie podniesienia swojego standardu mieszkaniowego i środowiskowego.

2.2. Gęstość zaludnienia

Zmiany liczby mieszkańców aglomeracji znalazły wyraz w zmianach gęstości zaludnienia poszczególnych gmin. Analizę tego wskaźnika dla gmin odniesiono do obszarów wiejskich i miast, gdyż w tym ujęciu istnieje duże zróżnicowanie. Wskaźnik przejawiał w aglomeracji tendencję wzrostową (z 334 os./km² w 1999 r. do 347 os./km² w 2009 r., tj. o 13 os./km²). W tym czasie gęstość zaludnienia w Poznaniu obniżyła się o 119 os./km² w 2009 r. wynosiła 2117 os./km². Na pozostałym obszarze odnotowano wzrost gęstości zaludnienia, najwyższy w powiecie poznańskim (wzrost o 33 os./km²), a niewielki w pozostałych gminach (o 4 os./km²). W 2009 r. gęstość zaludnienia w powiecie osiągnęła poziom 168 os./km². W gminach spoza powiatu poznańskiego była jeszcze niższa i wynosiła 135 os./km (ryc. 6).

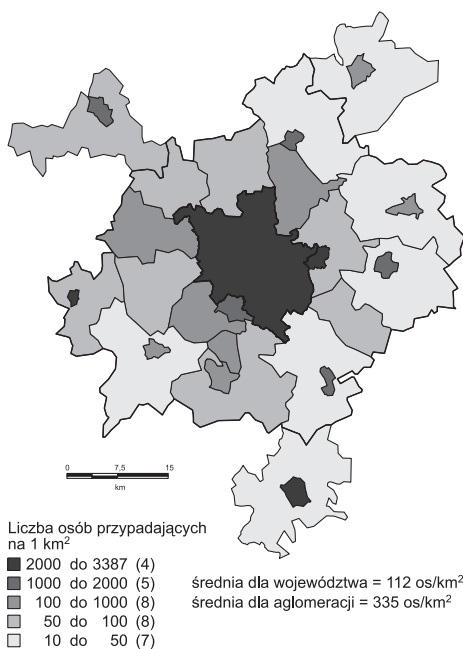
W ujęciu gminnym w 1999 r. najwyższą gęstość zaludnienia w aglomeracji cechowała miasto Swarzędz (3386 os./km²) oraz inne miasta z gęstością zaludnienia przekraczającą 2000 os./km²: Śrem (2435 os./km²), Poznań (2236 os./km²) i Buk (2100 os./km²) – ryc. 7.

W 2009 r. najwyższą gęstością zaludnienia charakteryzował się również Swarzędz, lecz wartość wskaźnika wyniosła już 3538 os./km². Do grona miast o wysokim zagęszczeniu ludności (ponad 2000 os./km²) dołączył Luboń (2147 os./km²). Relatywnie duża gęstość zaludnienia cechowała – co zrozumiałe – pozostałe miasta

Ryc. 6. Gęstość zaludnienia w latach 1999–2009

aglomeracji, ale także większość obszarów wiejskich gmin leżących w bezpośrednim sąsiedztwie Poznania, gdzie wskaźnik ten przekraczał ogólną średnią woje-

Ryc. 7. Gęstość zaludnienia w 1999 r.

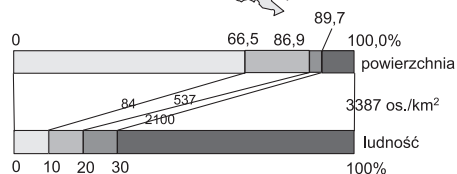
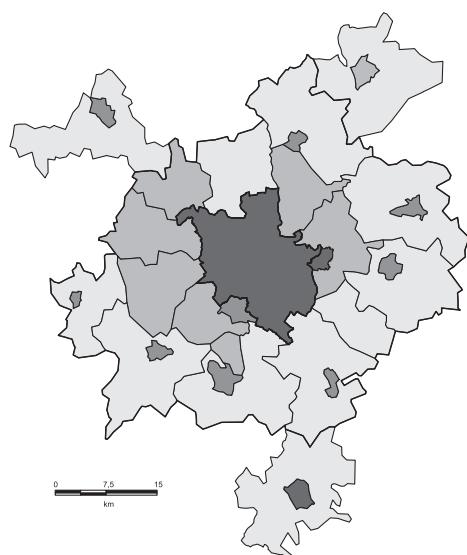

Ryc. 8. Gęstość zaludnienia w 2009 r.

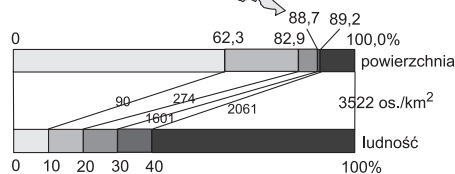
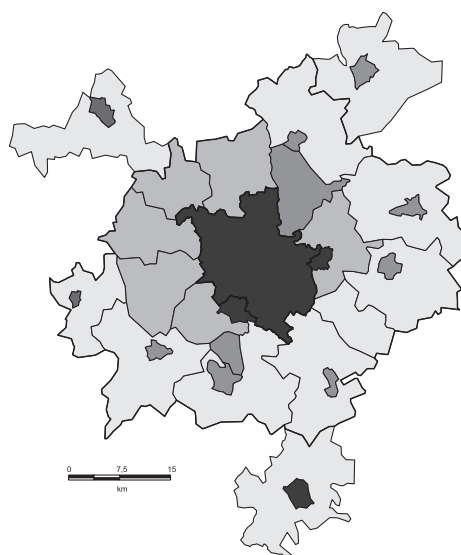
wódką (wynoszącą 114 os./km²). Obszary wiejskie położone na północ i zachód od Poznania (tj. gminy: Suchy Las, Rokietnica, Dopiewo, Czerwonak, Komorniki i Tarnowo Podgórne), a także na wschodzie gmina Swarzędz, osiągnęły gęstość zaludnienia ponad 100 os./km². Natomiast niższym wskaźnikiem (50–100 os./km²) charakteryzowały się obszary wiejskie gmin położonych w południowej części powiatu poznańskiego oraz gminy: Szamotuły i Śrem. Najniższym zagęszczeniem ludności (poniżej średniej krajowej dla obszarów wiejskich wynoszącej 50 os./km²) nadal wyróżniały się obszary wiejskie gmin w północno-wschodniej części aglomeracji (tj. Murowana Goślina, Pobiedziska oraz Skoki) – ryc. 8.

2.3. Koncentracja ludności

Zmiany zaludnienia doprowadziły do dostrzegalnych zmian w koncentracji ludności w aglomeracji poznańskiej⁴. Potwierdzają to wydzielone strefy koncentracji⁵.

Ryc. 9. Koncentracja ludności w 1999 r.

Ryc. 10. Koncentracja ludności w 2009 r.

⁴ Koncentracja ludności rozumiana jest jako stopień skupienia ludności na określonej powierzchni. Im większy odsetek ludności koncentruje się na małej powierzchni gmin, tym większy jest stopień nierównomierności.

⁵ Strefy koncentracji wydzielono dla kolejnych decyli ludności według wzrastającej gęstości zaludnienia.

Tabela 1. Strefy koncentracji ludności w aglomeracji poznańskiej w 1999 i 2009 r.

Strefa koncentracji	Ludność	Powierzchnia %		Maksymalna gęstość zaludnienia w os./km ²	
		1999	2009	1999	2009
I	0–10	66,5	62,3	84	90
II	10–20	20,4	20,6	537	274
III	20–30	2,8	5,8	2100	1601
IV	30–40	10,3	0,5	3387	2061
V	40–100		10,8		3537

Podczas gdy w 1999 r. można było wyróżnić cztery strefy, to w 2009 r. takich stref było już pięć.

Zmiany zachodzące w rozmieszczeniu ludności przedstawiają mapy koncentracji ludności aglomeracji poznańskiej (ryc. 9, 10). W latach 1999–2009 nastąpiły zmiany udziału powierzchni kolejnych stref. W 2009 r. zmniejszyła się powierzchnia I strefy, do której należały wyłącznie obszary wiejskie zewnętrznego pierścienia aglomeracji. Nieco zmieniła swój zasięg strefa II, obejmująca wcześniej gminy wiejskie pierwszego pierścienia bezpośrednio sąsiadującego z Poznaniem oraz Puszczykowo i Skoki. W 2009 r. powiększyła się ona o gminę Suchy Las, lecz jednocześnie gmina Czerwonak oraz oba miasta „awansowały” do strefy III, przez co strefa II uzyskała charakter wyłącznie wiejski. W minionej dekadzie ponad dwukrotnie zwiększyła się powierzchnia III strefy, obejmującej w 2009 r. łącznie 8 miast oraz jedną gminę wiejską (Czerwonak). Wydzielona nowa strefa IV (dla kolejnego decyla ludności) objęła miasta: Buk i Szamotuły. A miasta tworzące w 1999 r. strefę IV (Poznań i Śrem) oraz dodatkowo Luboń ze strefy III przesunęły się do następnej – V strefy, w której do 60% zmniejszył się odsetek ludności aglomeracji.

Wskazane zmiany potwierdzają dekoncentrację ludności w aglomeracji przejawiającą się spadkiem odsetka ludności w ostatniej strefie na rzecz niższych stref koncentracji przy jednoczesnym wydzieleniu się dodatkowej strefy IV w 2009 r.

3. Ruch naturalny ludności

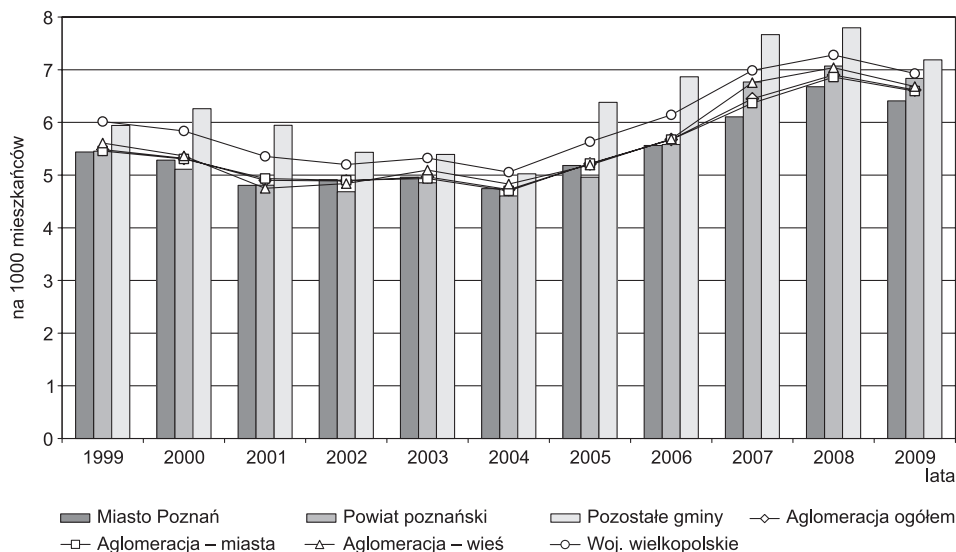
Jednym z elementów wpływających na kształtowanie się zmian zaludnienia są zmiany w ruchu naturalnym, które są efektem zawierania małżeństw, zmian w poziomie urodzeń i zgonów, a w konsekwencji w przyroście naturalnym ludności.

3.1. Zmiany w poziomie zawierania i rozwiązywania małżeństw

3.2.1. Małżeństwa

W latach 1999–2004 w aglomeracji poznańskiej występowała tendencja spadkowa zawierania małżeństw. Najniższe wartości wskaźnik osiągnął w 2004 r. (4,7‰), po czym nastąpiło odwrócenie się negatywnych trendów. W latach 2005–2008 wskaźnik wykazywał tendencję wzrostową aż do osiągnięcia najwyższych wartości (ok. 7‰). W 2009 r. ponownie spadł poniżej 7‰.

W analizowanym okresie natężenie zawierania małżeństw w aglomeracji było nieco niższe niż w województwie wielkopolskim. Wartości wskaźnika były wyrównane na obszarach wiejskich i w miastach, jednakże występowały dość znaczne dysproporcje między z jednej strony Poznaniem i powiatem poznańskim a z drugiej strony pozostałymi gminami, gdzie poziom wskaźnika był zawsze wyraźnie wyższy.

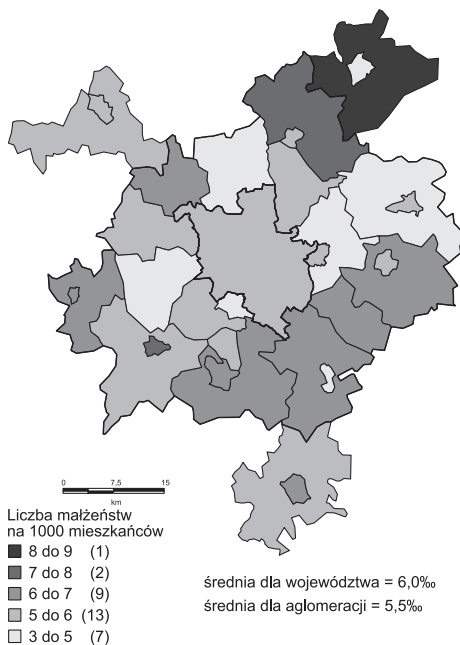

Ryc. 11. Małżeństwa w latach 1999–2009

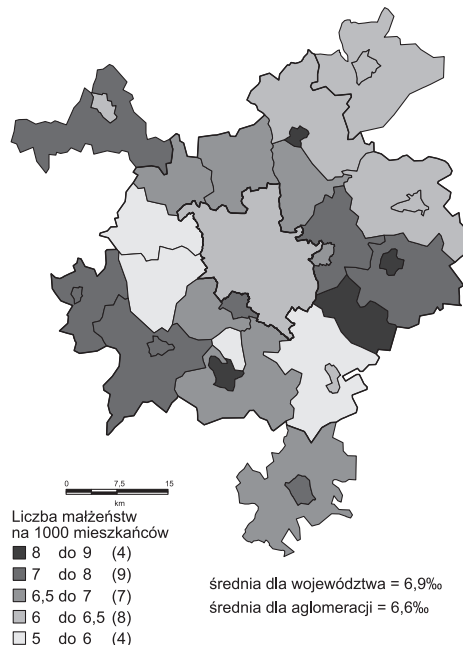
Przez niemal wszystkie lata utrzymywało się także bardzo podobne natężenie zawierania małżeństw w Poznaniu i powiecie poznańskim, co świadczy o podobnych wzorcach zachowań w tych jednostkach. Dopiero od 2007 r. występuje wyższe natężenie zawierania małżeństw w powiecie niż w Poznaniu, co jest efektem migracji poznaniaków w wieku matrymonialnym do strefy podmiejskiej (ryc. 11).

W latach 1999–2009 pozytywne zmiany polegające na wzroście poziomu zawieranych małżeństw ujawniły się w większości gmin. Spadek natężenia wskaźnika wystąpił jedynie na obszarach wiejskich czterech jednostek: Kórnik, Mosiny, Murwaniej Gośliny i Skoków oraz w dwóch miastach: Puszczykowie i Stęszewie. W efekcie w 2009 r. wyrównał się poziom natężenia wskaźnika małżeństw w skali aglomeracji (ryc. 12–14).

Wzrost poziomu zawierania związków małżeńskich był konsekwencją wchodzenia w wiek matrymonialny i rodzicielski wyżu demograficznego początku lat 80. Należy zaznaczyć, że obecnie związki małżeńskie zawierane są w późniejszym wieku, co jest wyraźnym symptomem transformacji demograficznej⁶. Aktualnie obserwowane w Polsce trendy w liczbie zawieranych małżeństw, a także zmiany postaw i zachowań matrymonialnych są podobne do zmian zachodzących od kilkadziesiąt lat w krajach Europy Zachodniej i Północnej oraz od początku okresu

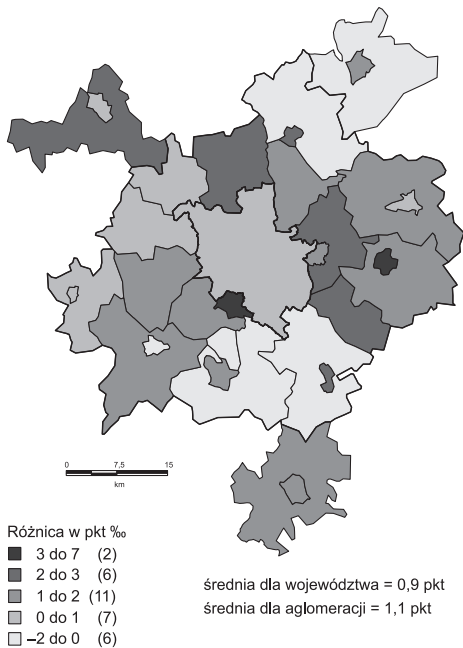

Ryc. 12. Małżeństwa w 1999 r.

Ryc. 13. Małżeństwa w 2009 r.

⁶ Istotną cechą transformacji demograficznej jest opóźnianie momentu zawierania małżeństwa z powodu m.in. wydłużania okresu nauki, trudności na rynku pracy ludzi młodych, ograniczonej możliwości zakupu mieszkania dla rodziny oraz zmiany postaw matrymonialnych młodego pokolenia w wyniku zmian systemu norm i wartości.

Ryc. 14. Zmiana wskaźnika małżeństw w latach 1999–2009

wyższa dynamika wzrostu wskaźnika w powiecie (wzrost z 1,1 w 1999 r. do 1,3 rozvodu/1000 mieszkańców w 2009 r.) spowodowała zmniejszenie się dysproporcji między Poznaniem (wzrost wskaźnika odpowiednio z 1,8 do 2,0) a powiatem (ryc. 15).

Na wzrost liczby rozwodów wpływają m.in. czynniki ekonomiczne. Niewątpliwie rośnie ich znaczenie w wyborach życiowych, w tym również dotyczących rozpadu małżeństw. Ważne są też czynniki społeczne, np. rosnący poziom wykształcenia, który rozbudza ambicje zawodowe, co przejawia się zmianą postawy na taką, która preferuje osobisty rozwój jednostki i podporządkowuje mu decyzje dotyczące rodziny. Wzrost wymagań i rosnąca konkurencyjność na rynku pracy powoduje stres, który także może rzutować na trwałość związków.

Transformacji systemowej obok przemian ekonomicznych towarzyszą ponadto przemiany kulturowe i światopoglądowe, szczególnie młodych generacji. Dotyczą one m.in. dążenia do większej niezależności, do indywidualizmu, pojawienia się odmiennego od dotychczasowego systemu wartości i norm, bardziej liberalnego w kwestii nierozzerwalności związków małżeńskich. Przyjmowanie ich przez młode pokolenia i równoczesne odrzucenie tradycyjnych norm obyczajowych może sprzy-

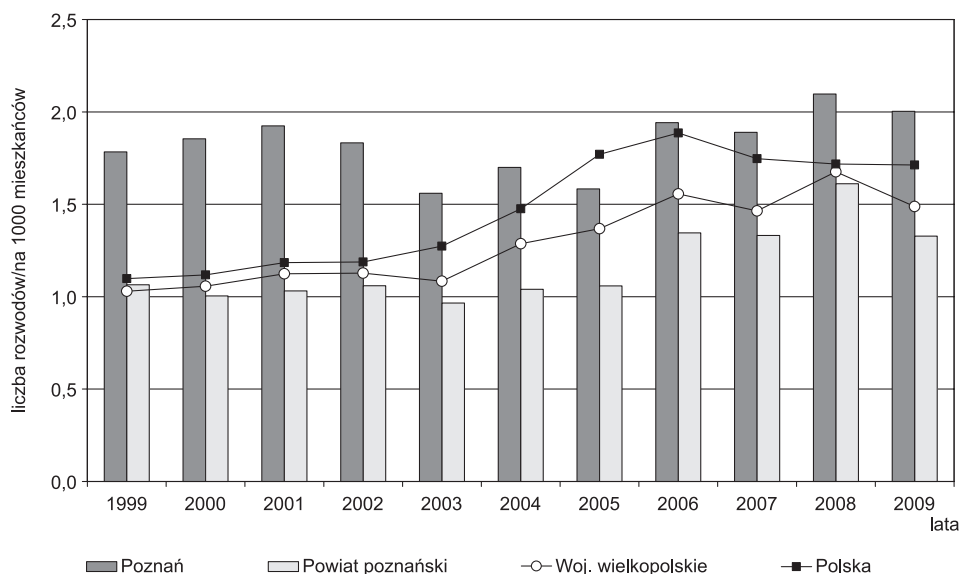
transformacji społeczno-ekonomicznej w Europie Środkowej i Wschodniej. Powyższe przemiany nawiązują do przeobrażeń określanych mianem drugiego przejścia demograficznego, tj. spadku zawieranych związków formalnych, wzrostu wieku nowożeńców w momencie zawierania pierwszego małżeństwa, wzrostu liczby kohabitacji, wzrostu liczby rozwodów oraz spadku małżeństw powtórnych w ogólnej liczbie zawieranych związków małżeńskich.

3.1.2. Rozwody

W latach 1999–2009 w Poznaniu i powiecie poznańskim wzrosła liczba rozwodzących się małżeństw⁷, co jest zgodne z tendencją ogólnokrajową. Natężenie rozwodów w Poznaniu było wyższe niż w województwie wielkopolskim i w powiecie poznańskim⁸, jednak

⁷ Brak danych dla gmin uniemożliwił określenie pełnej dynamiki natężenia rozwodów w aglomeracji.

⁸ W latach 1999–2009 dynamika wzrostu rozwodów w powiecie poznańskim była większa (z 270 do 416 rozwodów, tj. o 54%) niż w Poznaniu (z 1014 do 1095, tj. o 8%). W okresie tym liczba rozwodów w Polsce wzrosła z 42 do 65,3 tys. par (o 55%).

Ryc. 15. Rozwody w latach 1999–2009

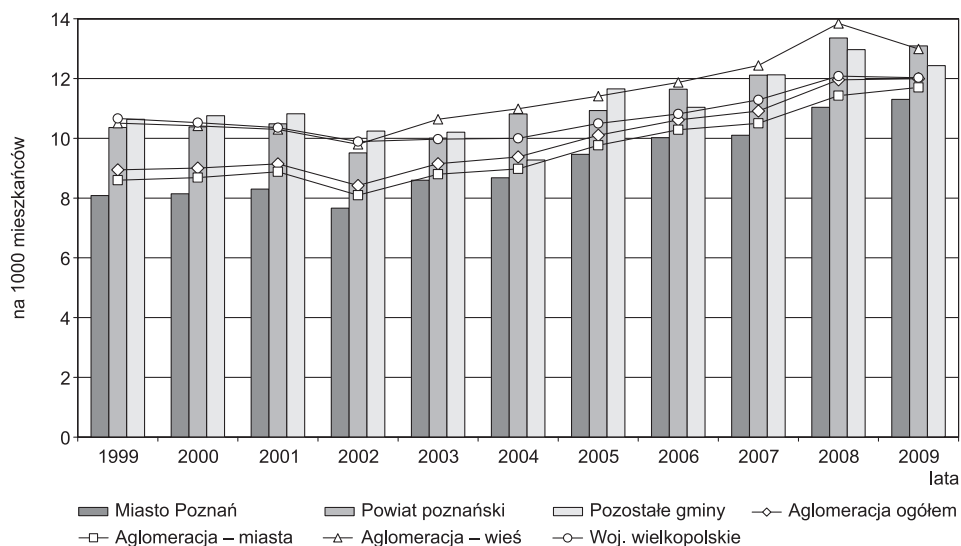
jać dezintegracji małżeństw. Rozpad rodziny i wzrost rodzin niepełnych wiąże się zwykle z negatywnymi konsekwencjami dla dzieci wychowywanych przez te pary.

3.2. Zmiany w poziomie urodzeń

Najważniejszym, obok zgonów, elementem ruchu naturalnego ludności wpływającym na zmiany zaludnienia jest poziom urodzeń. W Polsce wiąże się on bezpośrednio z natężeniem zawieranych małżeństw, gdyż większość dzieci rodzi się w związkach małżeńskich (ok. 80%). Istotny wpływ na poziom rozrodczości ma również dzietność kobiet.

Przeprowadzona analiza zmian w poziomie urodzeń obejmowała określenie tendencji zmian współczynnika urodzeń, który określa liczbę urodzeń żywych przypadającą na 1000 mieszkańców. Na wielkość tego miernika wpływają zmiany w strukturze ludności, w tym udział kobiet w wieku rozrodczym oraz postawy i zachowania prokreacyjne ludności.

W całym okresie 1999–2009 natężenie urodzeń w aglomeracji poznańskiej było niższe niż w województwie wielkopolskim, lecz począwszy od 2002 r. nastąpił proces ich wyrównywania, a od 2005 r. różnica była już bardzo niewielka. W latach 1999–2002 w aglomeracji występował końcowy okres obniżania się współczynnika urodzeń (minimalna wartość wyniosła 8,4‰ w 2002 r.) i była to kontynuacja tendencji rozpoczętej pod koniec lat 80., zgodnej z trendami ogólnopolskimi. Odwrócenie tych negatywnych zmian w rozrodczości nastąpiło w latach 2003–2009, kiedy to w aglomeracji dynamika wzrostu poziomu urodzeń była wyższa niż w województwie wielkopolskim. Trzeba zaznaczyć, że w aglomeracji poziom natężenia

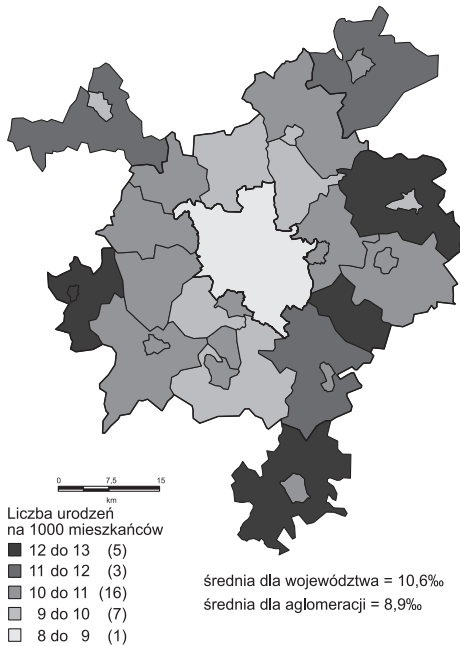

Ryc. 16. Urodzenia w latach 1999–2009

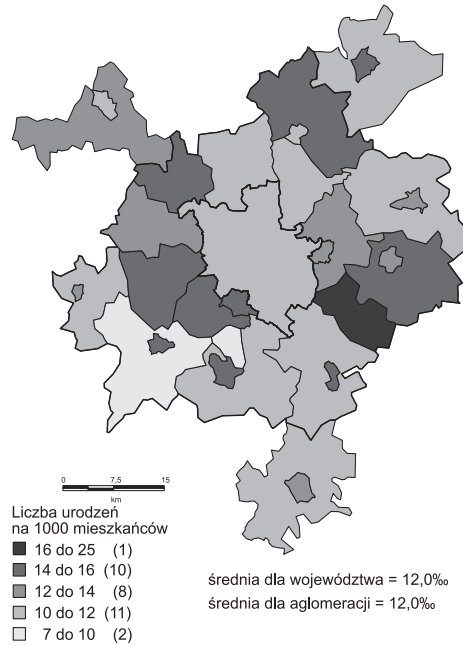
nia urodzeń na obszarach wiejskich był wyższy niż w miastach, a tendencje jego wzrostu – zbliżone (ryc. 16).

W latach 1999–2008 najkorzystniejsze zmiany wskaźnika wystąpiły na terenach wiejskich aglomeracji (wzrost z 10,5‰ w 1999 r. do 13,8‰ w 2008 r.) oraz w powiecie poznańskim, będącym w znacznej części obszarem wiejskim. Podobieństwa do powyższych trendów wykazywały również powiat poznański i Poznań, choć w całym okresie utrzymywały się między nimi dysproporcje w natężeniu wskaźnika na korzyść powiatu. W gminach spoza powiatu poznańskiego (Skoki, Szamotuły, Śrem) natężenie urodzeń było najniższe w 2004 r., by następnie rosnąć aż do poziomu przekraczającego 12‰. Zachwianie trendu nastąpiło w 2009 r., kiedy to obniżył się nieco poziom urodzeń na obszarach wiejskich aglomeracji, podczas gdy w miastach, w tym w Poznaniu, utrzymała się tendencja wzrostowa. Obserwowany w ostatnich latach wzrost poziomu urodzeń na wsi był związany nie tylko z przemianami w strukturze ludności, będącymi skutkiem wejścia w wiek rozrodzony wyżowych generacji lat 80., ale także z szerokim strumieniem migrantów w wieku prokreacyjnym przenoszących się z Poznania do jego strefy podmiejskiej (ryc. 17–19).

W 1999 r. najwyższym poziomem urodzeń (powyżej 12‰) charakteryzowały się obszary wiejskie gmin peryferyjnych aglomeracji (Śrem, Pobiedziska, Kleszczewo i Buk). Natomiast najniższe wartości urodzeń cechowały Poznań (8,1‰). W latach 1999–2009 korzystne tendencje wzrostu natężenia urodzeń wystąpiły w większości jednostek aglomeracji. Największy wzrost natężenia urodzeń (o ponad 4 pkt) wykazywały obszary wiejskie w pięciu gminach (Komorniki, Kostrzyn, Rokietnica, Dopiewo, i Kleszczewo) oraz w czterech miastach (Skoki, Kórnik, Sęszew i Mosina). Z kolei Luboń, Swarzędz i Poznań wraz z większością wiejskich obszarów ościennych cechowały się podobną średnią dynamiką wzrostu, co jest

Ryc. 17. Urodzenia w 1999 r.

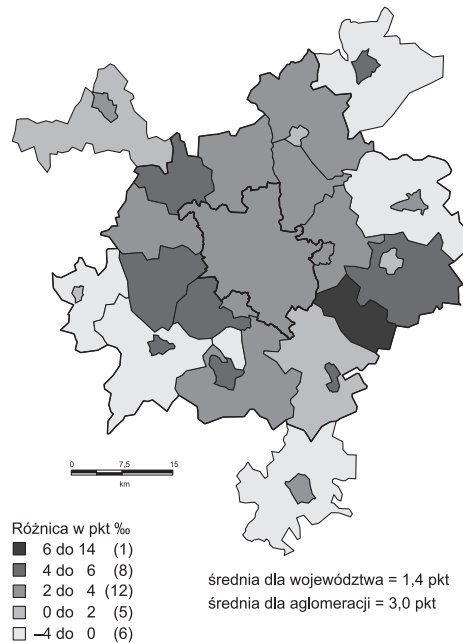

Ryc. 18. Urodzenia w 2009 r.

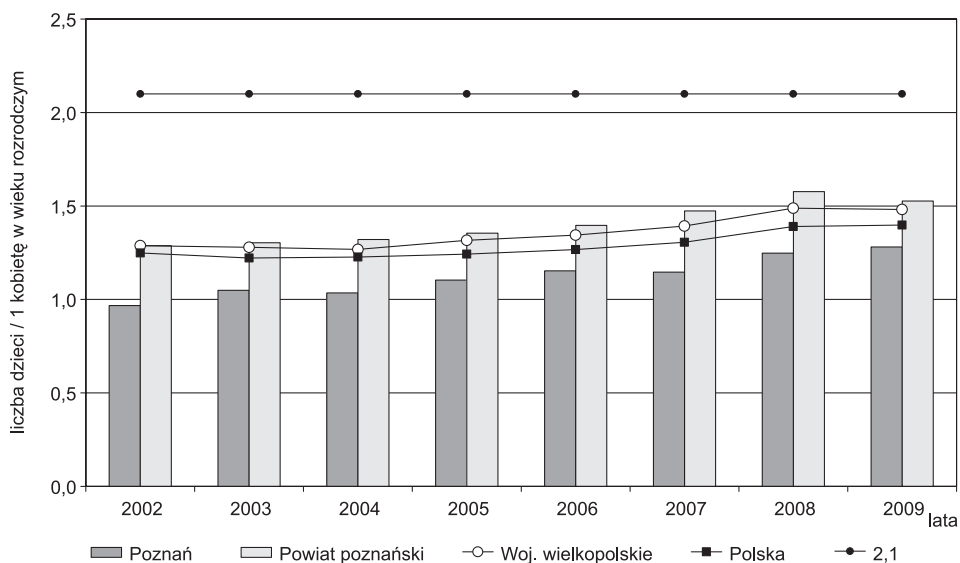
przykładem upodabniania się procesów demograficznych w miastach centralnych i w ich strefach podmiejskich. Negatywne spadkowe trendy urodzeń wystąpiły w Puszczykowie oraz na obszarach wiejskich gmin w północno-wschodniej (Skoki i Pobiedziska) oraz południowo-zachodniej części aglomeracji (Buk i Stęszew). W efekcie pozytywnych zmian natężenia urodzeń w 2009 r. poprawił się potencjał demograficzny wielu gmin aglomeracji, w tym Poznań.

3.2.1. Dzietność kobiet

Do pozytywnych zmian w poziomie urodzeń w Poznaniu i powiecie poznańskim przyczynił się również wzrost liczby dzieci przypadającej na jedną kobietę w wieku rozrodczym (dzietności kobiet).

Ryc. 19. Zmiana wskaźnika urodzeń w latach 1999–2009

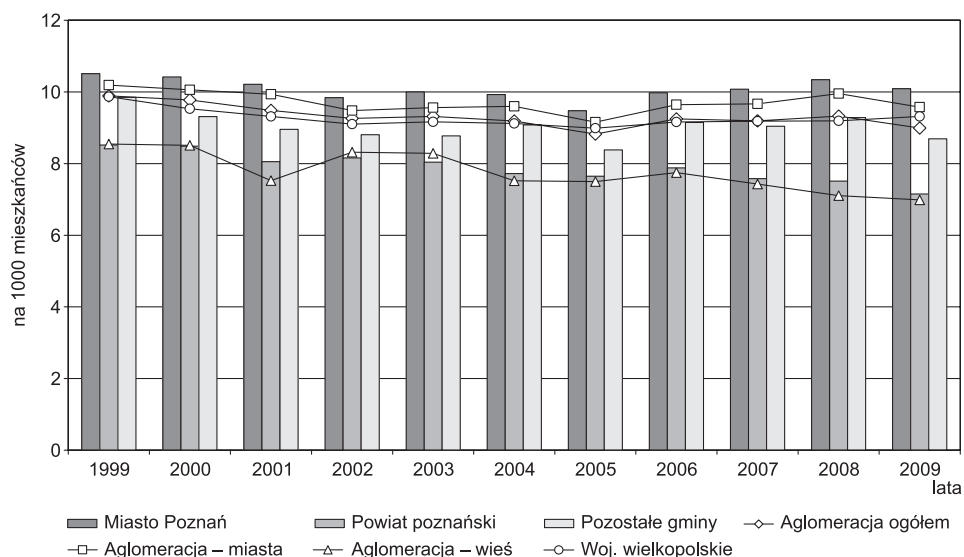

Ryc. 20. Dzietność kobiet w latach 2002–2009

Przeciętnie w powiecie poznańskim dzietność kobiet była większa niż w Poznaniu i wzrosła z 1,3 w 2002 r. do 1,5 w 2009 r. (ryc. 20). W Poznaniu na 1 kobietę w wieku rozrodczym przypadała mniejsza liczba dzieci, ale pozytywne tendencje zmian były podobne (w 2009 r. wskaźnik wynosił 1,3). Mimo korzystnych zmian w dynamice wskaźników, nie gwarantują one prostej zastępowalności pokoleń, która wymaga utrzymania się wartości wskaźnika na poziomie wynoszącym co najmniej 2,1. Wystąpienie tak niskiego poziomu dzietności przez dłuższy okres doprowadzi do niekorzystnych zmian i deformacji w strukturach wieku ludności i będzie miało przełożenie na relacje międzypokoleniowe (międzygeneracyjne).

3.3. Zmiany w poziomie zgonów

W końcu lat 90. w aglomeracji poznańskiej współczynnik zgonów wynosił poniżej 10‰ i od tego czasu wykazywał niewielką tendencję spadkową, by w ostatnich latach ustabilizować się na poziomie około 9‰. Natężenie wskaźnika utrzymywało się na zbliżonym poziomie jak w województwie wielkopolskim. Podobna dynamika zmian wskaźnika charakteryzowała miasta aglomeracji, w tym Poznań, jednakże poziom zgonów w Poznaniu był zawsze najwyższy (nieco ponad 10‰ w latach początkowych i końcowych). W przypadku Poznania oraz trzech gmin spoza powiatu minimalna wartość wskaźnika wystąpiła w 2005 r., po czym rozpoczął się jego wzrost. Inaczej sytuacja przedstawiała się w powiecie poznańskim, w szczególności na jego obszarach wiejskich, gdzie tendencja spadkowa wskaźnika zgonów występowała także po 2005 r. i gdzie jego wartości były najkorzystniejsze (ryc. 21).

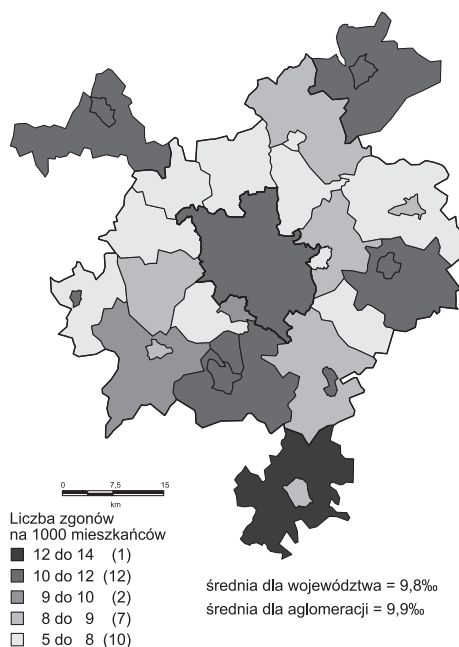
Ryc. 21. Zgony w latach 1999–2009

Zmiany współczynnika zgonów były uwarunkowane zmianami w strukturze wieku ludności i wydłużaniem się przeciętnego trwania życia. Dlatego w latach 1999–2009 wskaźnik ten wykazywał korzystne zmiany w powiecie poznańskim, gdzie wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym był nieznaczny, natomiast w Poznaniu bardziej dynamiczny wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym w ostatnich czterech latach skutkował wzrostem wskaźnika zgonów.

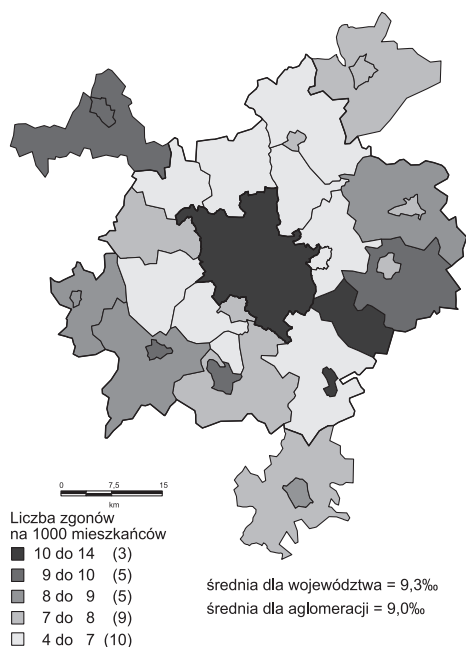
W 1999 r. najwyższym poziomem zgonów ogółem (blisko 14‰) charakteryzowały się obszary wiejskie w gminie Śrem, a stosunkowo wyższy poziom zgonów cechował także Poznań oraz niektóre obszary peryferyjne, m.in. gminy Szamotuły i Skoki (ryc. 22).

W okresie 1999–2009 w przeważającej liczbie gmin zmiany w dynamice zgonów były korzystne. Wyjątek stanowiły trzy miasta (Murowana Goślina, Sęszew i Śrem) i trzy obszary wiejskie (Buk, Pobiedziska i Kleszczewo), gdzie wystąpiły negatywne zmiany – wzrosła umieralność mieszkańców.

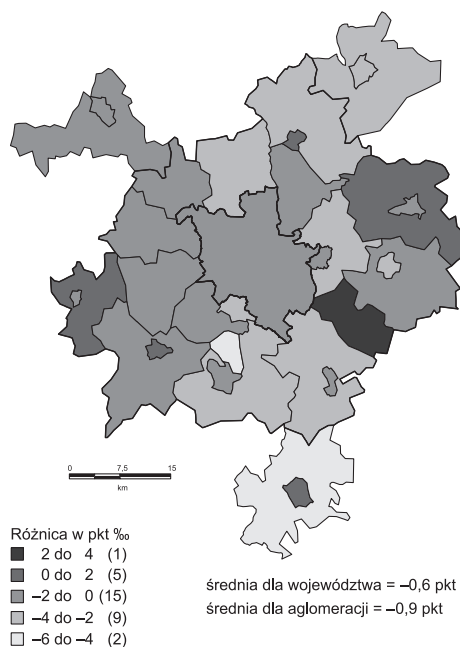
W efekcie w 2009 r. najwyższym poziomem zgonów (powyżej 9‰) wyróżniały się głównie miasta (Mosina, Kór-

Ryc. 22. Zgony w 1999 r.

Ryc. 23. Zgony w 2009 r.

Ryc. 24. Zmiana wskaźnika zgonów w latach 1999–2009

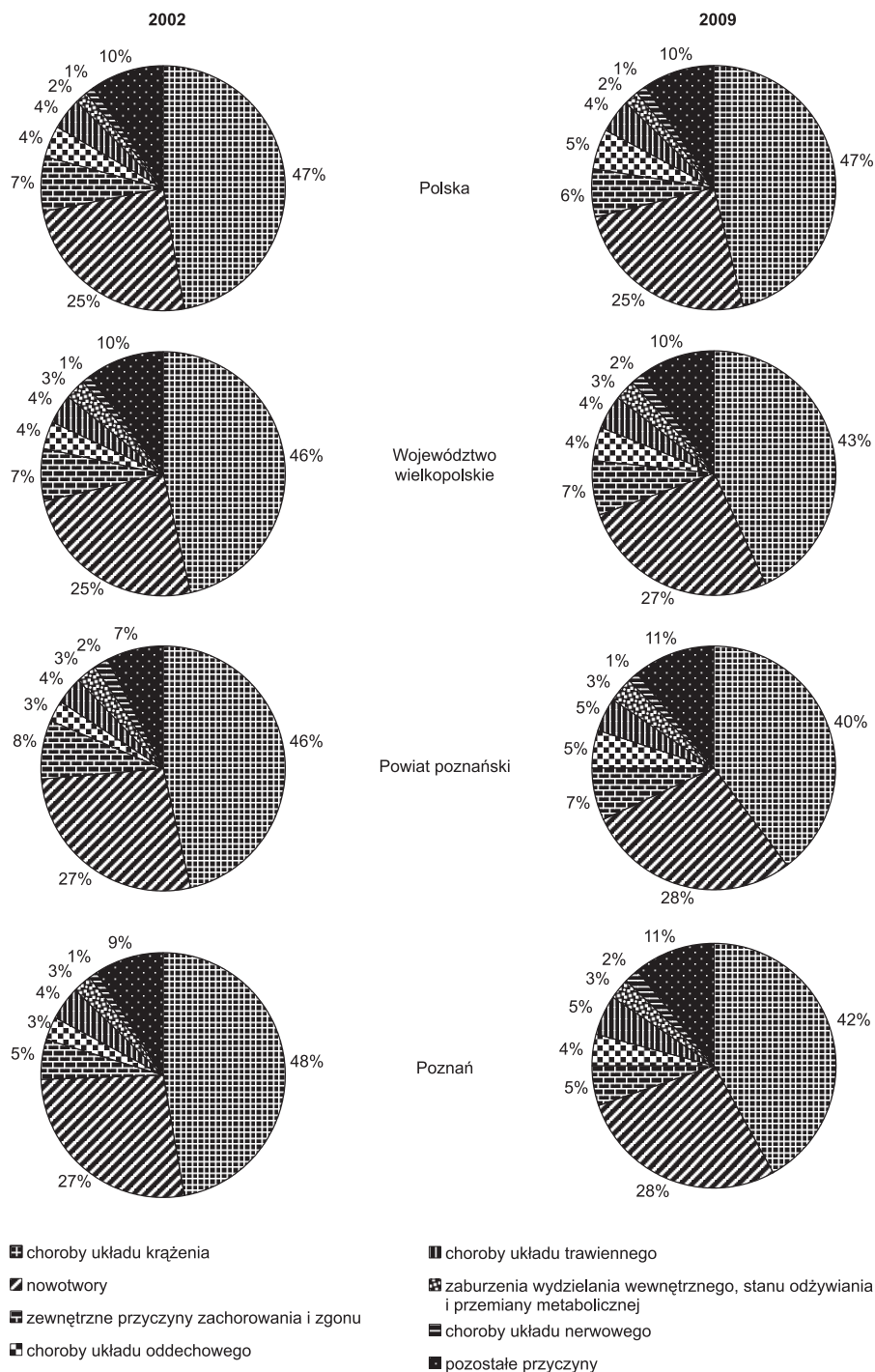
nik, Stęszew, Szamotuły i Poznań) oraz trzy obszary wiejskie (Szamotuły, Kleszczewo i Kostrzyn). Niskie wartości wskaźnika zgonów (poniżej 7‰) występowały w większości gmin otaczających Poznań, w tym najniższe w gminach: Suchy Las, Czerwonak i Swarzędz (ryc. 23, 24).

Korzystne zmiany w poziomie umieralności były spowodowane w największym stopniu zmianą stylu życia i diety, większą dbałością o zdrowie oraz postępem medycznym.

3.3.1. Przyczyny zgonów

W Polsce, podobnie jak i w krajach Unii Europejskiej, najważniejszymi przyczynami zgonów były choroby układu krążenia, nowotwory oraz przyczyny zewnętrzne. W latach 2002 i 2009 w województwie wielkopolskim i aglomeracji poznańskiej struktura zgonów była również odzwierciedleniem tych tendencji. Dostępne dane statystyczne dla analizowanego okresu pozwalają jedynie na porównanie zmian występujących w Poznaniu i w powiecie poznańskim.

W 2009 r. najwięcej zgonów w Poznaniu było spowodowanych chorobami układu krążenia (42% zgonów), choć ich udział w stosunku do 2002 r. spadł o 6 pkt %. Kolejną przyczyną śmiertelności były nowotwory (28% w 2009 r.), których udział wzrósł o 1 pkt w porównaniu do 2002 r. Inne rodzaje przyczyn zgonów (m.in. zewnętrzne, choroby układu oddechowego i układu trawiennego) stanowiły znacznie niższy odsetek zgonów mieszkańców Poznania (po 5% i mniej).

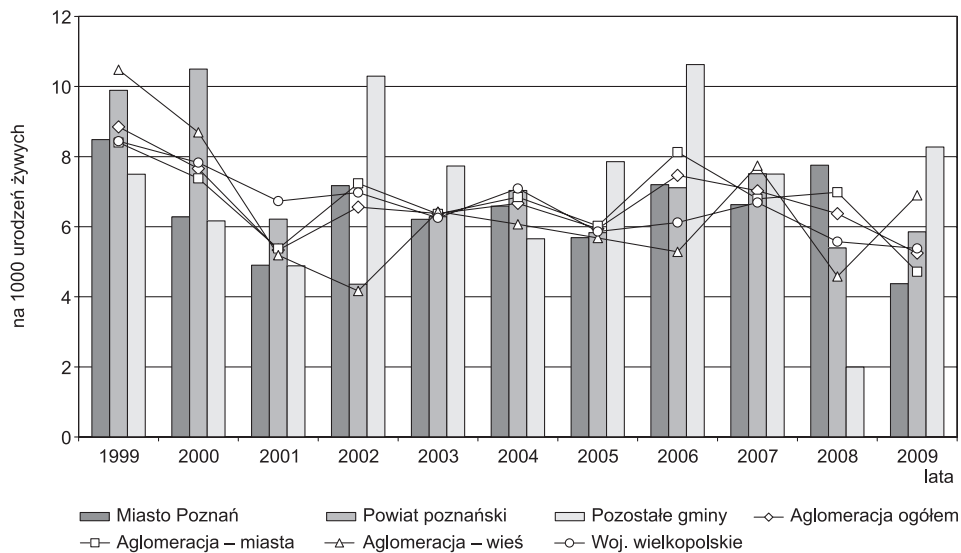
Ryc. 25. Przyczyny zgonów w latach 2002 i 2009

W 2009 r. w powiecie poznańskim również mniej mieszkańców umierało w wyniku chorób układu krążenia (40%) oraz wzrósł udział zgonów spowodowanych nowotworami (28%). Tendencję rosnącą wykazywały zgony, których przyczyną były choroby układu oddechowego i trawiennego (wzrost o 1–2 pkt %). Na ogólny poziom umieralności wpłynęło ograniczenie intensywności zgonów wywołanych przyczynami zewnętrznymi, które w powiecie miały nieco wyższy udział niż w Poznaniu (ryc. 25).

Powyższe tendencje w aglomeracji powinny wskazywać na rosnące zapotrzebowanie na usługi medyczne świadczone przez specjalistyczne kliniki przede wszystkim w zakresie chorób układu krążenia i onkologii. Tego typu problemy będą narastać już w niedalekiej przyszłości z uwagi na coraz szybciej starzejące się społeczeństwo.

3.3.2. Zgony niemowląt

W latach 1999–2009 wskaźnik zgonów niemowląt wykazywał dość znaczne fluktuacje, uniemożliwiające określenie wyraźniejszych tendencji. W badanym okresie były lata, w których wskaźniki we wszystkich grupach były bardzo zbliżone (2003, 2004, 2007) oraz lata, w których bardzo się różniły (2002, 2008). Na taki stan rzeczy wpływa m.in. stosunkowo niska liczba przypadków zgonów niemowląt, która wręcz uniemożliwia analizę tego współczynnika w skali gminnej (ryc. 26).

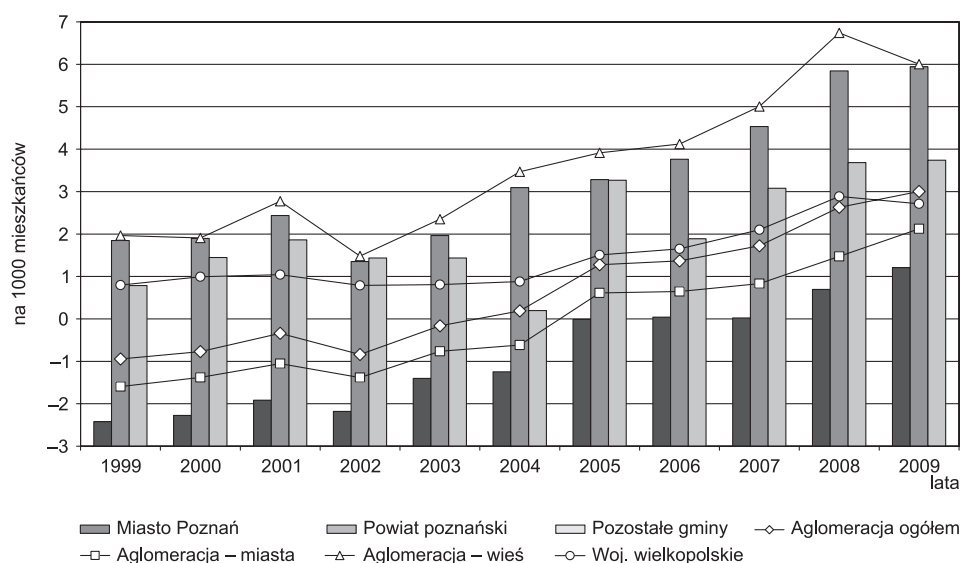
Ryc. 26. Zgony niemowląt w latach 1999–2009

3.4. Zmiany w przyroście naturalnym ludności

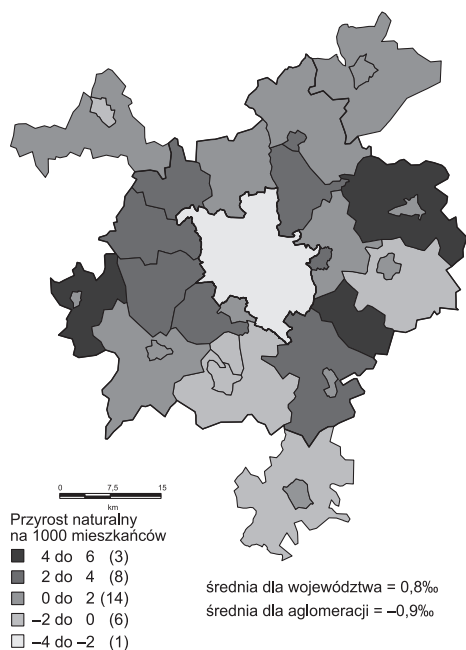
Efektom zmian wskaźników urodzeń i zgonów są zmiany przyrostu naturalnego. W całym okresie 1999–2009 odnotowano pozytywną tendencję wzrostową przyrostu naturalnego w aglomeracji, choć do 2003 r. występował ubytek naturalny ludności (wartości ujemne). Od kolejnego roku w aglomeracji wskaźnik zaczął osiągać coraz wyższe wartości dodatnie aż do 3‰ w 2009 r. Wzrost ten dotyczył zarówno miast, jak i obszarów wiejskich aglomeracji, jednakże w tym drugim przypadku pozytywne zmiany były nieco szybsze. Oznaczało to, iż w badanym okresie współczynnik przyrostu naturalnego w powiecie nie tylko przyjmował znacznie korzystniejsze wartości niż w Poznaniu, ale także rósł szybciej, tym samym dysproporcje współczynnika pomiędzy powiatem poznańskim a Poznaniem powiększały się. Warto zauważyć, że przyrost naturalny w powiecie był zawsze dodatni, podobnie jak w „pozostałych gminach”, gdzie jednak tendencja wzrostowa nie była tak wyraźna (ryc. 27).

Powyższe korzystne zmiany w przyroście naturalnym ludności aglomeracji były konsekwencją zmian w strukturze ludności według płci i wieku, przejawiającą się wchodzeniem w wiek prokreacyjny roczników wyżu demograficznego z początku lat 80. oraz odroczonej decyzji prokreacyjnych nieco wcześniejszej generacji ludności, przy czym obecnie w procesie ożywienia demograficznego uczestniczą przede wszystkim osoby młode (kobiety rodzące po raz pierwszy).

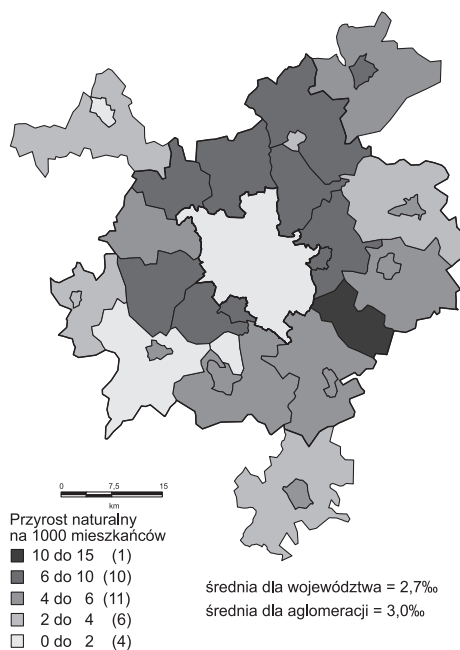
W 1999 r. w rozkładzie przestrzennym współczynnika przyrostu naturalnego w gminach aglomeracji można było dostrzec kilka jednostek o ujemnych wartościach wskaźnika – miasta: Puszczykowo, Mosina, Szamotuły oraz Poznań, który osiągnął najniższe wartości (–2,4‰), a także obszary wiejskie gmin: Śrem, Kostrzyn i Mosina. Większość gmin aglomeracji charakteryzowała się dodatnimi wartościami

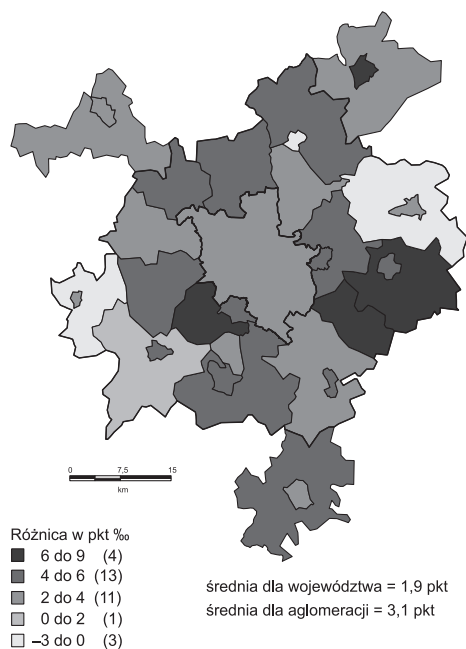
Ryc. 27. Przyrost naturalny ludności w latach 1999–2009

Ryc. 28. Przyrost naturalny ludności w 1999 r.

Ryc. 29. Przyrost naturalny ludności w 2009 r.

Ryc. 30. Zmiany w przyroście naturalnym ludności w latach 1999–2009

wskaźnika, przy czym znacznie wyższymi jego wartościami cechowały się obszary wiejskie (w tym gmin bezpośrednio sąsiadujących z Poznaniem). W 1999 r. najwyższymi wartościami przyrostu naturalnego (tj. 4–6‰) wyróżniały się obszary wiejskie trzech gmin: Buku, Kleszczewa oraz Pobiedzisk (ryc. 28).

W latach 1999–2009 widoczne były pozytywne tendencje wzrostowe przyrostu naturalnego w Poznaniu oraz w większości gmin powiatu poznańskiego. Niekorzystne zmiany (ubytek naturalny) wystąpiły na obszarach wiejskich niektórych gmin peryferyjnych (Pobiedziska i Buk) oraz w mieście Murrowana Goślina. Najwyższy wzrost wskaźnika wystąpił w Kleszczewie, Komornikach, w części wiejskiej gminy Kostrzyn oraz w mieście Skoki (wzrost pow. 6 pkt).

W 2009 r. ubytku naturalnego nie notowano już w żadnej gminie. Najwyższe wartości dodatniego przyrostu naturalnego (pow. 6‰) występowały w gminach sąsiadujących z Poznaniem od północy, wschodu i południowego zachodu, a także na obszarze wiejskim w gminie Murowana Goślina oraz w mieście Skoki (ryc. 29, 30).

Główną przyczyną poprawy wartości wskaźnika przyrostu naturalnego w powiecie poznańskim w ostatnich latach było nasilenie napływu migracyjnego młodej ludności na obszary podmiejskie Poznania.

4. Ruch wędrowniczy ludności

Ruch migracyjny jest kolejnym elementem wpływającym na zaludnienie w aglomeracji poznańskiej. W jego analizie uwzględniono ogólne saldo migracji oraz jego składniki: imigracje i emigracje ludności. Analizę migracji przeprowadzono na podstawie danych dotyczących zameldowań na pobyt stały, z włączeniem migracji zagranicznych.

4.1. Imigracje

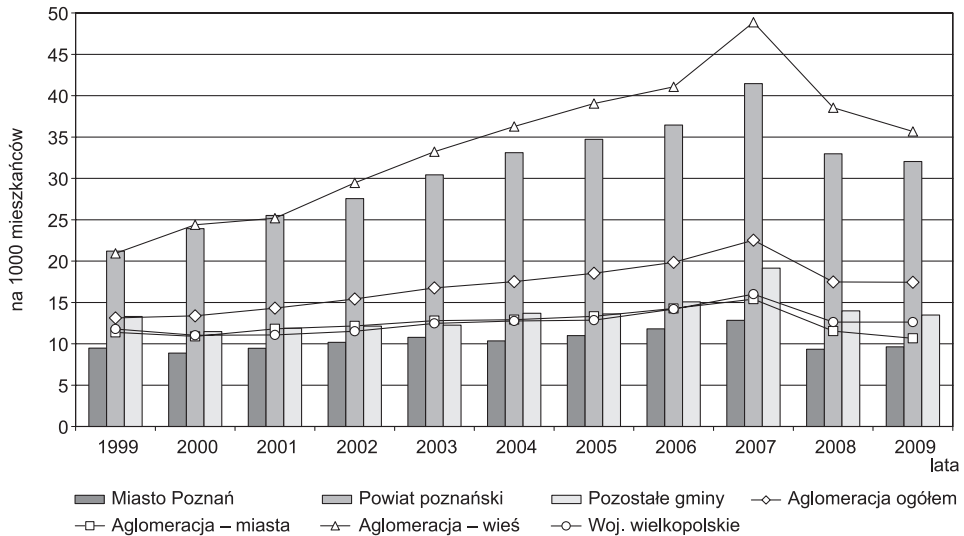
W latach 1999–2009 aglomeracja poznańska wyróżniała się znacząco wyższym natężeniem imigracji (napływu mieszkańców) niż województwo wielkopolskie, choć trendy zmian były podobne. W analizowanym okresie w aglomeracji występowała tendencja wzrostowa imigracji do 2007 r. (wzrost z 13,1‰ w 1999 r. do 22,5‰ w 2007 r.), po czym nastąpiło odwrócenie się tego trendu – spadek do 17,4‰ w 2009 r.

W aglomeracji wartości wskaźnika imigracji były znacznie wyższe na terenach wiejskich niż w miastach. W latach 1999–2007 współczynnik imigracji na obszarach wiejskich wzrósł ponad dwukrotnie z 20,9‰ w 1999 r. do 48,9‰ w 2007 r. W kolejnych dwóch latach wystąpił jednak szybki spadek poziomu imigracji na wsi do 35,7‰ w 2009 r. Imigracje w miastach (w tym w Poznaniu) były stosunkowo niewielkie, a natężenie wskaźnika w 1999 r. i 2009 r. było podobne, wynoszące około 11‰ (w Poznaniu ok. 9,5‰).

Wysokie natężenie imigracji w aglomeracji poznańskiej było przede wszystkim spowodowane napływem ludności do powiatu poznańskiego, który zwiększał się systematycznie od 1999 r. (21,2‰) do 2007 r. (41,5‰), a w latach 2008–2009 obniżył się do 32‰. Celem wzmożonego napływu ludności były w szczególności obszary wiejskie powiatu, a sam proces związany był z szybkim rozwojem budownictwa jednorodzinnego. Natężenie imigracji w pozostałych gminach było znacznie niższe niż w powiecie poznańskim (najwyższa wartość 19‰ w 2007 r.), bardziej zbliżone do poziomu imigracji do Poznania. Takie tendencje przyczyniły się do wyrównywania się dysproporcji w zaludnieniu między miastami a obszarami wiejskimi powiatu poznańskiego oraz do upodabniania się wiejskich terenów podpoznańskich do osiedli miejskich (ryc. 31).

W 1999 r. najwyższym natężeniem imigracji charakteryzowały się gminy otaczające Poznań (Suchy Las, Czerwonak, Swarzędz, Dopiewo, Luboń i Puszczykowo), a w drugiej kolejności położone wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych (Pobiedziska, Kórnik, Śrem). Natomiast najniższy poziom imigracji występował w Poznaniu i gminie Kostrzyn (poniżej 10‰).

W latach 1999–2009 wzrost wskaźnika imigracji wystąpił głównie na obszarach wiejskich aglomeracji poznańskiej (o 14,7 pkt) i objął w największym stopniu powiat poznański. Najwyższą dynamiką wzrostu imigracji (o ponad 45 pkt ‰) wy-

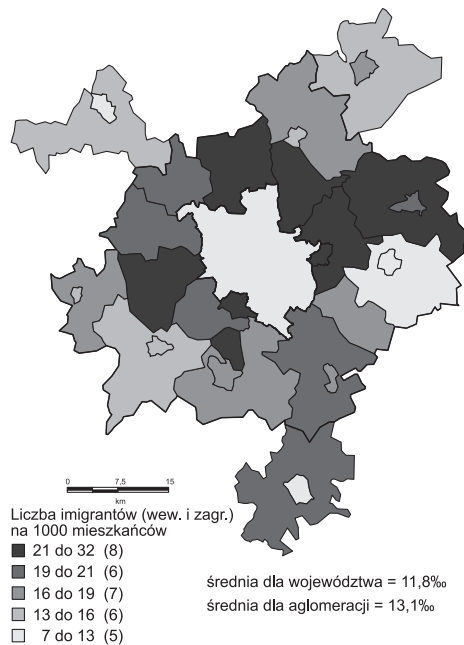

Ryc. 31. Imigracja ludności w latach 1999–2009

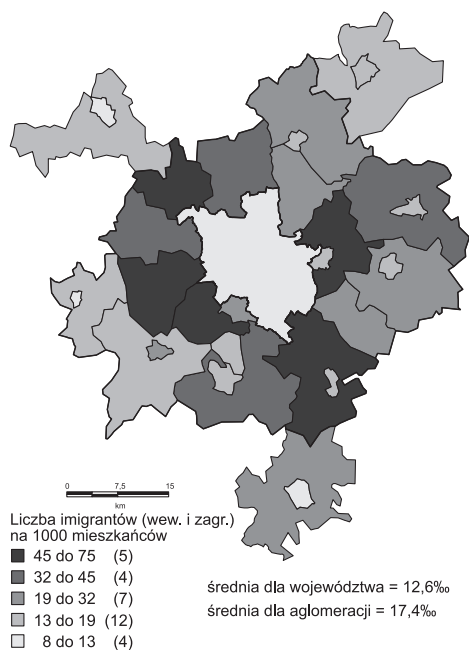
różniały się gminy wiejskie: Komorniki (o 54 pkt) i Rokietnica (o 49 pkt), a nieco tylko niższą (wzrost o 20–30 pkt) obszary wiejskie gmin Kórnik (25,5 pkt) oraz Dopiewo (25,5 pkt). Spadek natężenia imigracji wystąpił w większości miast (z wyjątkiem Poznania, Stęszewa i Kostrzyna) oraz w gminie Buk.

W rezultacie powyższych zmian w 2009 r. najwyższy poziom imigracji (ponad 45‰) wykazywały obszary wiejskie sąsiadujące z Poznaniem (Rokietnica, Komorniki, Dopiewo, Swarzędz i Kórnik), natomiast najniższy Poznań i trzy inne miasta (Szamotuły, Buk i Śrem) – ryc. 32–34.

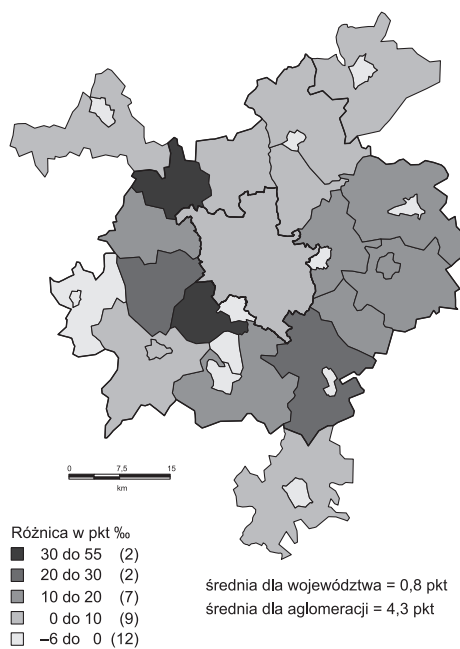
Zaobserwowane zmiany są potwierdzeniem tego, że napływ ludności skupia się głównie w otoczeniu regionalnych i subregionalnych ośrodków wzrostu. Dzieje się tak ze względu na ekonomiczną barierę dostępności mieszkań oraz koszty utrzymania w największych miastach. Jednocześnie na atrakcyjne obszary podmiejskie napływa ludność z terenów wielkomiejskich, lepiej sytuowana pod względem ekonomicznym, w poszukiwaniu wyższego standardu mieszkania i środowiska mieszkalnego.

Ryc. 32. Imigracja w 1999 r.

Ryc. 33. Imigracja w 2009 r.

Ryc. 34. Zmiana wskaźnika imigracji w latach 1999–2009

Potwierdzają to wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na zlecenie Urzędu Miasta Poznania, dotyczące charakterystyki poznaniaków przenoszących się do powiatu poznańskiego w latach 2006–2007⁹. W migracjach uczestniczyły głównie osoby w wieku największej aktywności zawodowej (ponad połowa w wieku 25–44 lat), lepiej wykształcone (45% z wykształceniem wyższym), lepiej sytuowane ekonomicznie, w większości nadal pracujące lub uczące się w Poznaniu, tworzące tzw. rodziny rozwojowe¹⁰ (62%). Migranci najczęściej opuszczali tzw. „blokowiska” na Ratajach, Winogradach i Piątkowie (54%) oraz kamienice starej zabudowy w centrum Poznania (34%). Z kolei ich nowym miejscem zamieszkania były przeważnie domy jednorodzinne, bliźniaki lub szeregowce (75%). Do najczęściej zasiedlanych gmin należały: Komorniki (13%), Tarnowo Podgórne (10%) i Luboń (9%). Spośród przyczyn wyprowadzki z Poznania zdecydowanie najczęściej wskazywano na chęć polepszenia warunków środowiskowych (68% respondentów), w drugiej kolejności mieszkaniowych, w tym posiadania ogrodu przydomowego (50%). Co trzeci z badanych zdecydował się na zamieszkanie w strefie podmiejskiej ze względu na niższe koszty realizacji inwestycji. Zdecydowana większość migrantów (90%) pozytywnie oceniała spełnienie swoich oczekiwań

⁹ Migracje mieszkańców Poznania na teren powiatu poznańskiego. Wyniki badań ankietowych: Badania zachowań migracyjnych mieszkańców Poznania migrujących do powiatu poznańskiego w okresie styczeń 2006–czerwiec 2007, zleconych przez Wydział Rozwoju Miasta Poznania. Urząd Statystyczny, Poznań.

¹⁰ Rodzina rozwojowa – rodzina, w której kobieta nie ukończyła 45 lat bez względu na wiek mężczyzny.

związanych ze zmianą miejsca zamieszkania, a tylko 10% rozważało powrót do Poznania, głównie z uwagi na uciążliwość dojazdów do pracy lub szkoły, gdyż większość nadal pracowała lub uczyła się w Poznaniu.

Z drugiej strony badaniu ankietowemu poddano także osoby przybyłe na stałe do Poznania w latach 2006–2008. Wyniki pokazały, że Poznań jest nadal atrakcyjny głównie dla osób młodych (61% było w wieku 25–34 lata), w tym rodzin rozwojowych, dobrze wykształconych (65% posiadało wykształcenie wyższe), o wyższych od średniej zarobkach. Co ciekawe, aż 37% imigrantów pochodziło z terenu powiatu poznańskiego, co świadczy o tym, że przepływy migracyjne Poznań–powiat poznański nie mają charakteru jednokierunkowego. Ponad połowa (52%) poznańskich imigrantów pochodziła z województwa wielkopolskiego, natomiast z pozostałych kierunków większe grupy tworzyły osoby przybyłe z regionów sąsiadujących z Wielkopolską, najwięcej z woj. zachodniopomorskiego (8%) oraz kujawsko-pomorskiego (6%)¹¹. Poznań jest także atrakcyjnym miejscem osiedlenia się dla mieszkańców innych dużych miast. Dla przykładu 1% imigrantów stanowią warszawiaczy, a wrocławianie i osoby pochodzące z Trójmiasta po około 0,6%. Spośród obywateli innych państw najwięcej zameldowało się Niemców i Brytyjczyków, a w dalszej kolejności Irlandczyków i Ukraińców. Osoby przybyłe do Poznania najczęściej zamieszkiwały budynki wielorodzinne spółdzielcze bądź deweloperskie (90%).

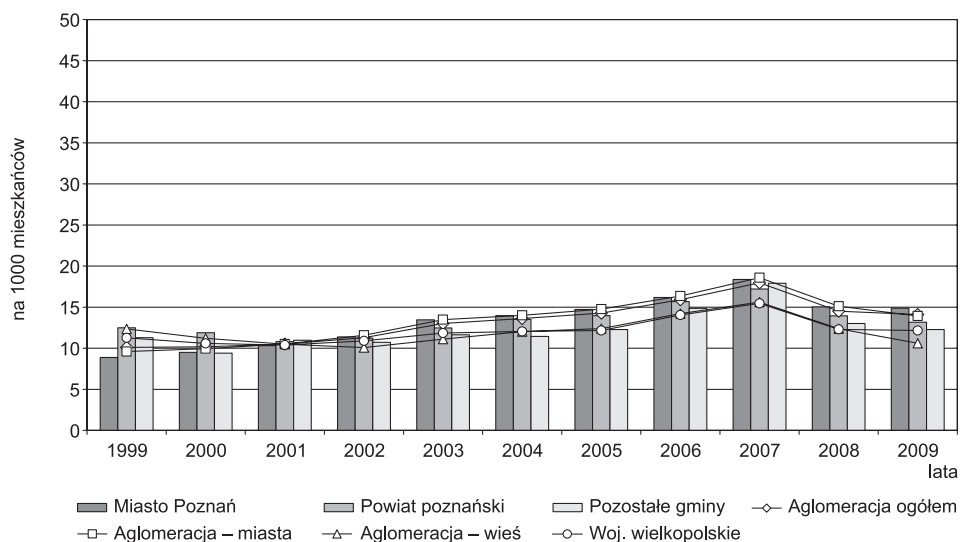
Wśród przyczyn osiedlenia się wymieniano głównie szanse podjęcia odpowiedniej pracy (75%), rozwoju zawodowego (72,5%) i edukacyjnego (59%), oczekiwanie wzrostu dostępności placówek usługowych, handlowych, zdrowotnych czy kulturalnych (60%), zawarcie związku małżeńskiego (41%). Co ciekawe, 3/4 respondentów traktowało Poznań jako docelowe miejsce zamieszkania, a 90% twierdziło, iż przeprowadzka spełniła ich oczekiwania.

W skali aglomeracji marginalne znaczenie mają przyjazdy z zagranicy, które w 2008 r. dotyczyły zaledwie 1,2% wszystkich imigrantów, czyli tyle samo co w 1999 r. Na uwagę zasługuje zaś fakt, że 3/4 imigrantów było wcześniej zameldowanych w miastach.

4.2. Emigracje

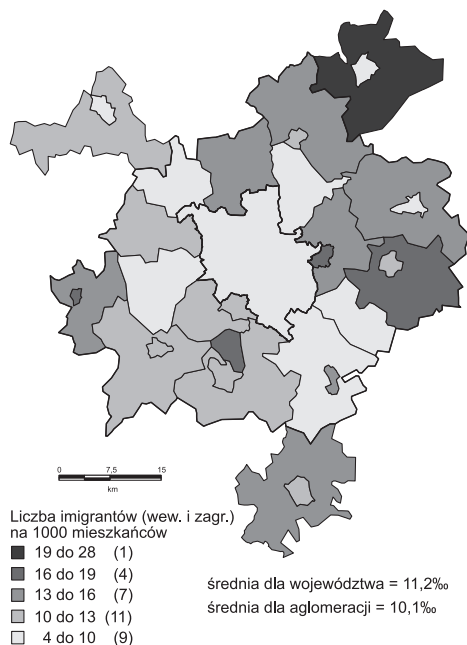
Natężenie emigracji w analizowanym okresie kształtowało się na znacznie niższym poziomie niż imigracji. Tendencje wzrostowe wskaźnika w aglomeracji poznańskiej (podobnie jak w przypadku imigracji) obserwowano do 2007 r., kiedy to osiągnął on maksymalne wartości (18‰). W latach 2008–2009 emigracja uległa zmniejszeniu (do 14,1‰). Od 2002 r. natężenie emigracji w aglomeracji osiągało wyższy poziom niż w województwie wielkopolskim. W początkowym okresie odpływ ludności z obszarów wiejskich był wyższy niż z miast i dopiero w latach 2002–2009 przeważały emigracje z miast. Maksymalne natężenie wskaźnika osiąg-

¹¹ Można przypuszczać, że wśród imigrantów znaczną grupę stanowili absolwenci poznańskich szkół wyższych.

Ryc. 35. Emigracja ludności w latach 1999–2009

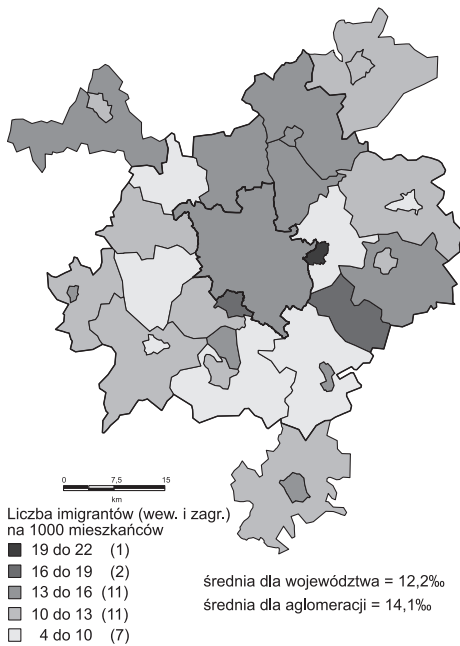
nęło w 2007 r. – w miastach aglomeracji 18,6‰, a na obszarach wiejskich 15,6‰. W ramach aglomeracji od 2002 r. najwyższe natężenie odpływu obserwowano z Poznania, a niższe z powiatu poznańskiego i pozostałych gmin. W Poznaniu maksymalne wartości współczynnik emigracji osiągnął również w 2007 r. (18,4‰) – ryc. 3.5.

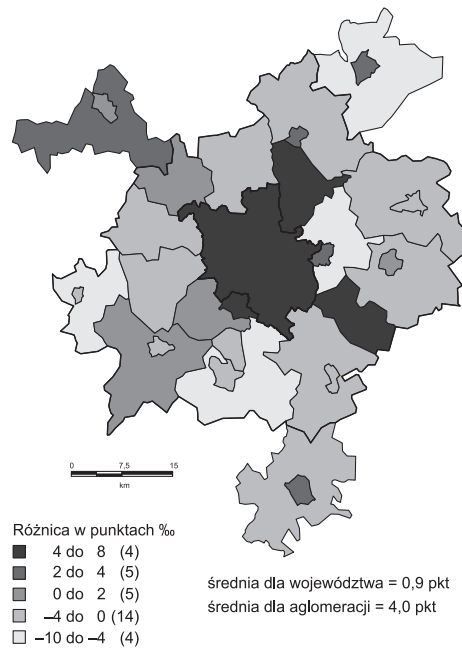
Ryc. 36. Emigracja w 1999 r.

Powyższe tendencje znalazły odzwierciedlenie w zróżnicowaniu przestrzennym natężenia zjawiska w gminach. W 1999 r. znacznie wyższe natężenie emigracji występowało na obszarach wiejskich gmin w północno-wschodniej części aglomeracji (Skoki) oraz w Puszczykowie i Buku, natomiast zdecydowanie najmniej osób migrowało z Poznania i bezpośrednio z nim graniczących gmin wiejskich (ryc. 36–38).

W latach 1999–2009 największe nasilenie emigracji wystąpiło w Poznaniu i w Luboniu, a także w gminach Czerwonak i Kleszczewo, natomiast osłabienie emigracji obserwowano zwykle na obszarach wiejskich gmin. Co interesujące, wzrost natężenia emigracji odnotowano też w niektórych gminach typowo imigracyjnych (np. Komorniki,

Ryc. 37. Emigracja w 2009 r.

Ryc. 38. Zmiana wskaźnika emigracji w latach 1999–2009

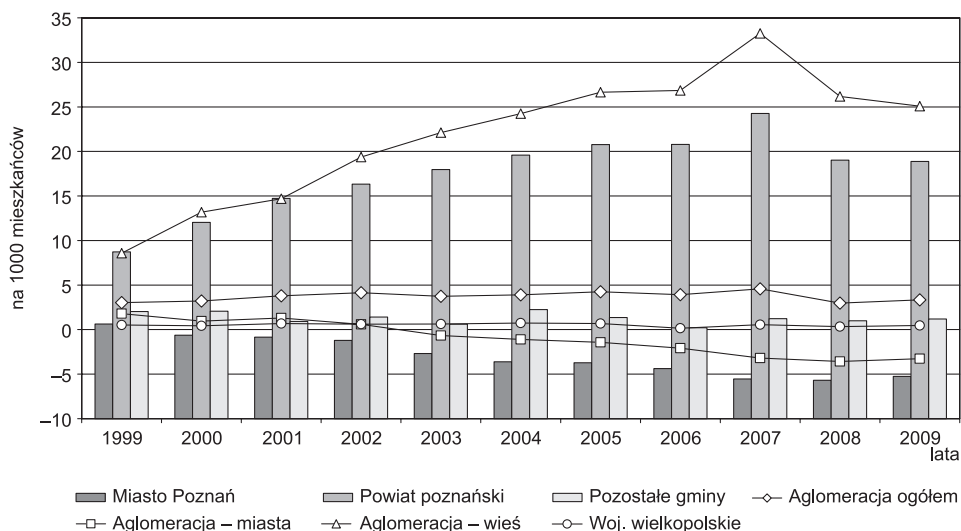
Rokietnica), co świadczy o ogólnym wzroście ruchliwości przestrzennej ich mieszkańców, nieograniczającej się do jednego kierunku.

W 2009 r. natężenie emigracji było najwyższe w miastach Swarzędz i Luboń oraz w gminie Kleszczewo (powyżej 16‰). Wysoki był również odpływ mieszkańców z Poznania oraz z terenów wiejskich części północnej aglomeracji (Suchy Las, Czerwonak, Szamotuły i Murowana Goślina), a także z wiejskich obszarów gminy Kostrzyn oraz z 5 miast (Buk, Murowana Goślina, Puszczykowo, Śrem i Kórnik).

Niewielkie znaczenie w aglomeracji odgrywają emigracje za granicę, które mimo skokowego wzrostu po wejściu Polski do Unii Europejskiej (w 1999 r. na stałe za granicę wymeldowały się 73 osoby, tj. 0,8% wszystkich emigrantów, w 2005 r. – ok. 670 osób, czyli 4,6%) w ostatnich dwóch latach notują tendencję spadkową (w 2008 r. obejmowały 430 osób, tj. 3,2% wszystkich wyjazdów).

4.3. Saldo migracji

W latach 1999–2009 współczynnik ogólnego salda migracji w aglomeracji poznańskiej przyjmował wartości dodatnie. Najniższą wartość, tj. 3‰, wykazywał w 1999 r., następnie ulegał tendencji wzrostowej, osiągając maksymalne natężenie w 2007 r. (ok. 5‰). W porównaniu do województwa wielkopolskiego (0,5‰ w 1999 r. i 0,6‰ w 2007 r.) jego wartości były kilkakrotnie wyższe. Bardzo duża dynamika wzrostowa charakteryzowała obszary wiejskie aglomeracji, na których saldo mi-

Ryc. 39. Saldo migracji ludności w latach 1999–2009

gracji w latach 1999–2007 zwiększyło się prawie czterokrotnie (z 8,6‰ w 1999 r. do 33,3‰ w 2007 r.), lecz do 2009 r. obniżyło się do 25,1‰. Były to wartości należące do rekordowych w skali kraju. W miastach aglomeracji współczynnik systematycznie spadał, osiągając od 2003 r. wartości ujemne (poniżej –3‰ w 2008 r.).

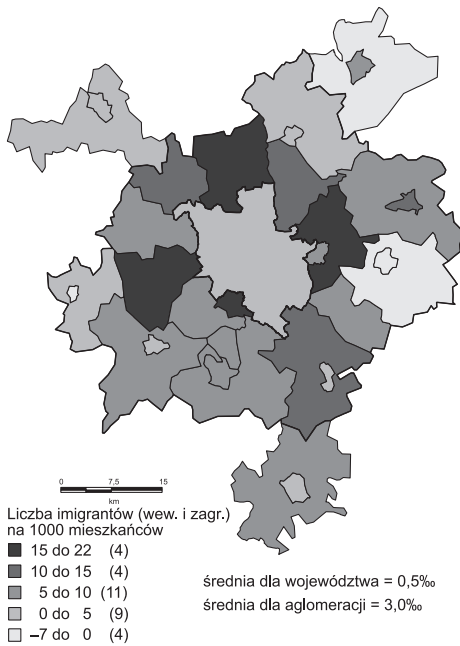
W powiecie poznańskim saldo migracji przybierało zawsze dodatnie wartości z dynamiczną tendencją rosnącą – w końcu lat 90. wynosiło około 9‰, a najwyższy poziom wskaźnika (ponad 24‰) odnotowano w roku 2007. Oznacza to, że w latach 1999–2007 dodatnie saldo migracji w powiecie poznańskim zwiększyło się ponad 2,5-krotnie. Odwrotny trend obserwowano w Poznaniu, gdzie w 2000 r. pojawiło się niekorzystne ujemne saldo migracji, które pogłębiało się także w latach 2001–2008. W okresie 1999–2008 obniżyło się o 6,3 pkt (ryc. 39).

W relacji z zagranicą aglomeracja w ostatnich latach miała najczęściej niewielkie ujemne saldo migracji, chociaż bywały też lata, gdy było ono dodatnie (1999, 2004). W 2008 r. było ujemne i wyniosło –270 osób.

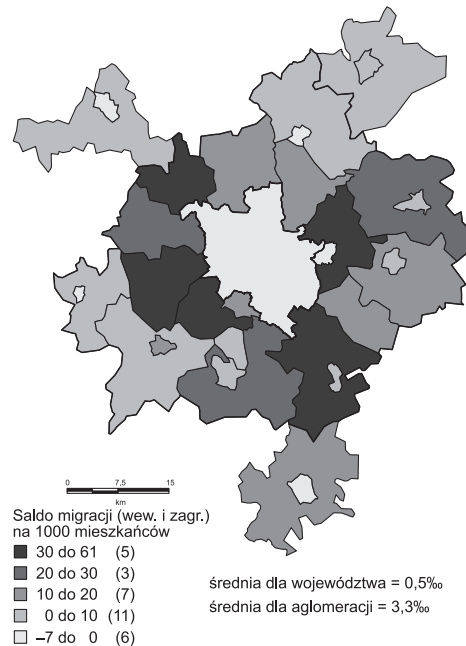
Powyższe odmienne tendencje migracyjne odzwierciedliły się w zróżnicowanym, gminnym rozkładzie przestrzennym wskaźnika w latach 1999 (ryc. 40) i 2009 (ryc. 41, 42).

W 1999 r. najwyższym dodatnim saldem migracji wyróżniały się: miasto Luboń oraz obszary wiejskie gmin Dopiewo (ponad 20‰), Swarzędz i Suchy Las (ponad 15‰). Natomiast ujemne wartości salda migracji charakteryzowały tylko miasto Buk, miasto i gminę Kostrzyn oraz tereny wiejskie w gminie Skoki (–5,5‰).

W okresie 1999–2009 najwyższą dynamikę wzrostową salda (powyżej 20 pkt) wykazywały głównie obszary wiejskie położone w bezpośrednim sąsiedztwie Poznania w gminach: Rokietnica, Dopiewo, Komorniki, Kórnik, Swarzędz oraz Pobiedziska. Jednocześnie większość tych właśnie terenów w 2009 r. wykazywało najwyższe dodatnie wartości salda migracji (powyżej 30‰). W analizowanym okresie

Ryc. 40. Saldo migracji ludności w 1999 r.

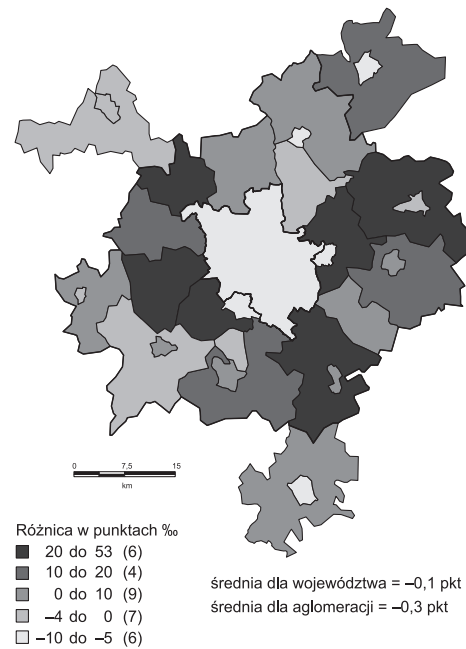

Ryc. 41. Saldo migracji ludności w 2009 r.

największy spadek wskaźnika wystąpił w miastach: Poznań, Luboń, Śrem, Murowana Goślina, Skoki i Swarzędz (o ponad 5 pkt).

W 2009 r. ujemne saldo migracji miały jedynie miasta: Poznań, Murowana Goślina, Szamotuły, Buk, Swarzędz i Śrem, a wszystkie obszary wiejskie aglomeracji charakteryzowały się dodatnim saldem migracji.

Zmiany migracyjne w ostatnich latach były głównie efektem wzmożonego napływu ludności na obszary wiejskie powiatu poznańskiego, w znacznej części z Poznania, związane z szybkim rozwojem budownictwa jednorodzinnego. Takie tendencje przyczyniły się do wyrównywania się dysproporcji w zaludnieniu między miastami a terenami wiejskimi powiatu poznańskiego oraz do upodabniania się wiejskich obszarów podpoznańskich do osiedli miejskich.

Ryc. 42. Zmiana salda migracji ludności w latach 1999–2009

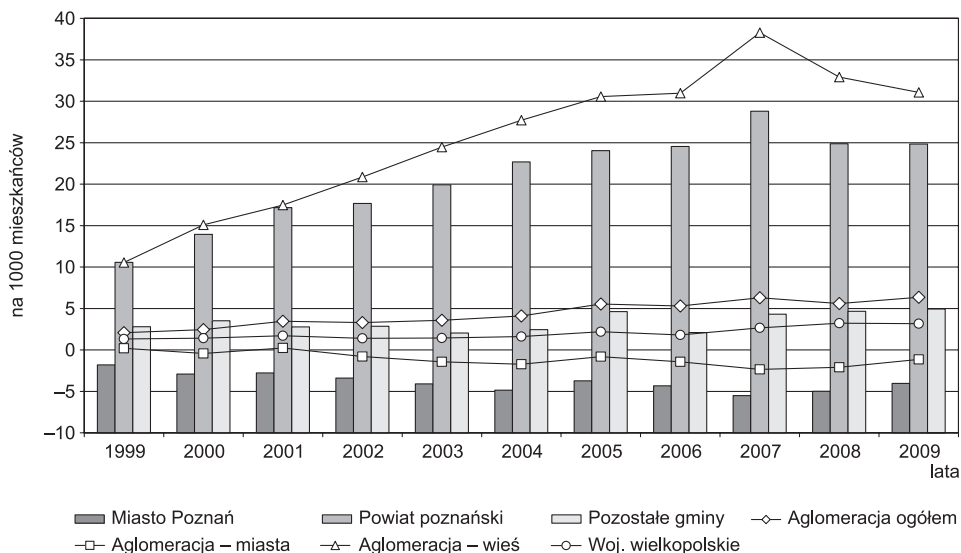
5. Przyrost rzeczywisty

O zmianach przyrostu rzeczywistego w aglomeracji zdecydowały zmiany obu elementów jego składników: salda migracji i przyrostu naturalnego.

Już od początku lat 90. w aglomeracji poznańskiej następował systematyczny przyrost rzeczywisty ludności. Trend wzrostowy obserwowany po 1999 r. był jego kontynuacją. W latach 1999–2009 natężenie przyrostu rzeczywistego w aglomeracji (2,1‰ w 1999 r. i 6,3‰ w 2009 r.) przybierało wyższe wartości niż w województwie wielkopolskim (odpowiednio 1,3‰ i 3,2‰), a dysproporcje między nimi wzrosły. W latach 1999–2007 na obszarach wiejskich wystąpił ponadtrzykrotny wzrost natężenia przyrostu rzeczywistego z 10,5‰ w 1999 r. do 38,3‰ w 2007 r. Natomiast w miastach aglomeracji notowano powolny ubytek rzeczywisty od 2002 r., który najniższe ujemne wartości osiągnął w 2007 r. (–2,4‰).

Od 1999 r. przyrost rzeczywisty w aglomeracji był efektem dynamicznie wzrastającej wartości wskaźnika w powiecie poznańskim (z 10,6‰ w 1999 r. do 24,8‰ w 2009 r.), tylko w niewielkim stopniu w gminach spoza powiatu (z 2,8‰ do 4,9‰) oraz systematycznie pogłębiającego się ubytku w Poznaniu (minimum poniżej –5‰ wystąpiło w 2007 r.) – ryc. 43.

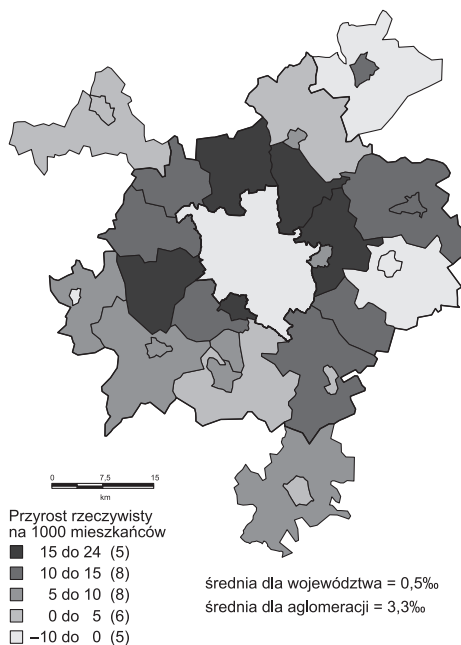
W 1999 r. większość gmin powiatu charakteryzował dodatni przyrost rzeczywisty ludności. Najwyższe wartości współczynnik przyjmował w gminach wiejskich: Dopiewo, Suchy Las, Czerwonak i Swarzędz oraz w Luboniu. Natomiast najniższe (ujemne) – na obszarach wiejskich gminy Skoki i w gminie Kostrzyn oraz w miastach: Poznań, Buk i Kostrzyn.

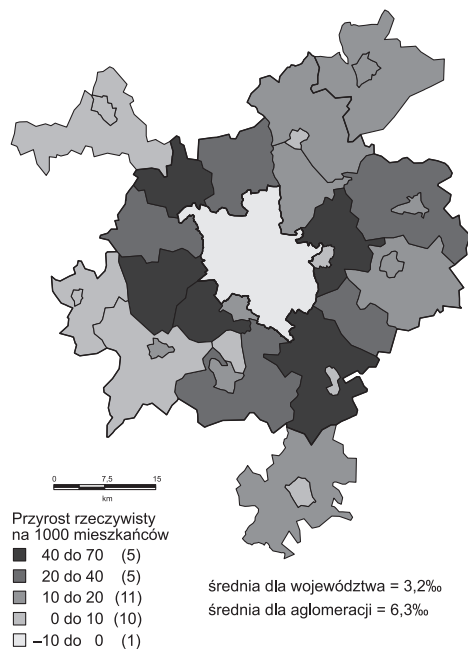
Ryc. 43. Przyrost rzeczywisty ludności w latach 1999–2009

W latach 1999–2009 przyrost rzeczywisty zaobserwowano na terenach wiejskich wszystkich gmin w aglomeracji (z wyjątkiem Stęszewa) – największy w gminach Rokietnica i Komorniki. Natomiast ubytek rzeczywisty wystąpił w połowie miast aglomeracji.

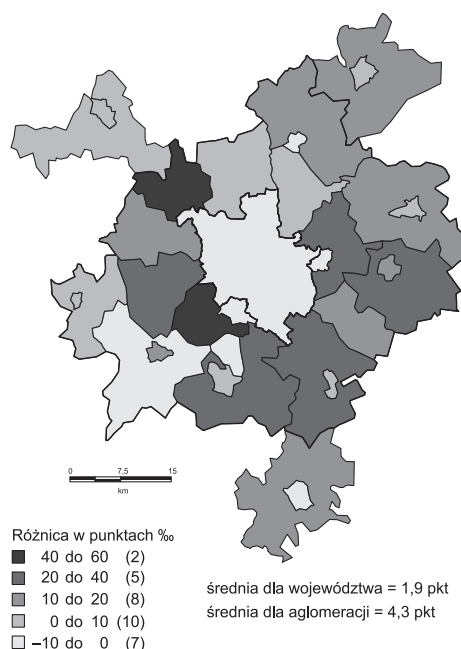
W rezultacie zmian w 2009 r. najwyższy przyrost rzeczywisty ludności odnotowano w gminach wiejskich: Komorniki (69‰), Rokietnica (67‰) i Dopiewo (56‰) oraz na obszarach wiejskich gmin: Swarzędz (46‰) i Kórnik (43‰). Ubytkiem rzeczywistym (ujemny wskaźnik) charakteryzował się jedynie Poznań (–4,0‰), a miasto Buk miało przyrost zerowy (ryc. 44–46)

Ryc. 44. Przyrost rzeczywisty ludności w 1999 r.

Ryc. 45. Przyrost rzeczywisty ludności w 2009 r.

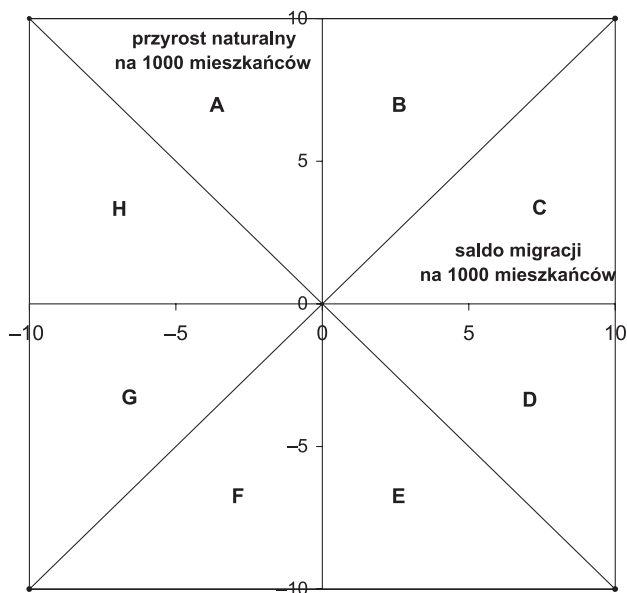
Ryc. 46. Zmiana przyrostu rzeczywistego ludności w latach 1999–2009

5.1. Typy i kierunki zmian zaludnienia

O zmianach typów zaludnienia w poszczególnych miastach i gminach aglomeracji zadecydowały zmiany obu elementów przyrostu rzeczywistego: salda migracji i przyrostu naturalnego.

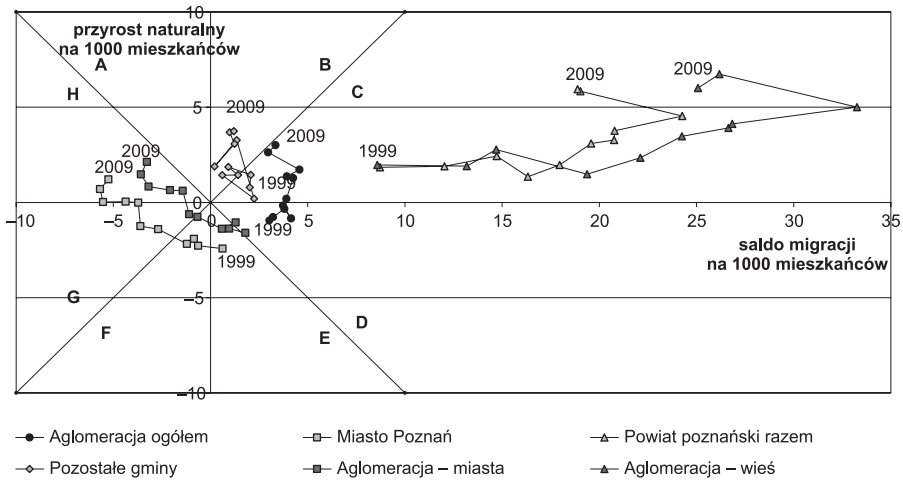
Analizy zmian w przyroście rzeczywistym dokonano na podstawie wykresu opracowanego metodą Webba¹² (ryc. 47). Porównano kierunki zmian tego procesu w poszczególnych gminach aglomeracji w latach 1999–2009 i wyróżniono typy zmian zaludnienia w oparciu o przyrost naturalny i saldo migracji. Przeprowadzono również analizę rozkładu przestrzennego przyrostu rzeczywistego w latach 1999 i 2009. Podjęta analiza pozwoliła na prześledzenie procesu przemian typologicznych w zakresie kształtowania się relacji między przyrostem naturalnym a saldem migracji ludności.

W latach 1999–2009 w aglomeracji ogółem uległ zmianie typ zaludnienia (z D na C) na skutek utrzymania się dodatniego salda migracji i korzystnych zmian w przyroście naturalnym (z ujemnych na dodatnie wartości). W „pozostałych gminach” obniżenie się dodatniego salda migracji przy jednoczesnym wzroście dodat-

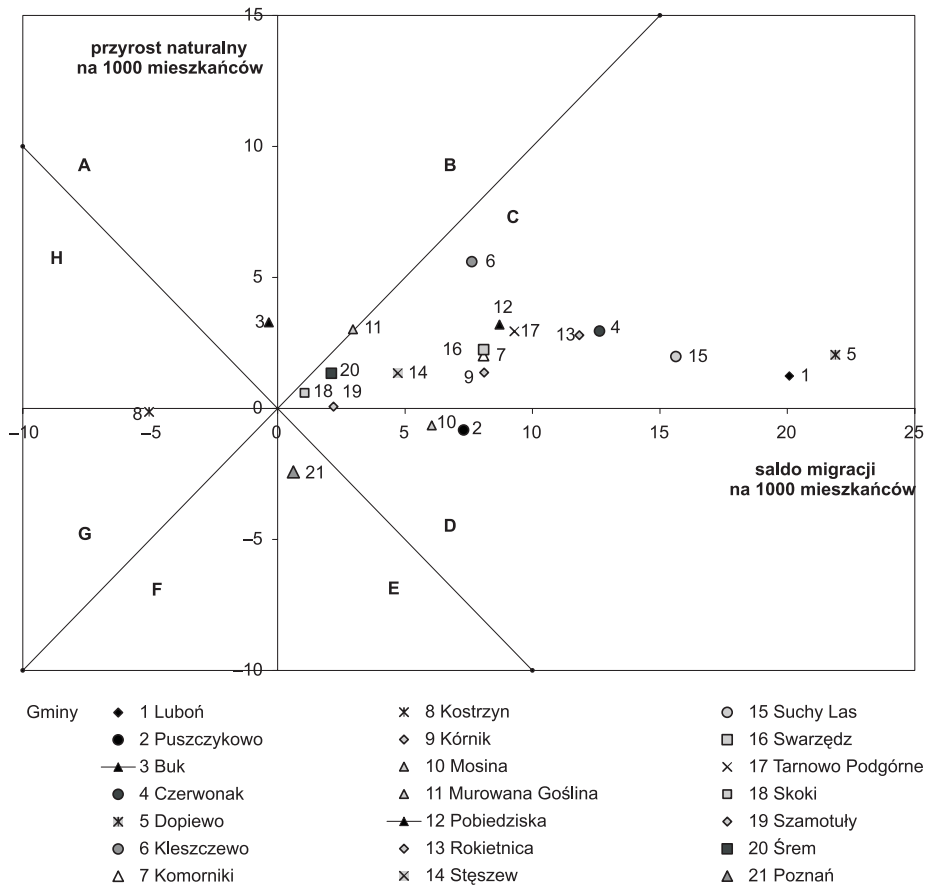

Ryc. 47. Typy zaludnienia według Webba

¹² Wykres Webba (ryc. 47) pozwala określić 8 typów zaludnienia na podstawie wartości dwóch składników przyrostu rzeczywistego: salda migracji (SM) i przyrostu naturalnego (PM). Na wykresie zostały zaznaczone punktem o współrzędnych (x,y) poszczególne jednostki odniesienia (x oznacza saldo migracji, y – przyrost naturalny). Położenie punktu powyżej prostej o równaniu $y = -x$ wskazuje na dodatni przyrost rzeczywisty (typ A, B, C, D). Im większe oddalenie punktu od prostej, tym wyższa dodatnia wartość przyrostu rzeczywistego. Położenie punktu poniżej prostej ($y = -x$) wskazuje na ubytek rzeczywisty ludności (typ E, F, G, H). Im większa odległość punktu poniżej prostej, tym większy ubytek rzeczywisty ludności.

Ryc. 48. Kierunki zmian zaludnienia w aglomeracji w latach 1999-2009

Ryc. 49. Typy zaludnienia w gminach w 1999 r.

Tabela 2. Zmiany w przyroście rzeczywistym w gminach w latach 1999 i 2009

Typy przyrostu rzeczywistego ludności	Zależności	Liczba gmin*		
		1999	2009	
Przyrost rzeczywisty	A	$ PN+ > SM- $	1	0
	B	$ PN+ > SM+ $	1	5
	C	$ PN+ < SM+ $	15	15
	D	$ PN- < SM+ $	2	0
Ubytek rzeczywisty	E	$ PN- > SM+ $	1	0
	F	$ PN- > SM- $	0	0
	G	$ PN- < SM- $	1	0
	H	$ PN+ < SM- $	0	1
Razem			21	21

PN – przyrost naturalny, SM – saldo migracji

+ wartości dodatnie, – wartości ujemne

*Liczba gmin uwzględniona na podstawie ryc. 48 i 49

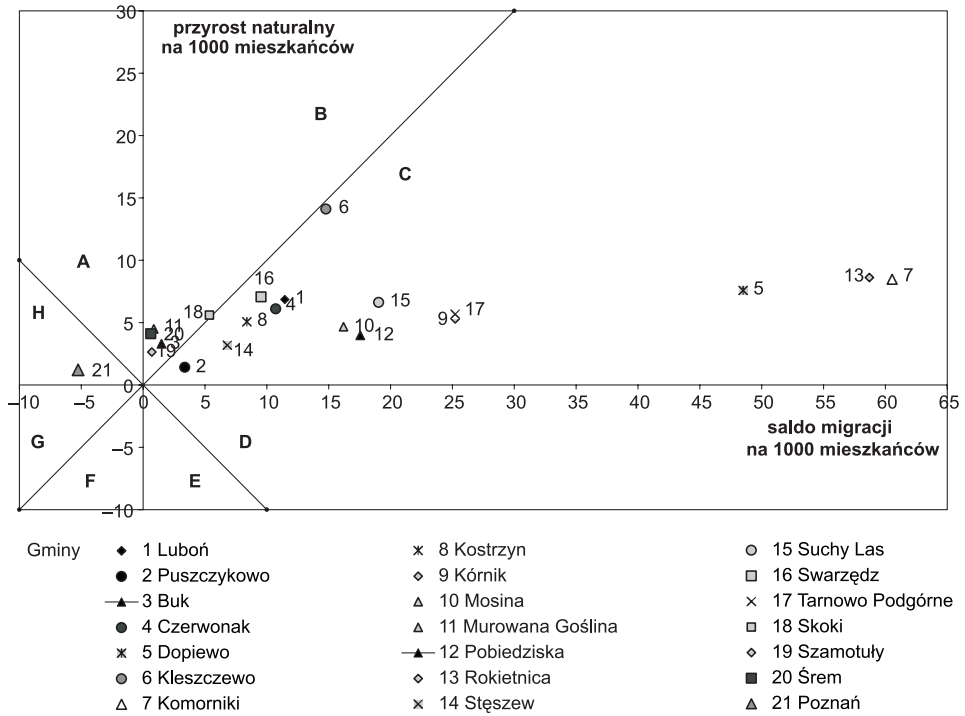
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

niego przyrostu naturalnego spowodowało wzrost zaludnienia (zmiana typu z C na B). Pozytywne zmiany zaludnienia na obszarach wiejskich aglomeracji i w powiecie poznańskim (w obrębie typu C) były przede wszystkim efektem dynamicznego wzrostu salda migracji, wzmocnionego podwyższonym wzrostem dodatniego przyrostu naturalnego. Negatywne zmiany zaludnienia wykazywały miasta aglomeracji (w tym Poznań). W efekcie doprowadziło to do zmian typów zaludnienia w miastach (z D na H) oraz w Poznaniu (z typu E na H) – następowało systematyczne obniżanie się salda migracji (od wartości dodatnich do ujemnych), przy jednoczesnym wzroście przyrostu naturalnego (do uzyskania wartości dodatnich w ostatnich latach) nie rekompensującego ubytku migracyjnego (ryc. 48).

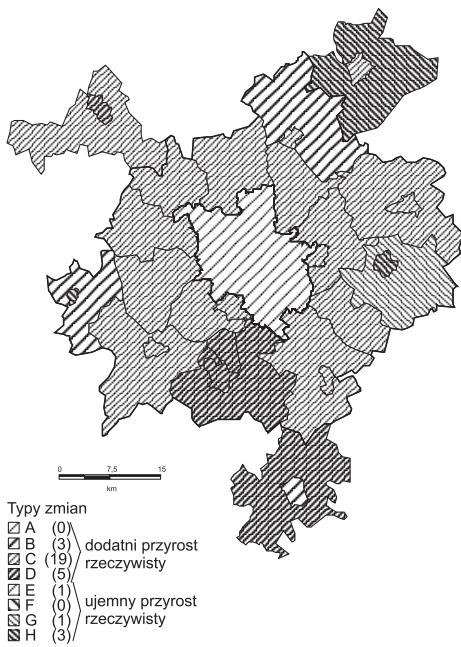
W większości gmin aglomeracji wzrost salda migracji przy równoczesnych zmianach przyrostu naturalnego powodował wzrost zaludnienia, ale najczęściej nie doprowadzał do zmiany typu zaludnienia. Najwięcej gmin charakteryzowało się typem C, w którym dodatnie saldo migracji przewyższało dodatni przyrost naturalny (ryc. 49, 50).

W pozostałych sektorach (typach) zmiany były niewielkie. Pozytywne przesunięcie wystąpiło w gminie Kostrzyn (z typu G na C), w wyniku wzrostu salda migracji wzmocnionego podwyższającym się przyrostem naturalnym. W Murowanej Goślinie utrzymywał się typ B (wzrósł przyrost naturalny przy utrzymującym się dodatnim saldzie migracji).

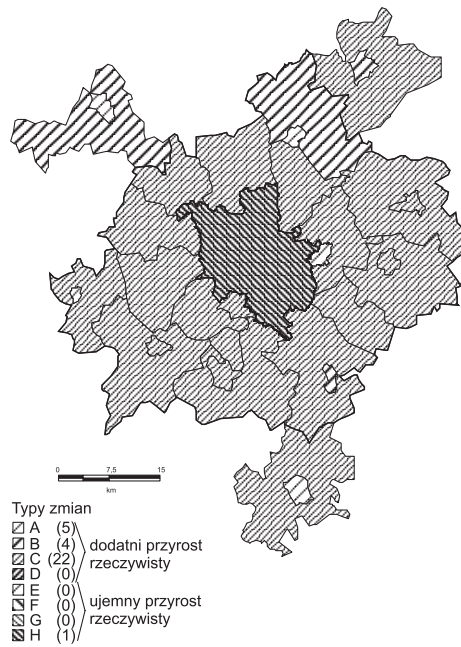
Pozytywne zmiany, zwłaszcza pod wpływem dużego przyrostu naturalnego, zaszły w gminie Mosina oraz w Puszczykowie (zmiana z typu D na C). Wzrost zaludnienia charakteryzował również gminy Szamotuły i Śrem, jednak tam większą rolę odegrał dynamiczny przyrost naturalny wzmocniony niewielkim dodatnim saldem migracji (zmiana z typu C na B). W gminie Buk wzrost migracyjny wzmocnił dodatni przyrost naturalny, co w konsekwencji spowodowało wzrost zaludnienia (zmianę z typu A na B).

Ryc. 50. Typy zaludnienia w gminach w 2009 r.

Ryc. 51. Typy zmian zaludnienia w 1999 r.

Ryc. 52. Typy zmian zaludnienia w 2009 r.

W efekcie powyższych zmian w 2009 r. wszystkie gminy, oprócz Poznania, wykazywały przyrost rzeczywisty, będący skutkiem dodatnich wartości salda migracji i przyrostu naturalnego (typy B i C, z przewagą typu C). W całej aglomeracji jedynie w Poznaniu utrzymał się ubytek rzeczywisty ludności, ale pozytywną cechą zmian zaludnienia było osiągnięcie dodatnich wartości przyrostu naturalnego (zmiana z typu E na H).

Analizując przyrost rzeczywisty w układzie jednostek przestrzennych, można zauważyć, iż w 1999 r. aglomerację poznańską charakteryzowało większe zróżnicowanie typów zaludnienia (wg Webba), a w efekcie przemian demograficznych w 2009 r. nastąpiło upodobnienie się typów zaludnienia (por. ryc. 51, 52).

W 2009 r. ważniejszym składnikiem przyrostu rzeczywistego było dodatnie saldo migracji przewyższające dodatni przyrost naturalny, występujące w większości gmin (typ C). W miastach Kórnik i Skoki oraz na obszarach wiejskich w gminach Szamotuły i Murowana Goślina dodatni przyrost naturalny przewyższał dodatnie saldo migracji (typ B). W kilku miastach (Śrem, Buk, Murowana Goślina, Szamotuły i Swarzędz) wystąpił wzrost zaludnienia w efekcie dodatniego przyrostu naturalnego przewyższającego ujemne saldo migracji (typ A). Jedynie w Poznaniu nadal utrzymywał się ubytek zaludnienia, przy dodatnim przyroście naturalnym (typ H).

Powyższe zmiany zaludnienia potwierdzają konwergencję (upodobnianie się) procesów demograficznych w miastach i gminach powiatu poznańskiego oraz występowanie coraz większych dysproporcji pomiędzy miastem centralnym a jego strefą podmiejską.

6. Struktura demograficzna ludności

6.1. Struktura ludności według płci i wieku

Dokonujące się w ostatnich latach przeobrażenia demograficzne, zarówno w ruchu naturalnym, jak i migracyjnym, w istotny sposób wpłynęły na strukturę ludności według płci i wieku w aglomeracji poznańskiej.

W zestawieniach ludności według płci i wieku, prezentowanych w formie wykresów dla każdej z gmin, wyraźnie zaznaczają się charakterystyczne cechy: nierównowaga płci w grupach wiekowych oraz falowanie demograficzne (roczniki powojennego wyżu demograficznego urodzone w latach 50. i echo tego wyżu z początku lat 80. oraz niż demograficzny).

Struktura ludności według płci w aglomeracji poznańskiej i w poszczególnych gminach nie rozkładała się jednolicie we wszystkich grupach wiekowych. Nadwyżka liczby mężczyzn nad liczbą kobiet, będącą skutkiem biologicznej przewagi chłopców wśród niemowląt, charakteryzowały się młodsze grupy wieku. W aglomeracji nadwyżka mężczyzn występowała w wieku 0–24 lata, a w województwie obejmowała również nieco starsze grupy mężczyzn (łącznie 0–39 lat). Przyczyną tego były m.in. migracje młodych kobiet do Poznania i powiatu spowodowane chęcią zdobycia wyższego poziomu wykształcenia oraz odpowiedniej pracy (ryc. 53–79).

Nadwyżka liczby kobiet, jako efekt m.in. większej umieralności mężczyzn, występowała we wszystkich pozostałych starszych grupach wieku (w aglomeracji powyżej 25 lat). Zestawienie struktury ludności według płci i wieku pokazuje, że nadwyżka kobiet wzrastała w coraz starszych grupach wiekowych, a większa występuje w miastach niż na obszarach wiejskich aglomeracji.

W większości gmin obserwuje się rozpoczynającą się tendencję wzrostową liczebności wśród najmłodszej grupy wiekowej (0–4 lata), spowodowaną zwiększaniem się urodzeń w ostatnich latach. Są one echem wyżu lat 80. oraz odroczonej wcześniej decyzji rodzicielskich (w tym ludności migrującej z Poznania). Odwrotną tendencję (spadkową) w większości gmin aglomeracji wykazują starsze roczniki dzieci i młodzieży w wieku 5–24 lata (efekt niżu demograficznego ostatnich 20 lat).

W najbliższym okresie najliczniejsze roczniki wyżowe (w wieku: 25–29 lub 30–34 lat) i młodsze przyczynią się do utrzymania się wysokiego udziału ludności w wieku mobilnym na rynku pracy. Niekorzystne zmiany w strukturze ludności w wyniku osiągnięcia wieku emerytalnego przez roczniki kobiet i mężczyzn z powojennego wyżu lat 50. zasilą grupę ludności w wieku poprodukcyjnym i tym samym spowodują przyspieszenie starzenia się ludności (zwłaszcza w miastach).

W 2009 r. aglomeracja poznańska miała starszą demograficznie strukturę ludności (12,6% ludności w wieku 65 lat i więcej) niż województwo wielkopolskie (11,9%).

Tabela 3. Wskaźnik starości demograficznej¹³ (rosnąco) w gminach aglomeracji poznańskiej w latach 2008 i 2009

Lp.	Gminy	Wskaźnik starości (%)	
		65 lat i więcej	
		2008	2009
1.	Czerwonak	7,1	7,3
2.	Murowana Goślina	7,5	7,3
3.	Suchy Las	7,7	7,7
4.	Dopiewo	8,4	8,1
5.	Komorniki	8,6	8,2
6.	Kleszczewo	8,3	8,2
7.	Rokietnica	8,9	8,6
8.	Swarzędz	9,0	9,1
9.	Tarnowo Podgórne	9,4	9,2
10.	Kórnik	9,4	9,4
11.	Skoki	9,9	9,7
12.	Pobiedziska	10,2	10,1
13.	Kostrzyn	10,5	10,2
14.	Śrem	10,3	10,3
15.	Buk	10,6	10,5
16.	Stęszew	10,7	10,6
17.	Mosina	10,8	10,6
18.	Luboń	10,8	10,7
19.	Szamotuły	11,9	11,7
20.	Puszczykowo	13,4	13,6
21.	Poznań	14,7	14,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (BDL 2011).

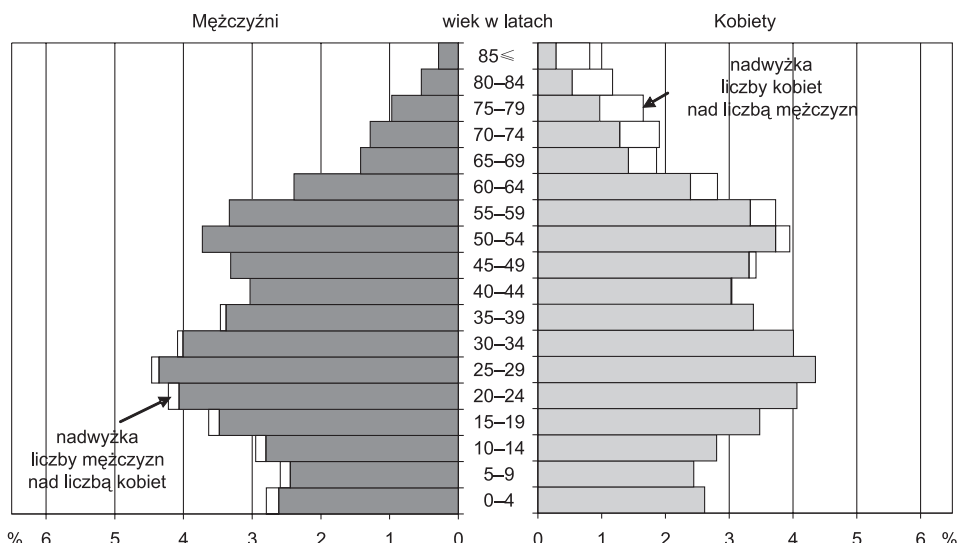
W aglomeracji młodszą, a przez to bardziej rozwojową, strukturą ludności charakteryzowały się obszary wiejskie (8,8% ludności w wieku 65 lat i więcej). Społeczność miast cechowała starość demograficzna (13,7%).

Powiat poznański miał młodszą strukturę ludności (9,3% ludności w wieku 65 i więcej lat) niż pozostałe 3 gminy spoza powiatu poznańskiego (10,8 %)

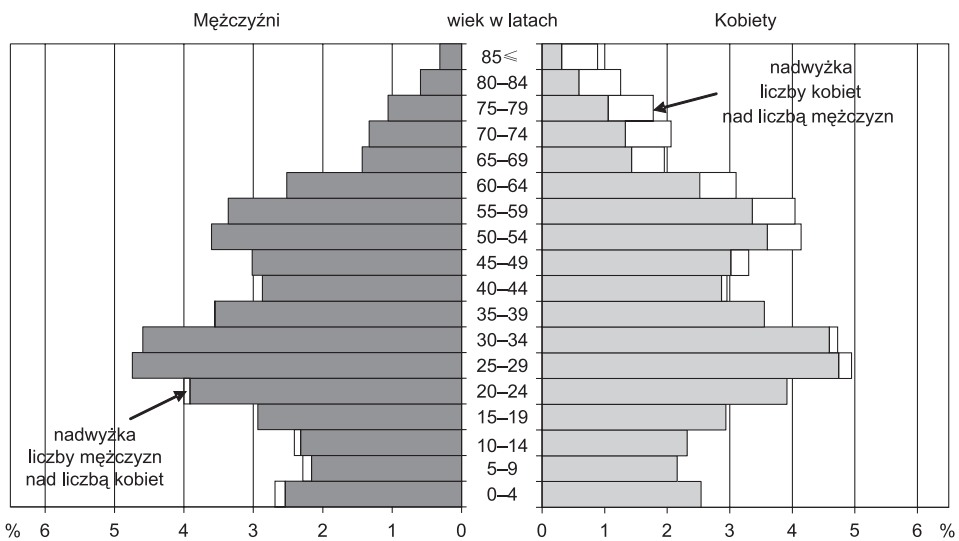
W 2009 r. w aglomeracji poznańskiej najmniejszym udziałem (7,3 %) ludności w grupie wiekowej 65 lat i więcej charakteryzowała się gmina Czerwonak, a najstarszy demograficznie był Poznań (14,8%).

Poniżej przedstawiono strukturę ludności według płci i wieku w 2008 r. dla wszystkich gmin aglomeracji (szeregując gminy według rosnącego wskaźnika starości demograficznej w 2009 r., tab. 3).

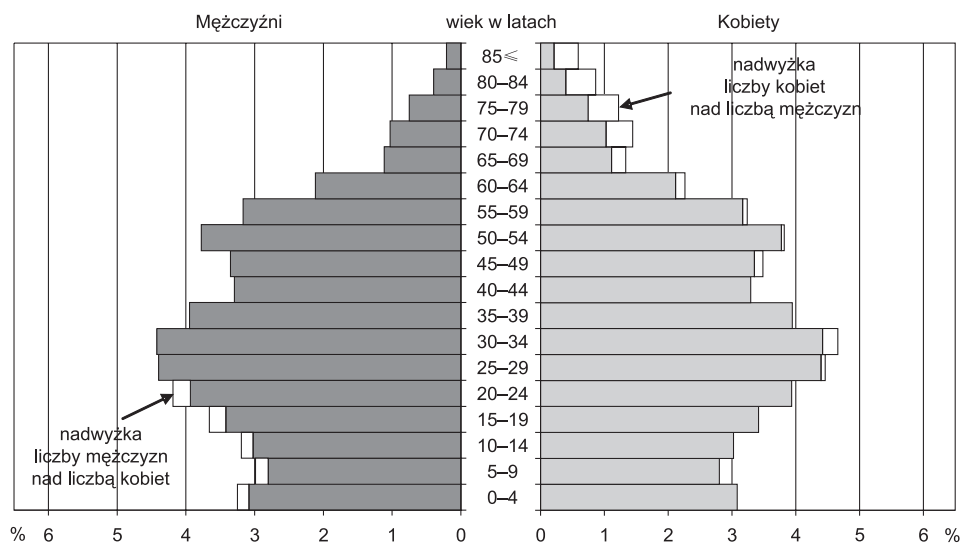
¹³ Wskaźnik starości demograficznej – udział ludności w wieku 65 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności. Wykresy dla gmin uszeregowano według wzrastającego wskaźnika starości demograficznej dla 2009 r.

Ryc. 53. Struktura ludności według płci i wieku w województwie wielkopolskim w 2008 r.

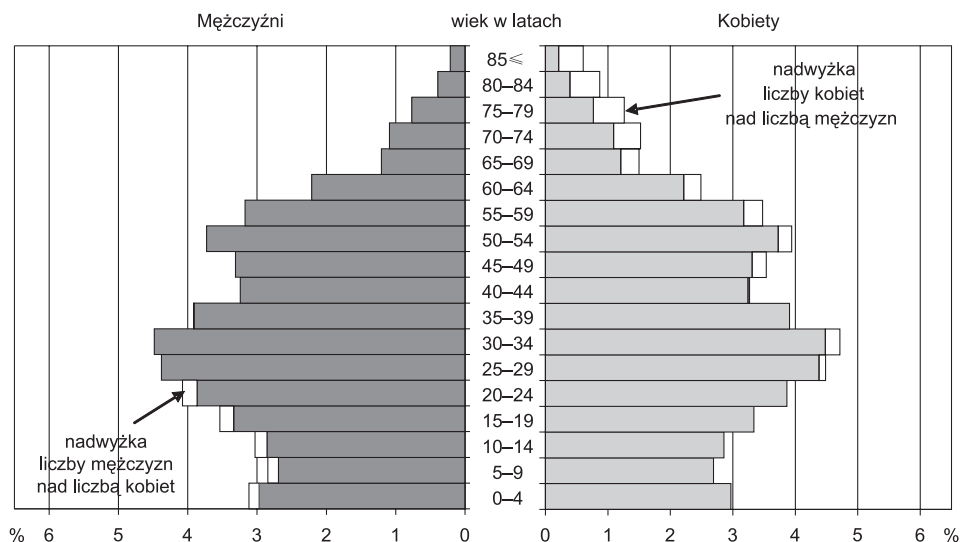
Ryc. 54. Struktura ludności według płci i wieku w aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

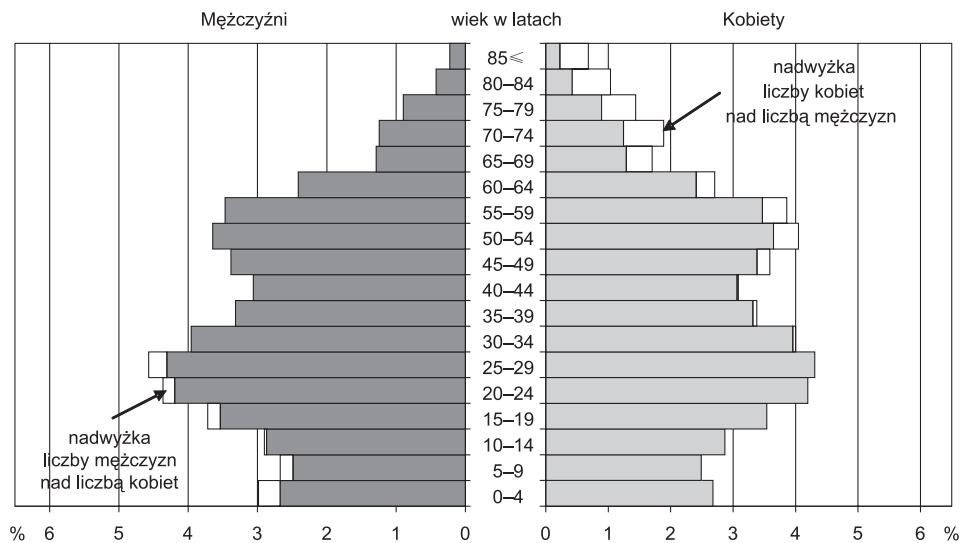
Ryc. 55. Struktura ludności według płci i wieku na obszarach wiejskich aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

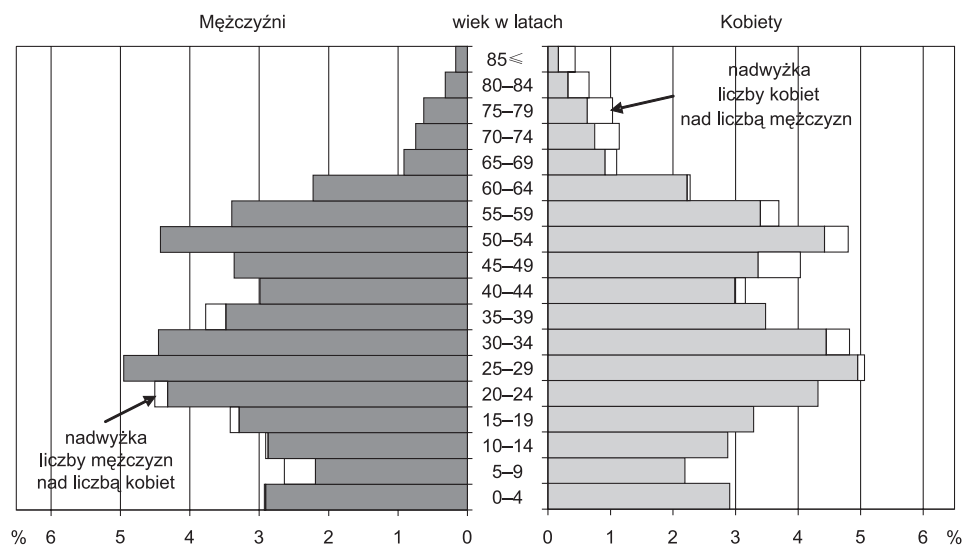
Ryc. 56. Struktura ludności według płci i wieku w miastach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

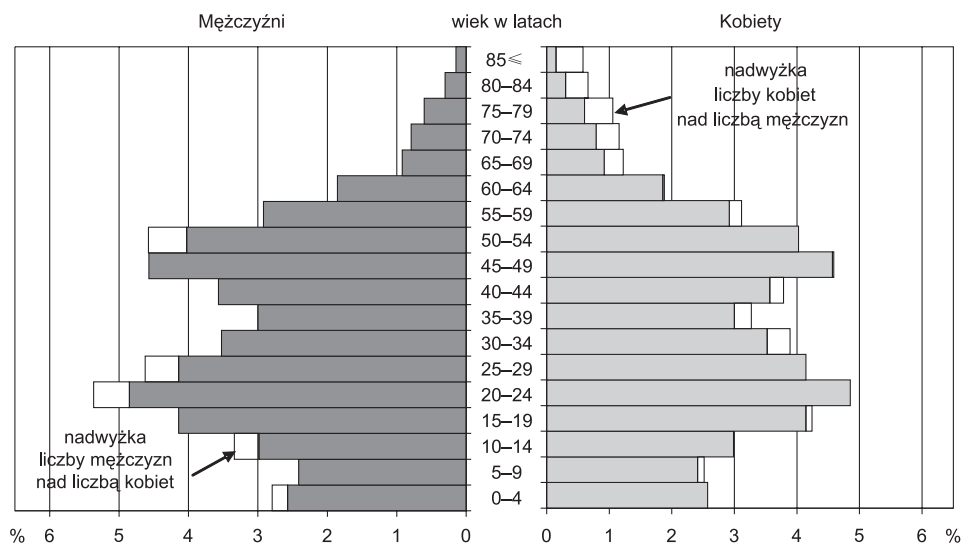
Ryc. 57. Struktura ludności według płci i wieku w powiecie poznańskim w 2008 r.

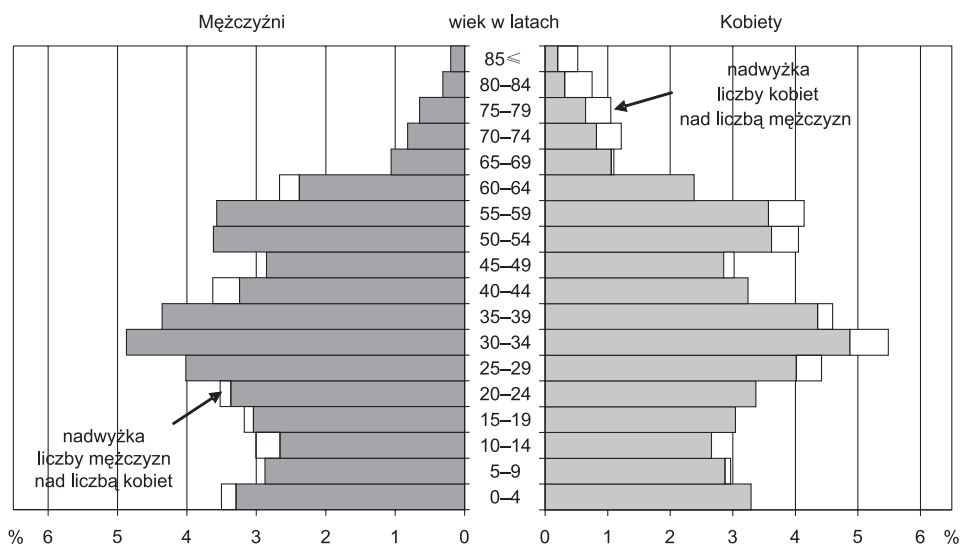
Ryc. 58. Struktura ludności według płci i wieku w pozostałych gminach w 2008 r.

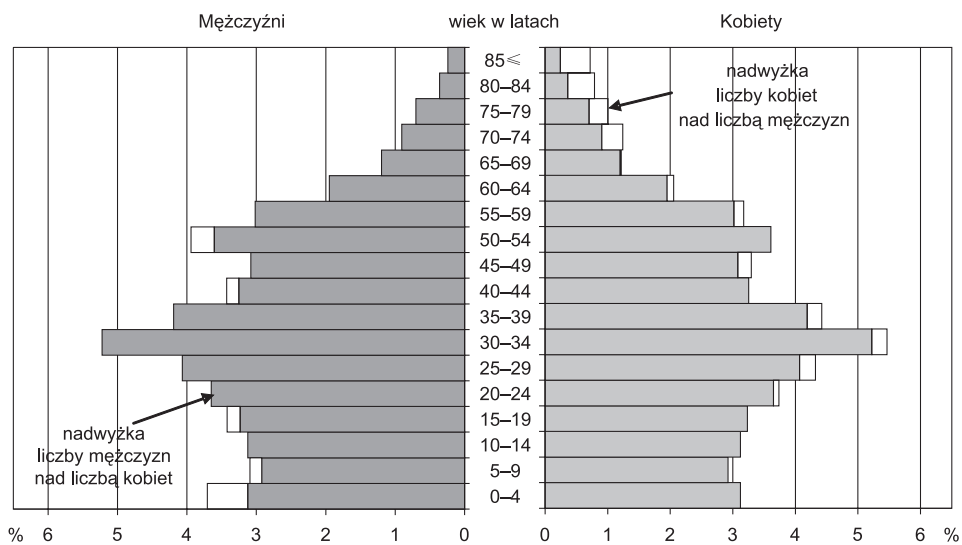
Ryc. 59. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Czerwonak w 2008 r.

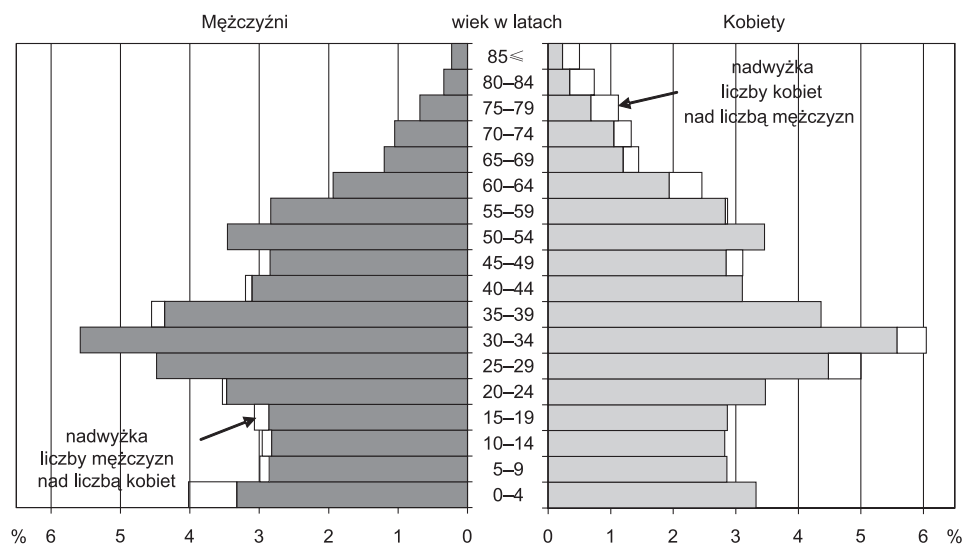
Ryc. 60. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Murowana Goślina w 2008 r.

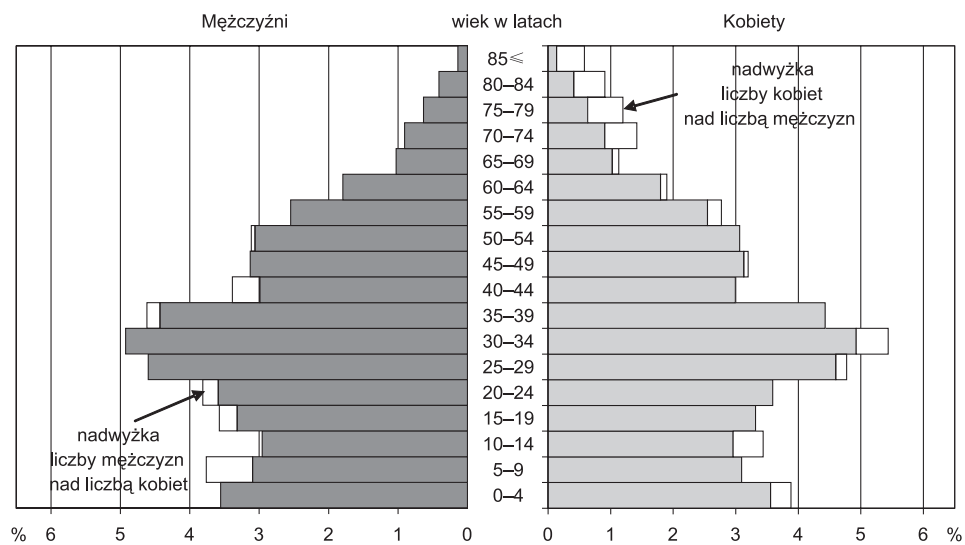
Ryc. 61. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Suchy Las w 2008 r.

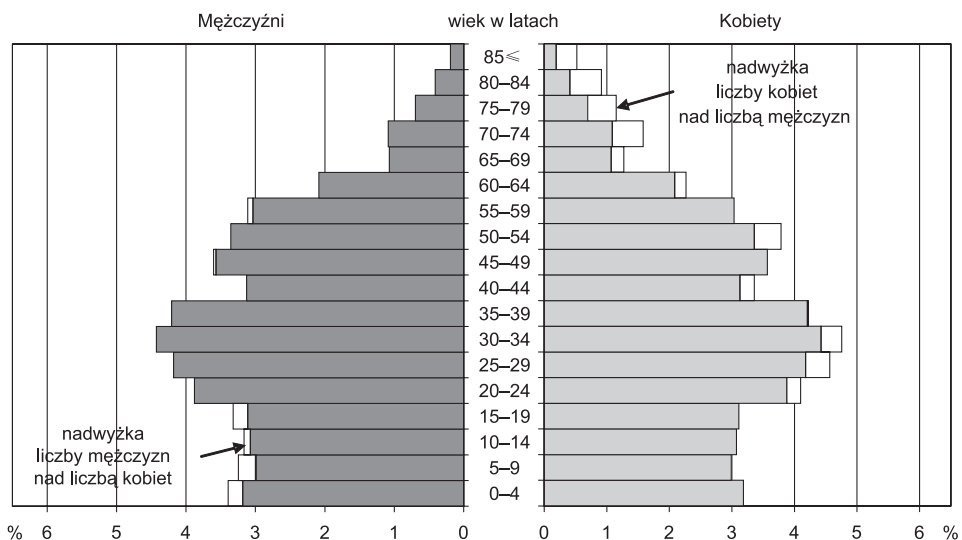
Ryc. 62. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Dopiewo w 2008 r.

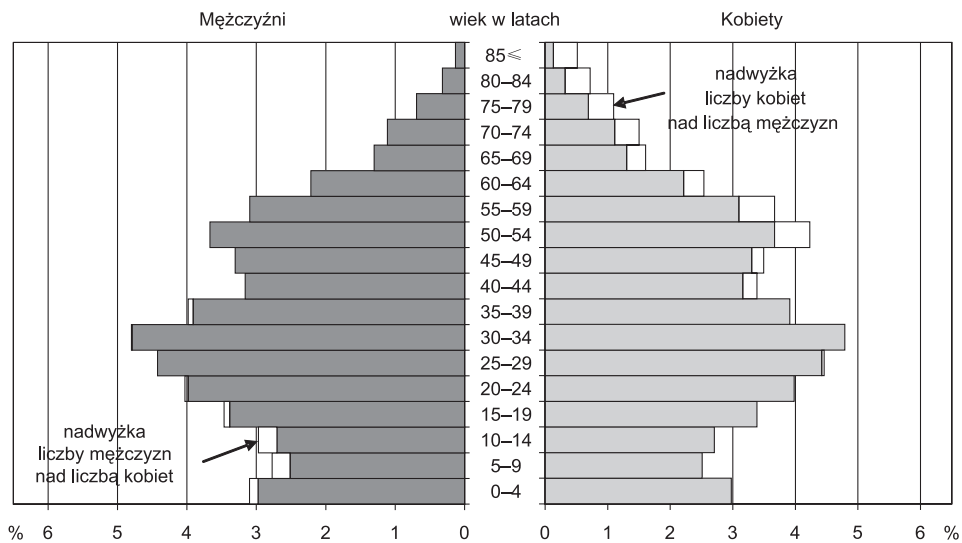
Ryc. 63. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Komorniki w 2008 r.

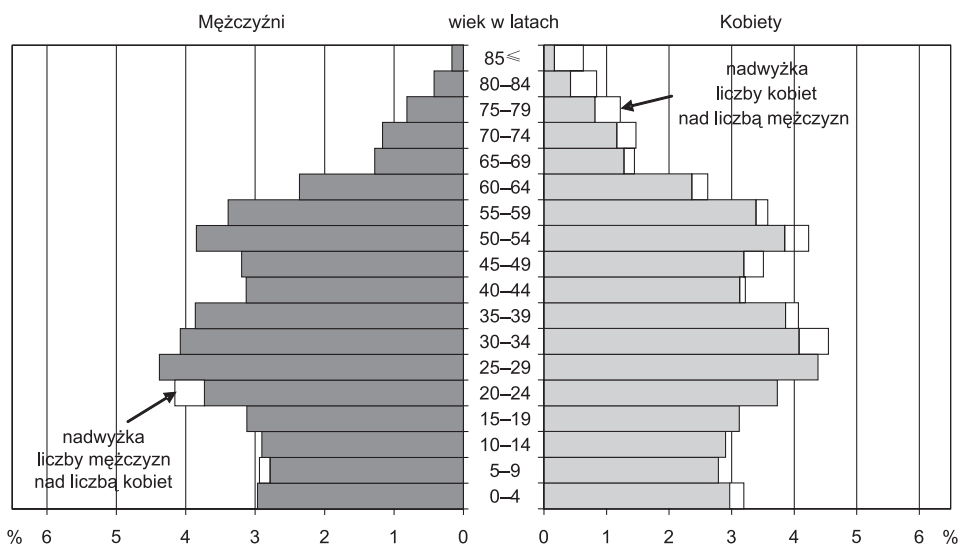
Ryc. 64. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Kleszczewo w 2008 r.

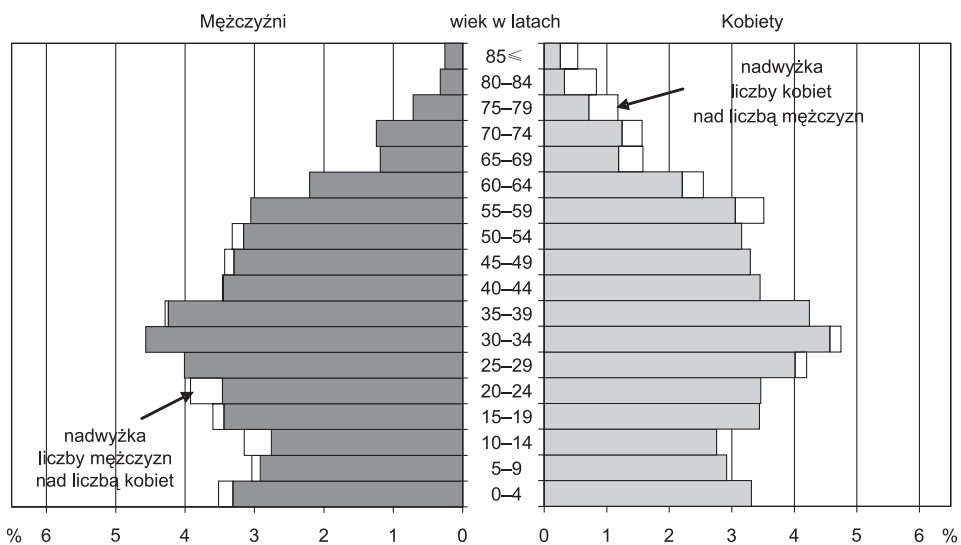
Ryc. 65. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Rokiętica w 2008 r.

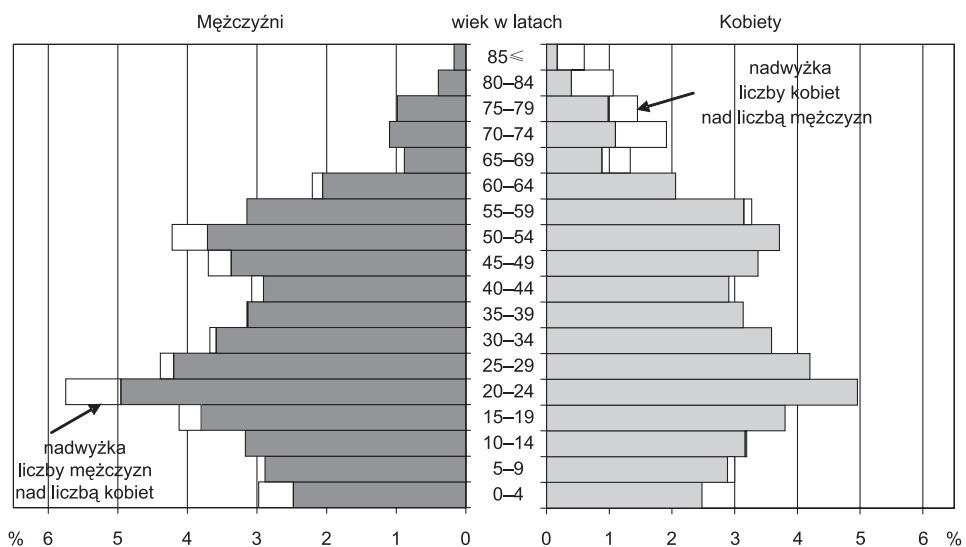
Ryc. 66. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Swarzędz w 2008 r.

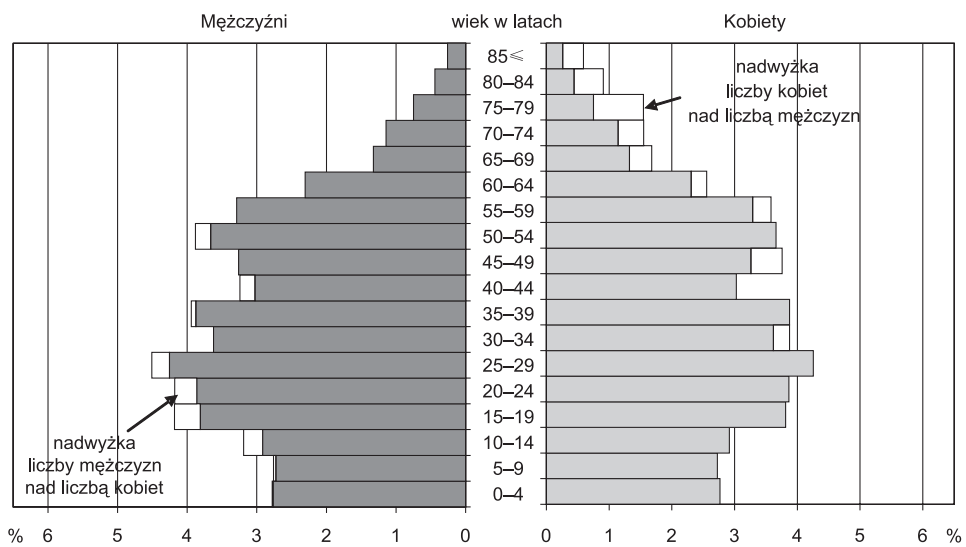
Ryc. 67. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Tarnowo Podgórze w 2008 r.

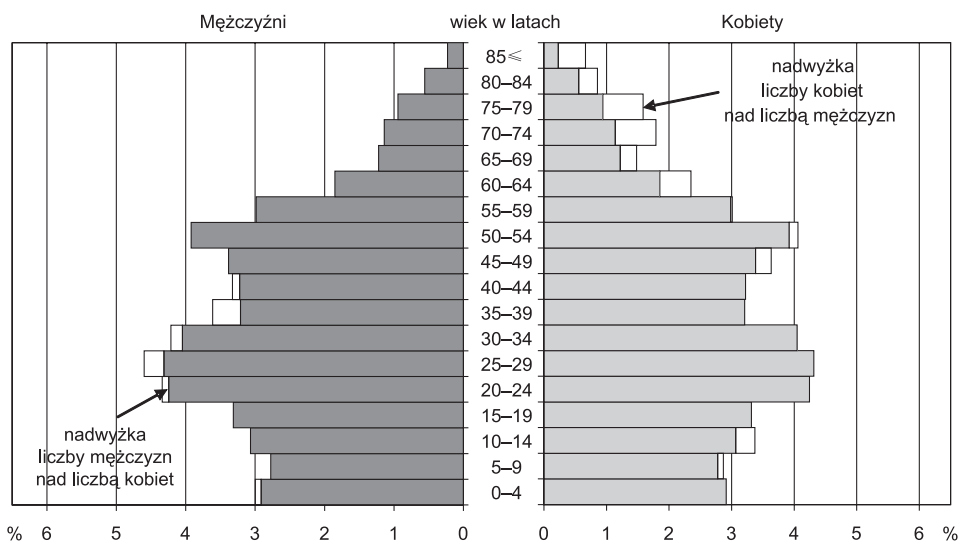
Ryc. 68. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Kórnik w 2008 r.

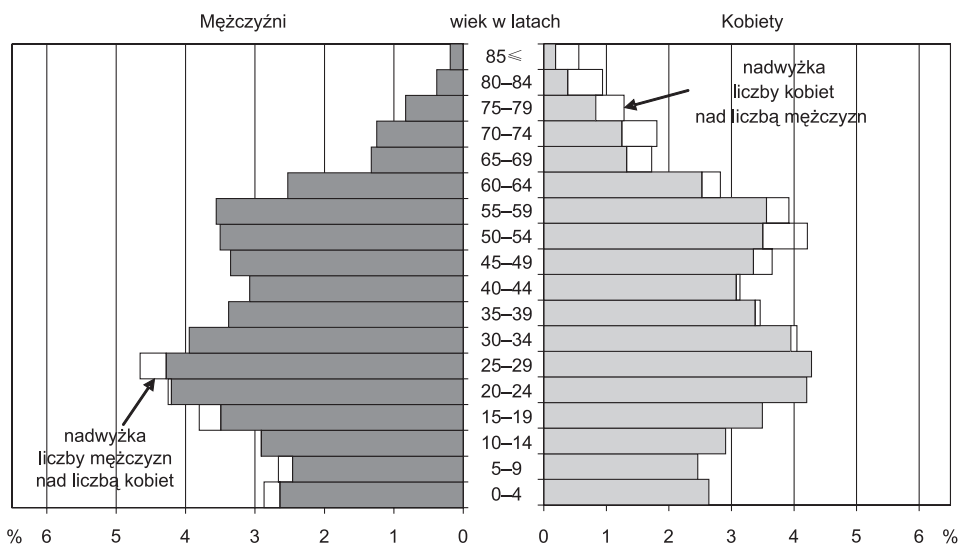
Ryc. 69. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Skoki w 2008 r.

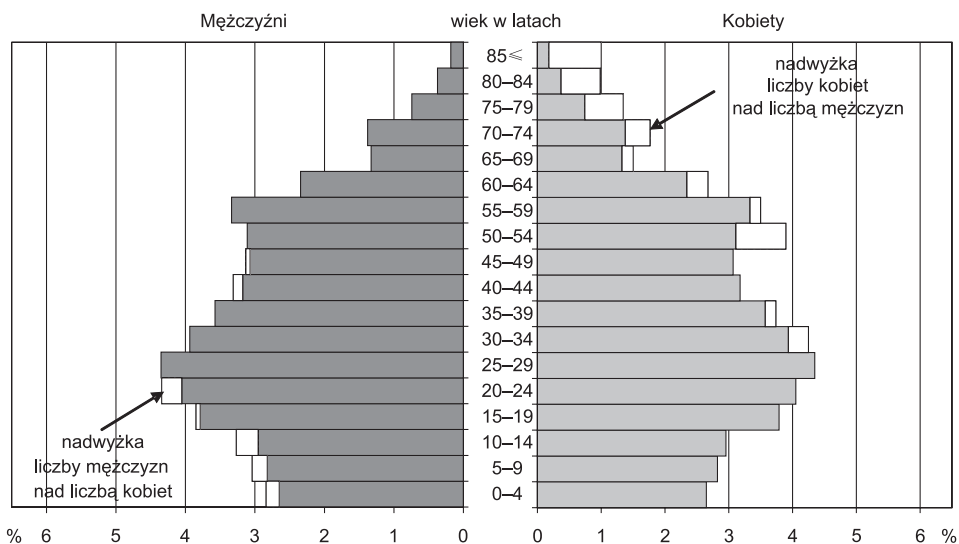
Ryc. 70. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Pobiedziska w 2008 r.

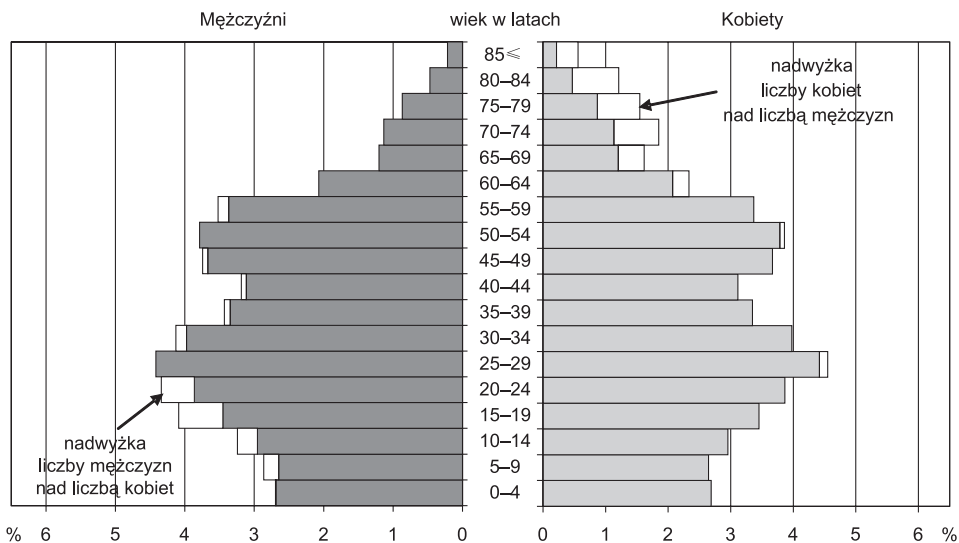
Ryc. 71. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Kostrzyn w 2008 r.

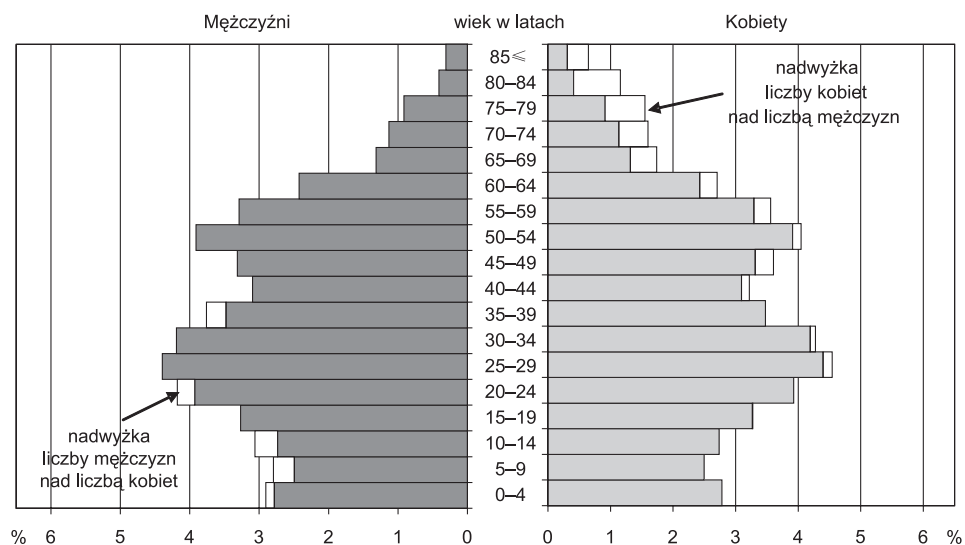
Ryc. 72. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Śrem w 2008 r.

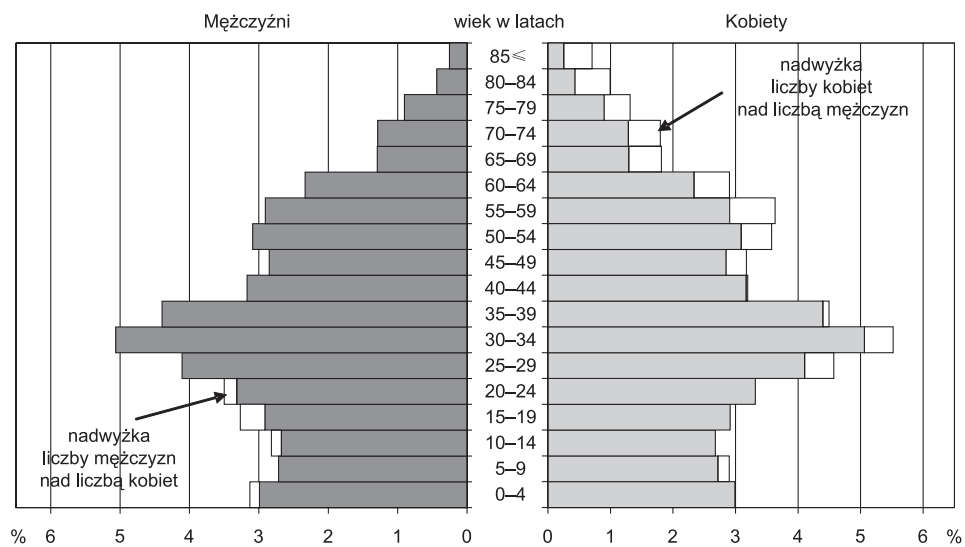
Ryc. 73. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Buk w 2008 r.

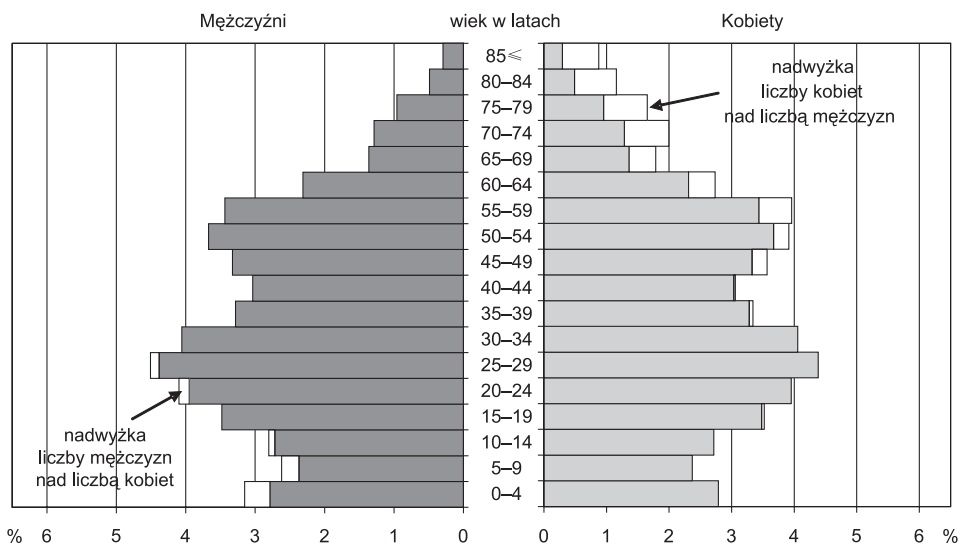
Ryc. 74. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Stęszew w 2008 r.

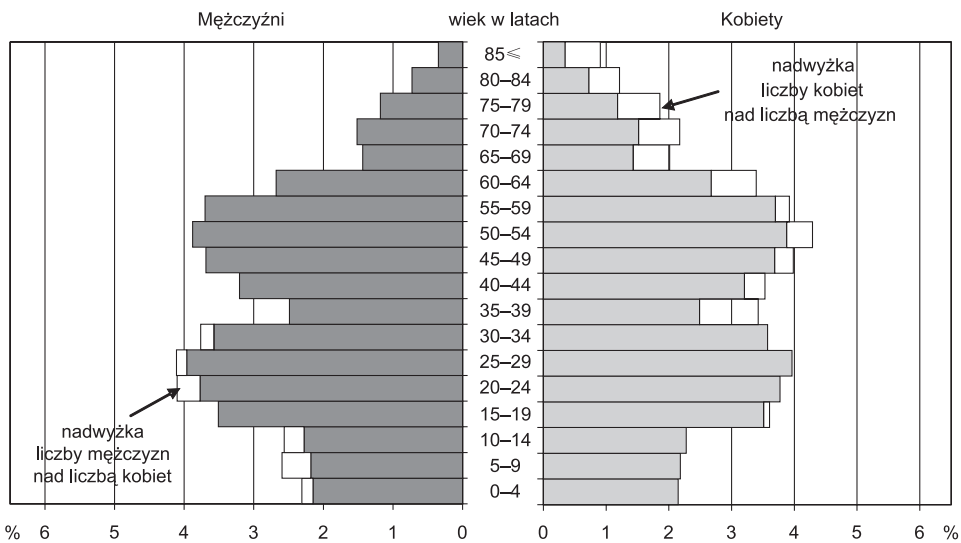
Ryc. 75. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Mosina w 2008 r.

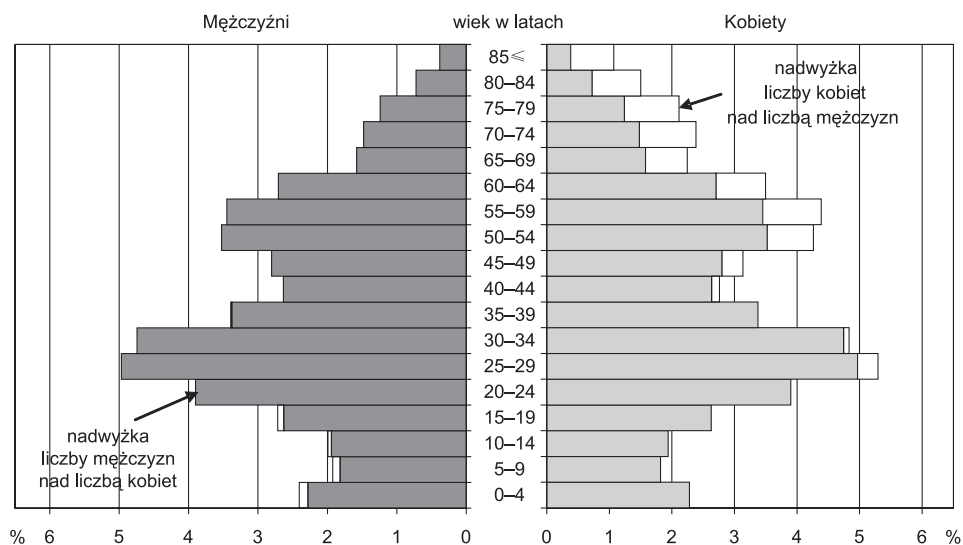
Ryc. 76. Struktura ludności według płci i wieku w Luboniu w 2008 r.

Ryc. 77. Struktura ludności według płci i wieku w gminie Szamotuły w 2008 r.

Ryc. 78. Struktura ludności według płci i wieku w Puszczykowie w 2008 r.

Ryc. 79. Struktura ludności według płci i wieku w Poznaniu w 2008 r.

6.2. Poziom feminizacji

Strukturę ludności według płci kształtują z jednej strony naturalne procesy biologiczne (przewaga chłopców nad liczbą dziewczynek wśród noworodków i krótsze przeciętne trwanie życia mężczyzn) oraz ruch wędrownkowy uzależniony od procesów społeczno-ekonomicznych (większa emigracja lub imigracja mężczyzn albo kobiet).

Do analizy zmian w strukturze ludności według płci wykorzystano wskaźnik feminizacji¹⁴, czyli liczbę kobiet przypadającą na 100 mężczyzn. Przedstawiono jego zróżnicowanie na różnych poziomach szczegółowości w aglomeracji oraz w pięcioletnich grupach wiekowych.

Struktura ludności według płci wykazuje zróżnicowanie w miastach i na wsi. W Polsce istnieje tendencja utrzymywania się i wzrostu feminizacji w aglomeracjach i większych miastach. Duża przewaga liczebna kobiet w miastach to głównie rezultat odpływu kobiet, zwłaszcza młodych, w minionych latach ze wsi do miast.

Wartości wskaźnika feminizacji w aglomeracji w latach 1999–2009 utrzymywały się na stałym poziomie (111 kobiet na 100 mężczyzn), oznaczającym istotną przewagę liczby kobiet nad liczbą mężczyzn. Takie wartości wskazują na mocno zwichniętą równowagę płci w strukturze ludności, znacznie bardziej niż w województwie wielkopolskim (106). Największą przewagę liczby kobiet nad liczbą mężczyzn odnotowano w Poznaniu (114 w 1999 r. i 115 w 2009 r.) i w miastach aglomeracji (113). Można ocenić, że występowała tam anormalna struktura płci

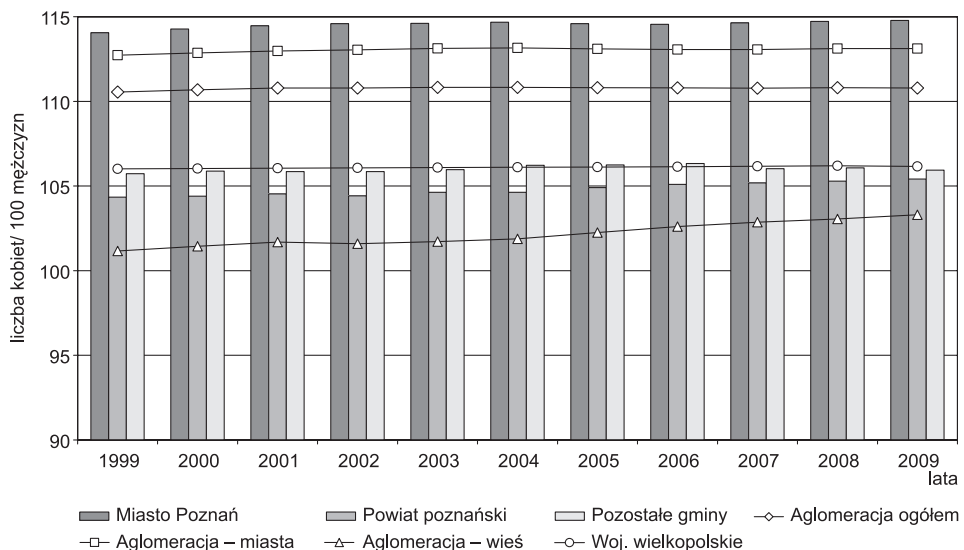
¹⁴ Wskaźnik feminizacji: poniżej 100 oznacza przewagę mężczyzn, 100–104 – lekką przewagę kobiet, 104–108 – zwichniętą równowagę płci, 108–112 – mocno zwichniętą równowagę płci, powyżej 112 – anormalną strukturę płci.

(tj. wskaźnik feminizacji wynosił powyżej 112). W powiecie wskaźnik ten przyjmował niższe, choć także rosnące wartości (104 w 1999 r. i 105 w 2000 r.), do czego przyczyniły się przede wszystkim obszary wiejskie, gdzie odnotowano wzrost ze 101 w 1999 r. do 103 w 2009 r. (ryc. 80).

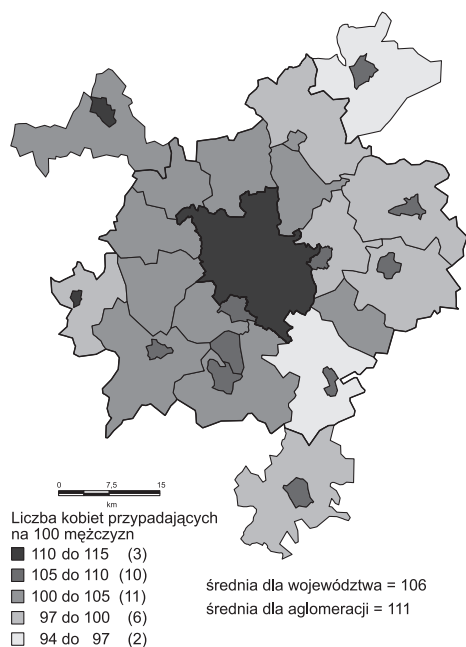
Zarówno w 1999, jak i w 2009 r. większą przewagą kobiet charakteryzowały się miasta. W 1999 r. największa przewaga kobiet (110–115) występowała w Poznaniu, Buku i Szamotułach. Kobiety przeważały również w strukturze ludności na obszarach wiejskich w zachodniej i północno-zachodniej części aglomeracji, natomiast wiejskie tereny gmin leżących we wschodniej części aglomeracji cechowały się niedoborem kobiet.

W latach 1999–2009 w większości gmin aglomeracji odnotowano wzrost wskaźnika feminizacji, zwłaszcza na obszarach wiejskich, największy (o 4 kobiety/100 mężczyzn) obserwowano w gminie Suchy Las. W Poznaniu oraz połowie miast również wystąpił wzrost feminizacji, ale był on relatywnie niewielki. Spadek wskaźnika feminizacji oprócz co drugiego miasta objął obszary wiejskie tylko czterech gmin (Szamotuł, Stęszew, Komornik i Kostrzyna). W rezultacie w 2009 r. niedobór kobiet utrzymał się nadal już tylko na obszarach wiejskich w czterech gminach we wschodniej części aglomeracji (Kostrzynie, Kórniku, Śremie i Skokach), a do gmin o dość wysokiej wartości wskaźnika w skali aglomeracji dołączył pas gmin sąsiadujących z Poznaniem. Do grupy miast z największą przewagą kobiet dołączył Luboń (ryc. 81–83).

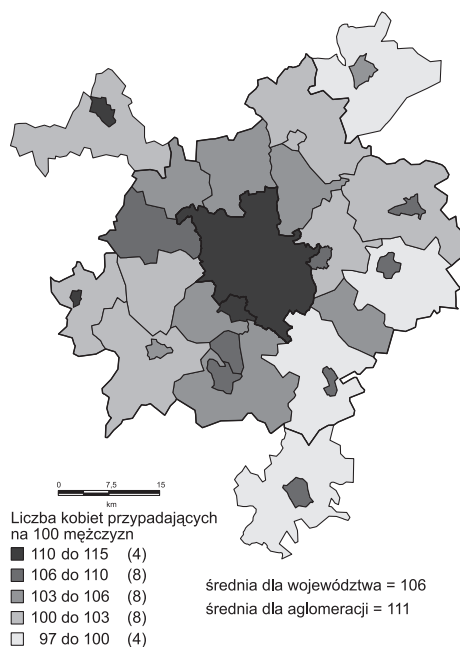
Wskaźnik feminizacji wykazywał zróżnicowanie w poszczególnych grupach wiekowych. Występująca powszechnie zależność, że rodzi się więcej chłopców, sprawiła, że przewaga liczebna mężczyzn utrzymywała się wśród dzieci i młodzieży w aglomeracji do 24 lat (w miastach i na wsi oraz w Poznaniu i powiecie poznańskim),

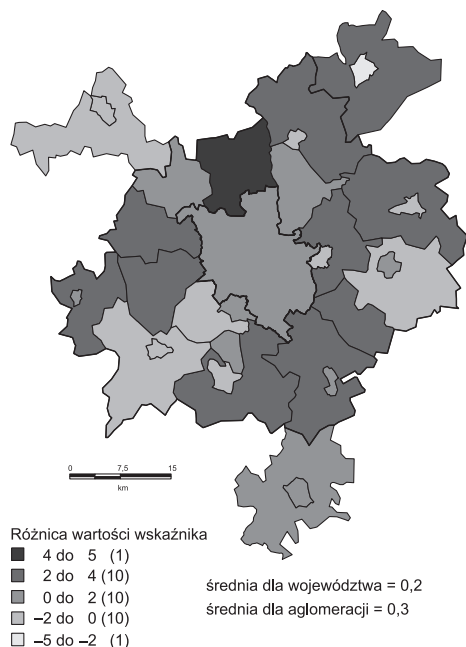
Ryc. 80. Feminizacja w latach 1999–2009

Ryc. 81. Feminizacja w 1999 r.

Ryc. 82. Feminizacja w 2009 r.

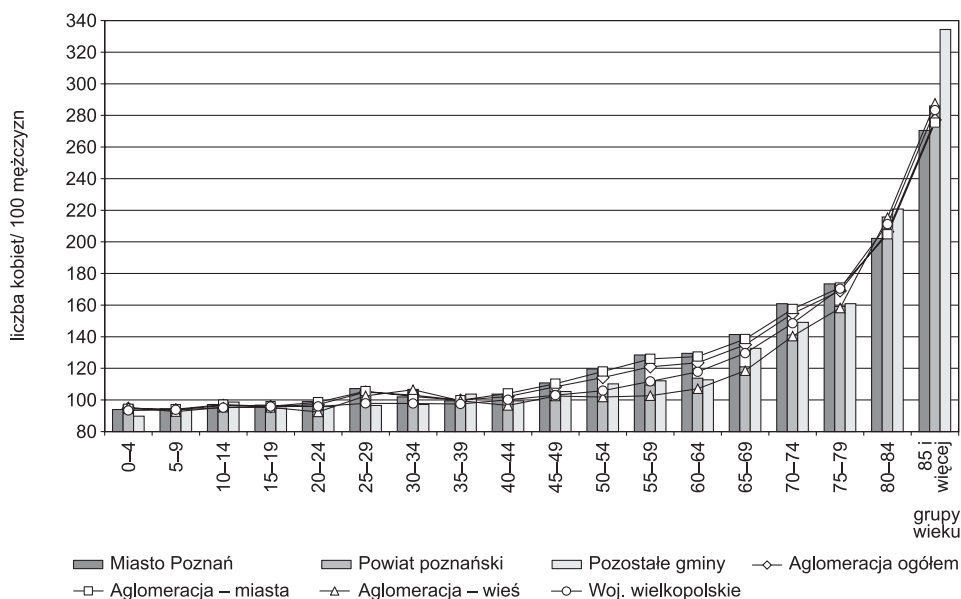

Ryc. 83. Zmiana wskaźnika feminizacji w latach 1999–2009

natomiast w pozostałych gminach do 34 lat. W województwie wielkopolskim nadwyżka chłopców objęła również nieco starsze roczniki – aż do 39 lat.

Nadwyżka kobiet w miastach aglomeracji obejmowała grupy wiekowe od 25 lat, natomiast na obszarach wiejskich wskaźnik feminizacji wykazywał przewagę kobiet w grupach 25–34 oraz 45 i więcej lat. W przedziałach wiekowych 40–79 lat utrzymywały się wyższe wartości wskaźnika w miastach niż na obszarach wiejskich. W starszych grupach wiekowych przewaga kobiet była wyższa na terenach wiejskich (ryc. 84).

Znaczna nadwyżka kobiet pojawiała się w rocznikach powyżej 45 lat, z wyjątkiem obszarów wiejskich, gdzie obserwuje się ją dopiero w rocznikach liczących 60 lat i więcej. Dynamika wzrostu wartości wskaźnika przyspieszała dla wszystkich badanych grup w najstarszych rocznikach (powyżej 75 lat).

Ryc. 84. Feminizacja według wieku w 2009 r.

6.3. Struktura ludności według wieku

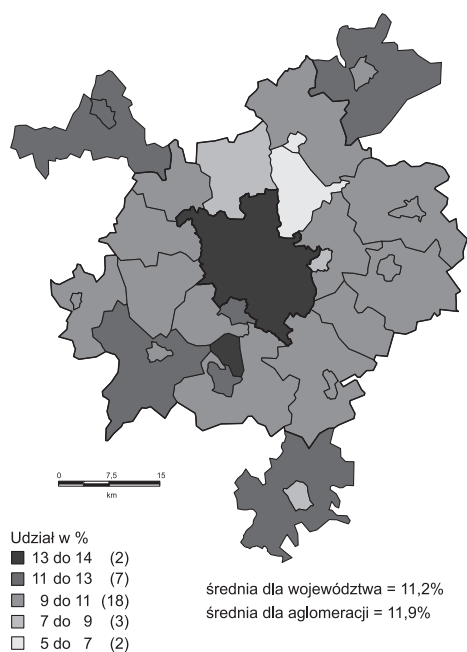
Na zmiany struktury ludności według wieku wpływają: liczba urodzeń, liczba zgonów oraz liczebność migrantów. Najważniejszym czynnikiem oddziałującym na przeobrażenia struktury ludności według wieku są urodzenia. Dzięki wysokiej liczbie urodzeń może zwiększać się udział procentowy najmłodszych roczników w ogólnej liczbie ludności. Zmniejszanie się liczby urodzeń przyczynia się do wzrostu udziału osób w wieku starszym. W szczególny sposób na strukturę wiekową ludności oddziaływać mogą migracje. Jeżeli w migracjach uczestniczą osoby młodsze, to wpływają one na odmłodzenie obszarów, na które przybywają, a jednocześnie powodują starzenie się społeczeństw terenów, z których wyjeżdżają.

W analizie uwzględniono trzy różne podziały ludności według grup wiekowych: biologiczny, ekonomiczny i edukacyjny.

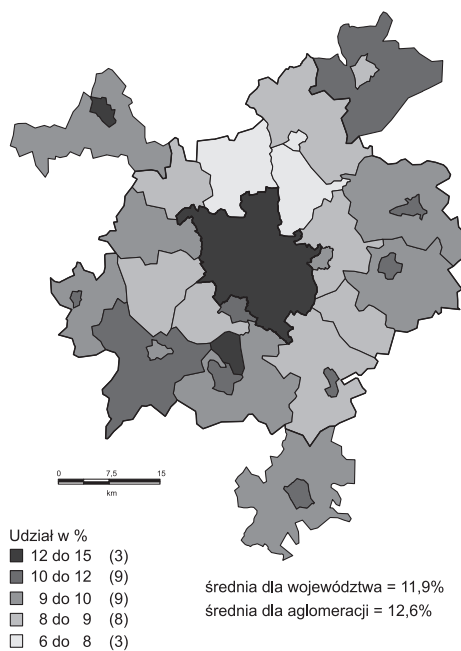
6.3.1. Struktura według biologicznych grup wieku

W podziale ludności według wieku biologicznego istotna jest analiza udziału grupy najstarszej, liczącej 65 lat i więcej, oraz jej relacji ilościowej do grupy najmłodszej w wieku 0–14 lat. Podział taki pozwala ustalić, jaki odsetek ludności stanowią ludzie starzy („dziadkowie”), w odniesieniu do pokolenia „wnuków”. Relacje między grupami dzieci i dziadków pozwoliły ustalić stopień zaawansowania demograficznej starości oraz obciążenia demograficznego w aglomeracji poznańskiej.

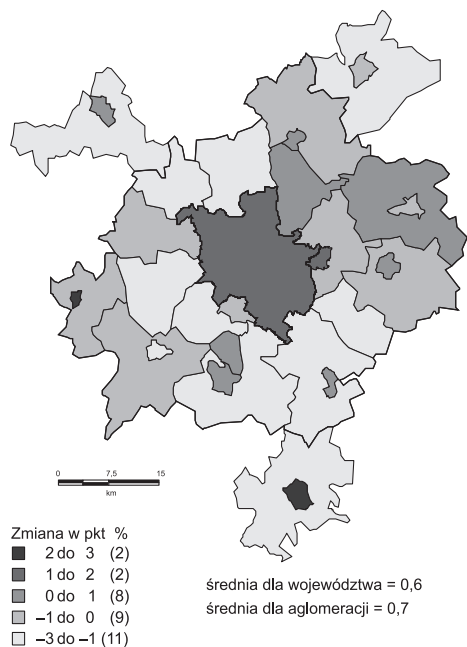
Biorąc pod uwagę wskaźnik starości demograficznej, określony jako udział ludności w wieku 65 lat i powyżej, należy stwierdzić, że w aglomeracji był on nieco wy-

Ryc. 85. Starość demograficzna w 1999 r. (udział ludności w wieku 65 lat i powyżej)

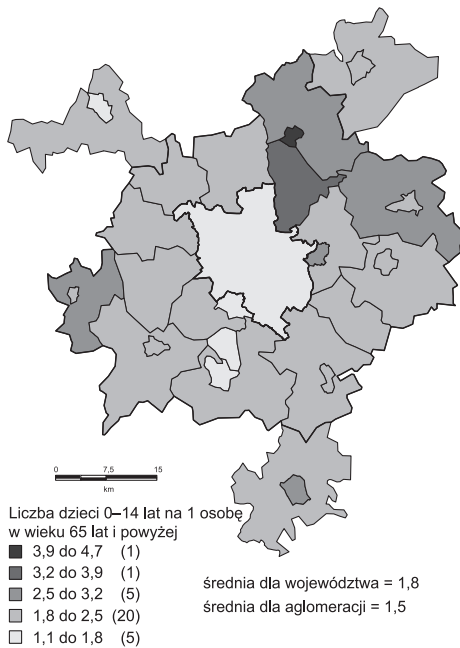
Ryc. 86. Starość demograficzna w 2009 r. (udział ludności w wieku 65 lat i powyżej)

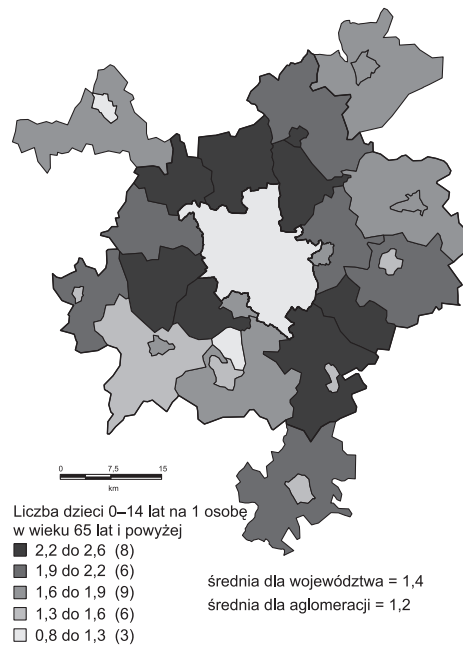
Ryc. 87. Zmiana wskaźnika starości demograficznej w latach 1999–2009

ższy od średniej wojewódzkiej zarówno w 1999 r., jak i w 2009 r. Jednocześnie w okresie tej dekady wzrósł on dość nieznacznie (z 11,9% do 12,6%). W obu latach najwyższą wartość współczynnika odnotowano w Poznaniu, Puszczykowie oraz Szamotułach, a w drugiej kolejności głównie w pozostałych miastach, przy czym w miastach najczęściej wzrastał, natomiast na wsi – spadał. W rezultacie jeszcze bardziej pogłębiła się różnica między miastami (w największym stopniu Poznaniem) a obszarami wiejskimi (ryc. 85–87).

Dość zbliżony obraz daje analiza rozkładu przestrzennego wskaźnika obciążenia demograficznego, określającego liczbę dzieci (do lat 14) przypadających na 1 osobę starszą (w wieku 65 lat i powyżej). Także w tym przypad-

Ryc. 88. Obciążenie demograficzne ludności w 1999 r.

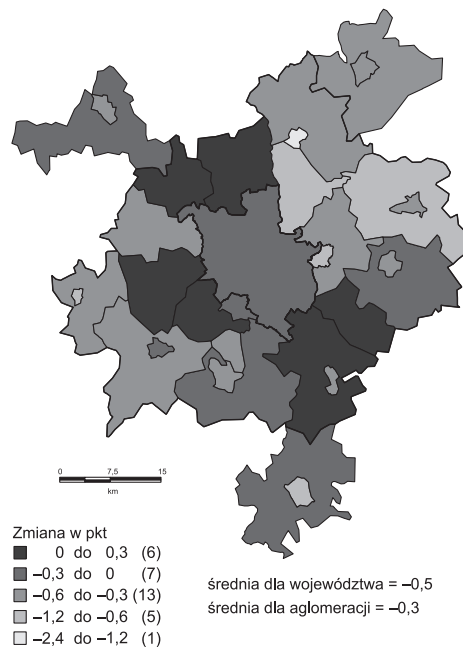

Ryc. 89. Obciążenie demograficzne ludności w 2009 r.

ku stosunkowo najgorsza i często pogarszająca się sytuacja występuje w Poznaniu oraz większości ośrodków miejskich.

Na drugim biegunie znajdują się niektóre gminy wiejskie graniczące z Poznaniem (Suchy Las, Rokietnica, Dopiewo, Komorniki, Kleszczewo oraz część wiejska gminy Kórnik), gdzie liczba dzieci wzrastała szybciej niż osób najstarszych (ryc. 88–90).

Zarówno w aglomeracji, jak i w Wielkopolsce wskaźnik obciążenia demograficznego w ciągu badanych lat ulegał zmniejszeniu w tym samym tempie – w pierwszym przypadku z 1,5 do 1,2, w drugim z 1,8 do 1,4. Współczynnik wynoszący w roku końcowym w aglomeracji 1,2 oznacza, iż liczba dzieci oraz osób starszych niemal się wyrównała, co jest sytuacją niekorzystną dla rozwoju demograficzne-

Ryc. 90. Zmiana obciążenia demograficznego w latach 1999–2009

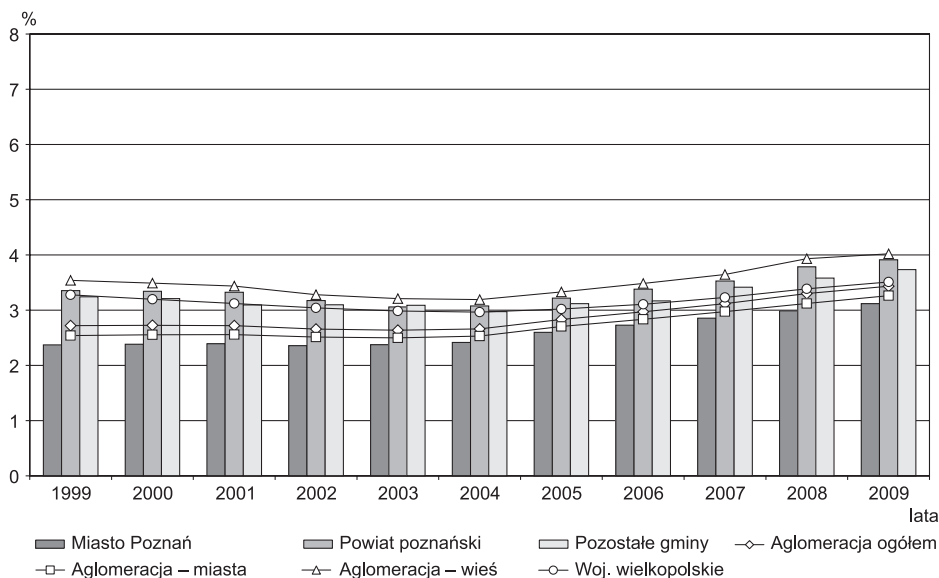
go. Prognozy demograficzne na najbliższe lata zakładają coraz szybszy wzrost roczników najstarszych, a tym samym dalsze pogłębianie się owej nierównowagi w strukturze ludności według wieku.

6.3.2. Struktura według edukacyjnych grup wieku

W klasyfikacji ludności według edukacyjnych grup wieku uwzględniono roczniki dzieci i młodzieży, które wymagają szczególnej opieki ze strony nie tylko państwa, ale także władz lokalnych. Poszczególne grupy wyodrębniono na podstawie określonych rodzajów usług społecznych, czyli: dzieci w wieku żłobkowym (0–2 lat) i przedszkolnym (3–6 lat), dzieci w wieku szkoły podstawowej (7–12 lat)¹⁵ oraz młodzież w wieku gimnazjalnym (13–15 lat) i licealnym (16–18 lat).

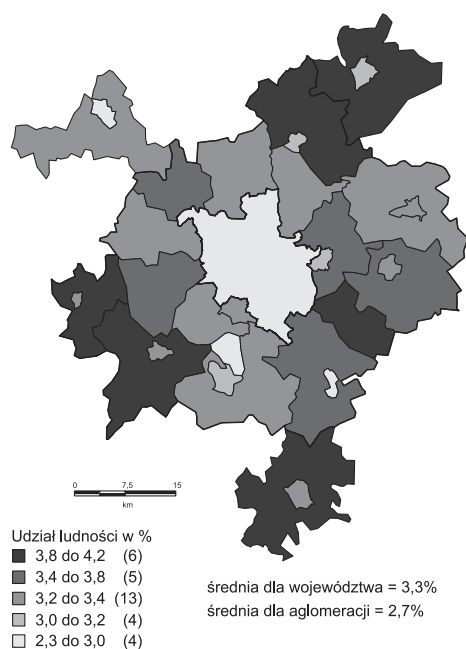
Podział taki pozwala ustalić wielkość specyficznych potrzeb i wynikających stąd zadań dla różnego rodzaju instytucji, np.: ochrony zdrowia (usługi w zakresie pediatrii, obniżanie umieralności niemowląt), opiekuńczo-wychowawczych (miejsca w żłobkach dla dzieci kobiet pracujących zawodowo, domach małego dziecka), oświatowych (miejsca w szkołach), czy też świadczeń społecznych (dla osób pozostających na urloпах macierzyńskich i wychowawczych).

W analizowanym okresie 1999–2009 występowały dwie odmienne tendencje w kształtowaniu się odsetka dzieci w wieku 0–2 lat. W latach 1999–2003 obserwowano powolny spadek udziału tej subpopulacji związany z obniżaniem się poziomu urodzeń, a następnie w okresie 2005–2009 trend wzrostowy, spowodowany podniesieniem się poziomu rozrodczości (ryc. 91).

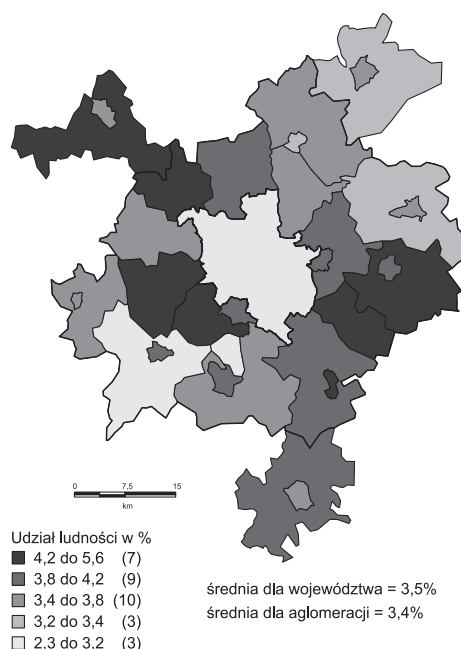

Ryc. 91. Dzieci w wieku 0–2 lat w latach 1999–2009

¹⁵ Obecnie nie ma jeszcze obowiązku posyłania 6-latków do szkół.

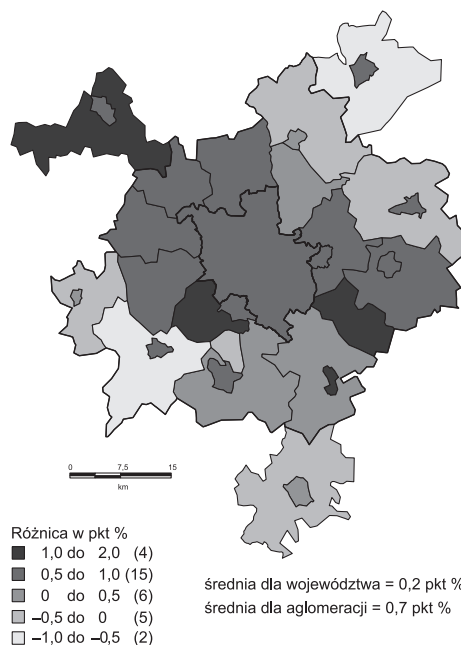
Ryc. 92. Ludność w wieku 0–2 lata w 1999 r.

Ryc. 93. Ludność w wieku 0–2 lat w 2009 r.

W granicach aglomeracji w całym okresie najwyższa wartość udziału utrzymywała się w powiecie poznańskim (3,4% w 1999 r. i 3,9% w 2009 r.) i nieco tylko niższa w pozostałych gminach (3,2% w 1999 r. i 3,7% w 2009 r.). Wartości te były nieznacznie wyższe niż w województwie. Z kolei w Poznaniu udział tej grupy dzieci był najniższy (2,4% w 1999 r. i 3,1% w 2009 r.), co spowodowało, iż wskaźnik ogólny dla aglomeracji był w całym okresie niższy niż w regionie. W wyniku pozytywnych zmian w rozrodczości udział dzieci w wieku żłobkowym wzrósł w aglomeracji dość wyraźnie (z 2,7% do 3,4%) i w ostatnich latach niemal zrównał się ze wskaźnikiem wojewódzkim.

Zmiany można było zaobserwować także w układzie gminnym wewnątrz aglomeracji. O ile w roku początkowym gminy o najwyższym odsetku dzieci najmłodszych leżały w rejonach peryfe-

Ryc. 94. Zmiana udziału ludności w wieku 0–2 lat w latach 1999–2009

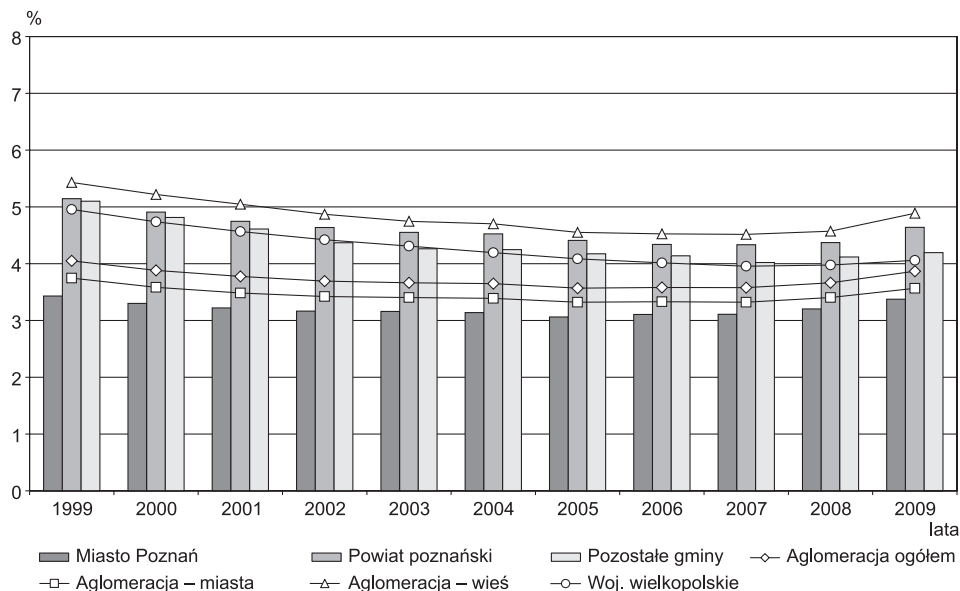
ryjnych, to w roku końcowym jednostki takie były już najczęściej skupione wokół Poznania. Również w Poznaniu odnotowano jeden z najwyższych w skali aglomeracji przyrostów udziału tej grupy wiekowej (ryc. 92–94).

Kolejną grupą – dzieci w wieku 3–6 lat – tworzy popyt na określone dobra i usługi wynikające z konieczności zapewnienia jej wychowania w przedszkolach, ale także wszechstronnego rozwoju poprzez m.in. właściwą opiekę lekarską (np. szczepienia).

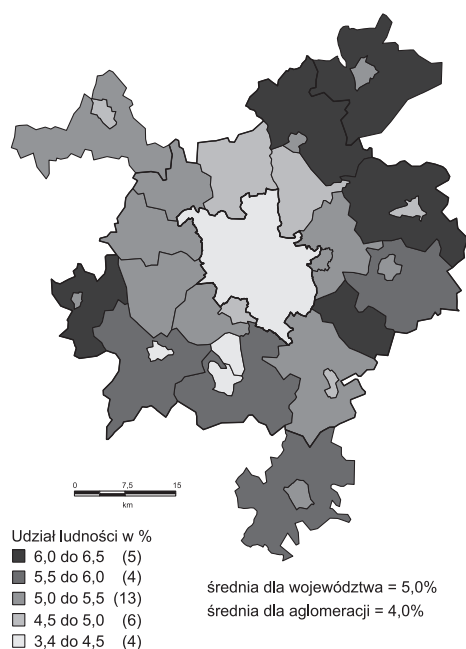
Ta grupa wiekowa dzieci stanowiła nieco wyższy odsetek w ogólnej liczbie mieszkańców aglomeracji (4% w 1999 r. i 3,9% w 2009 r.) niż poprzednia. W rozpatrywanym okresie wykazywała ona niekorzystną tendencję spadkową, choć w ostatnich 2 latach wskaźnik zaczął rosnąć w wyniku przesunięcia się do tej grupy pierwszych roczników fali przyrostu urodzeń, obserwowanej w ostatnich kilku latach. Jednocześnie udział wspomnianych roczników coraz bardziej zbliżał się do – nadal jednak wyższej – średniej wojewódzkiej. Biorąc pod uwagę przyrost roczników najmłodszych, w najbliższych latach należy spodziewać się wystąpienia konieczności objęcia wychowaniem przedszkolnym coraz większej liczby dzieci (ryc. 95).

W układzie gminnym zwraca uwagę niezmiennie niski udział dzieci w wieku 3–6 lat w Poznaniu, jednakże w opisywanych latach wskaźnik ten w Poznaniu oraz w gminach z nim graniczących spadł najmniej lub nawet zanotował wzrost. Najszybciej udział dzieci w wieku przedszkolnym malał w gminach peryferyjnych, głównie północno-wschodniej oraz południowo-zachodniej części aglomeracji (ryc. 96–98).

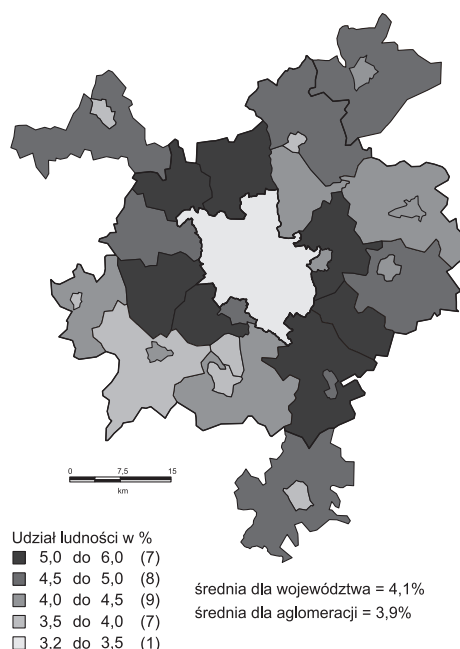
W latach 1999–2009 wśród kolejnej grupy dzieci, tym razem w wieku szkoły podstawowej, obserwowano stałą i znacznie silniejszą w porównaniu do grupy przedszkolnej, tendencję spadkową jej udziału w aglomeracji.

Ryc. 95. Dzieci w wieku 3–6 lat w latach 1999–2009

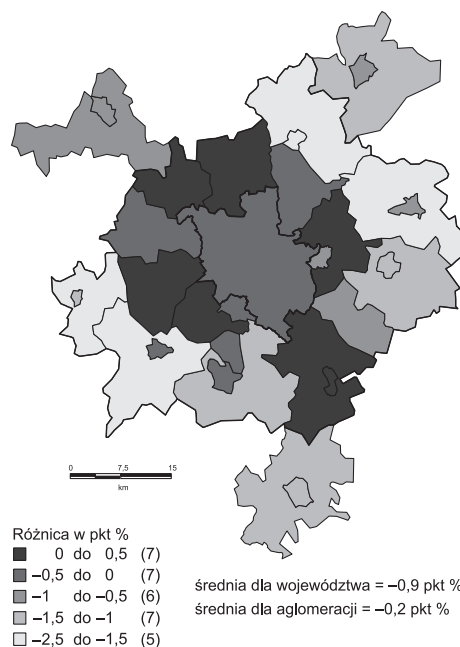
Ryc. 96. Ludność w wieku 3–6 lat w 1999 r.

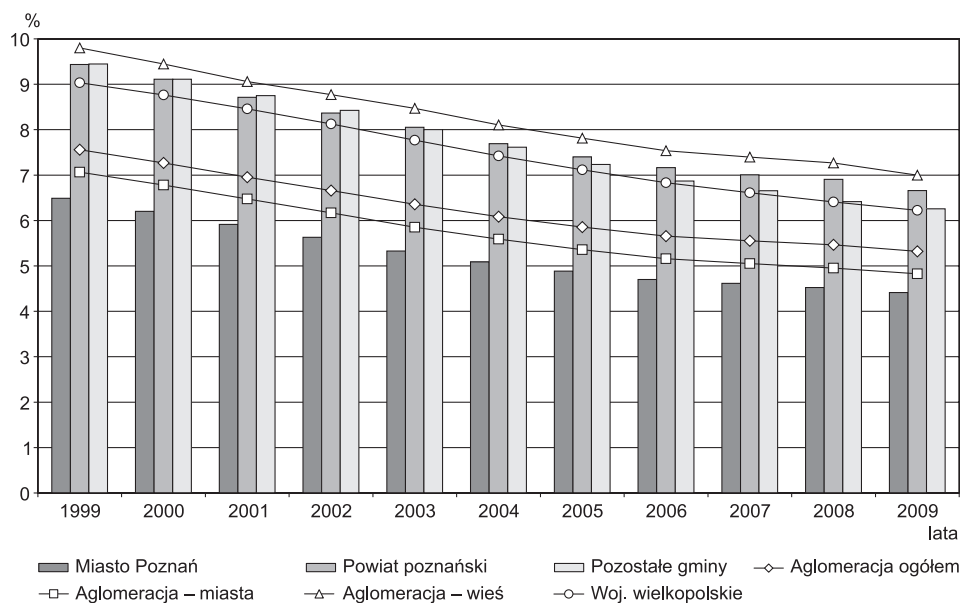
Ryc. 97. Ludność w wieku 3–6 lat w 2009 r.

Odsetek dzieci w wieku 7–12 lat był najwyższy w powiecie poznańskim (9,4% w 1999 r. i 6,7% w 2009 r.) oraz w pozostałych gminach (od 9,4% do 6,3%). W Poznaniu analogicznie udział był znacznie niższy (odpowiednio 6,5% i 4,4%), lecz jego spadek nieco słabszy. Odsetek tej kategorii dzieci zamieszkujących na wsi aglomeracji był nie tylko znacznie wyższy niż w miastach, ale wyższy także od średniej dla województwa (ryc. 99).

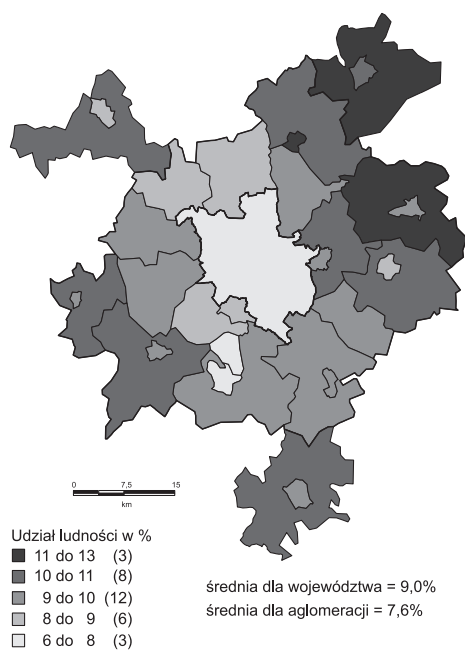
W latach 1999–2009 udział tej grupy wiekowej w skali gminnej uległ wyrównaniu. Wyjątkiem pozostawał Poznań z niezmiennie najniższą wartością wskaźnika. Jednocześnie wyższy od przeciętnej spadek odsetka dzieci w wieku szkoły podstawowej odnotowały jednostki położone peryferyjnie, głównie w północno-wschodniej części aglomeracji (ryc. 100–102).

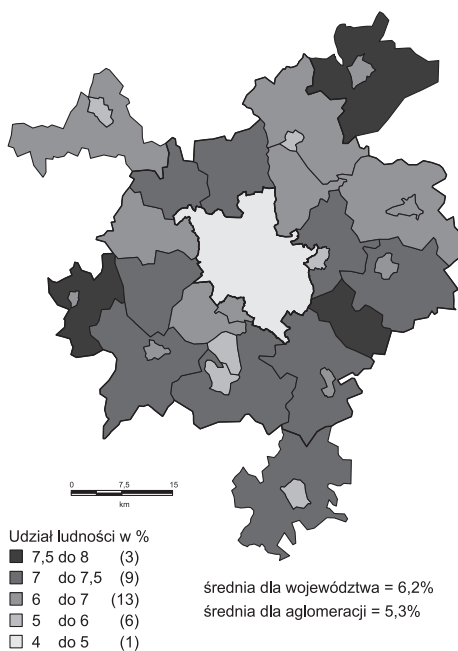
Ryc. 98. Zmiana udziału ludności w wieku 3–6 lat w latach 1999–2009

Ryc. 99. Dzieci w wieku 7–12 lat w latach 1999–2009

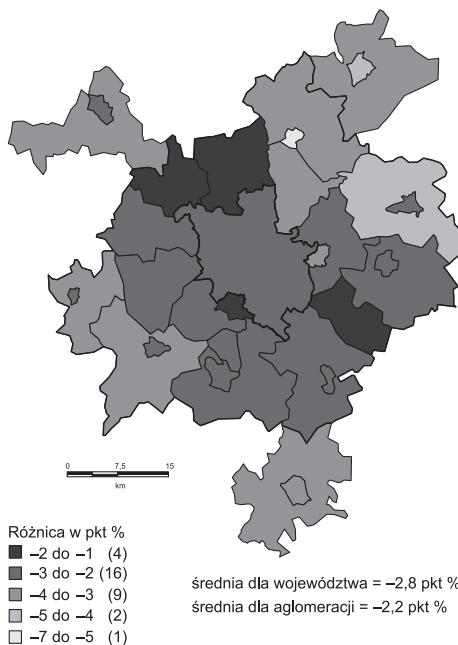
Ryc. 100. Ludność w wieku 7–12 lat w 1999 r.

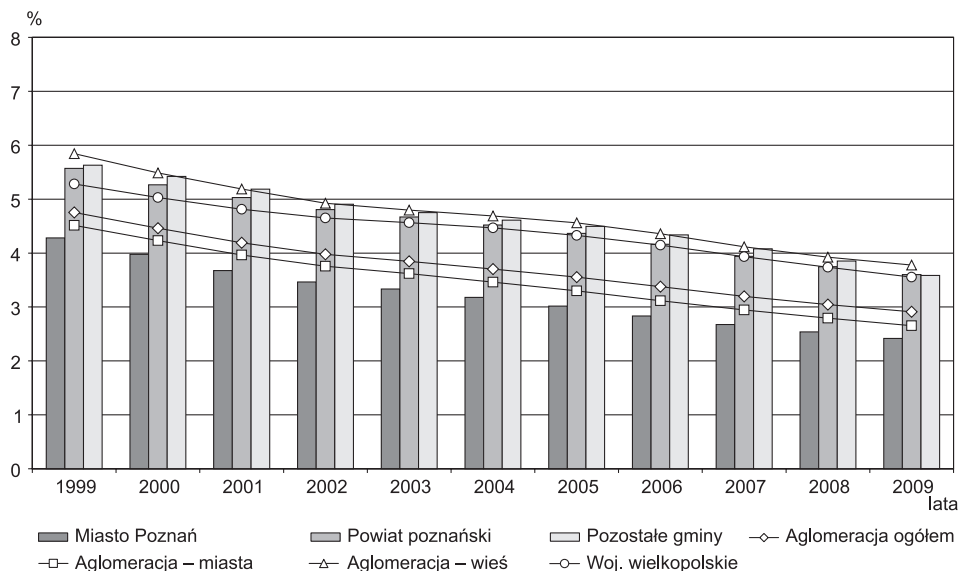
Ryc. 101. Ludność w wieku 7–12 lat w 2009 r.

W przypadku dzieci w wieku gimnazjalnym w aglomeracji występowała nieco słabsza od poprzedniej grupy dzieci, wyrównana tendencja spadkowa (z 4,8% w 1999 r. do 2,9% w 2009 r.). W całym okresie utrzymywał się wyższy odsetek dzieci w wieku 13–15 lat w „pozostałych gminach” i powiecie poznańskim niż w Poznaniu (o ponad 1 pkt %). Średnia aglomeracyjna była we wszystkich latach wyraźnie niższa od średniej wojewódzkiej (ryc. 103).

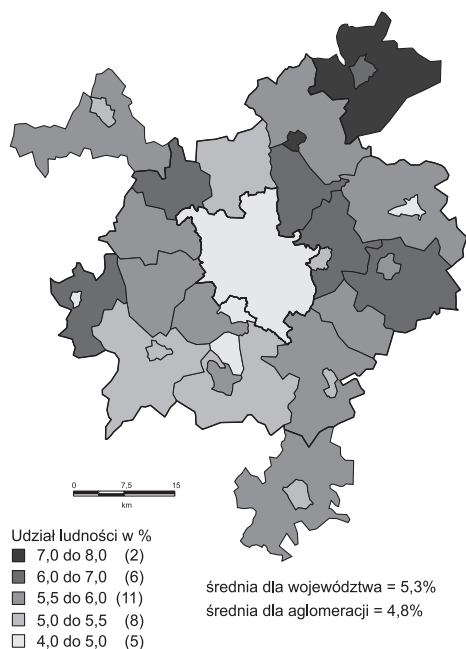
W 2009 r. Poznań był gminą o wyraźnie najmniejszym odsetku młodzieży gimnazjalnej, a na drugim biegunie znalazły się obszary wiejskie w północno-wschodniej części aglomeracji, o często niemal dwukrotnie wyższej wartości tego wskaźnika. W skali dekady największy spadek udziału odnotowano w miastach: Murowana Goślina, Pobiedziska, Stęszew i Puszczykowo oraz na terenach wiejskich gmin: Skoki, Szamotuły, Pobiedziska i Stęszew (ryc. 104–106).

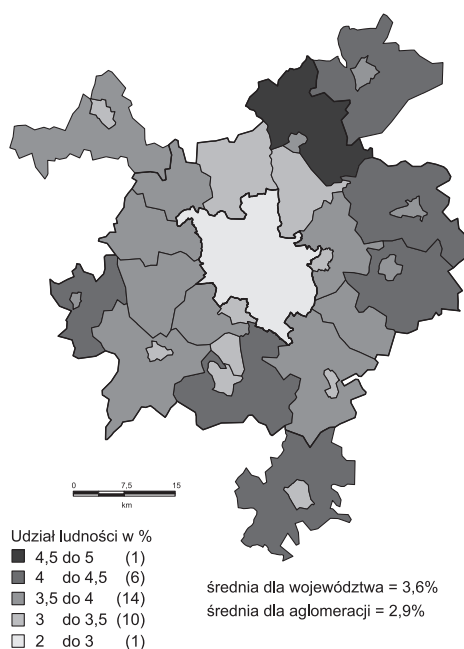
Ryc. 102. Zmiana udziału ludności w wieku 7–12 lat w latach 1999–2009

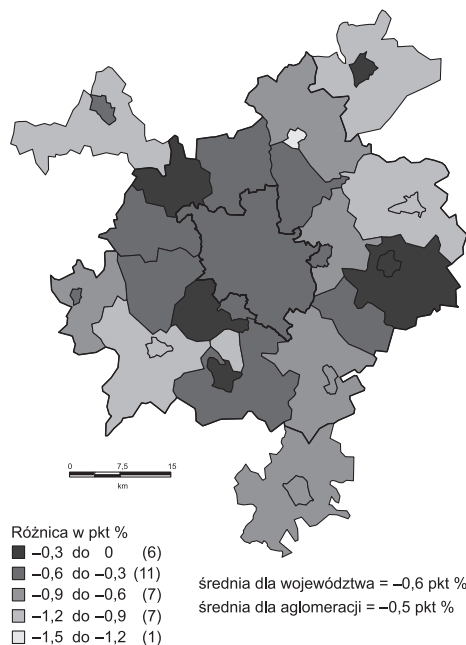
Ryc. 103. Dzieci w wieku 13–15 lat w latach 1999–2009

Ryc. 104. Ludność w wieku 13–15 lat w 1999 r.

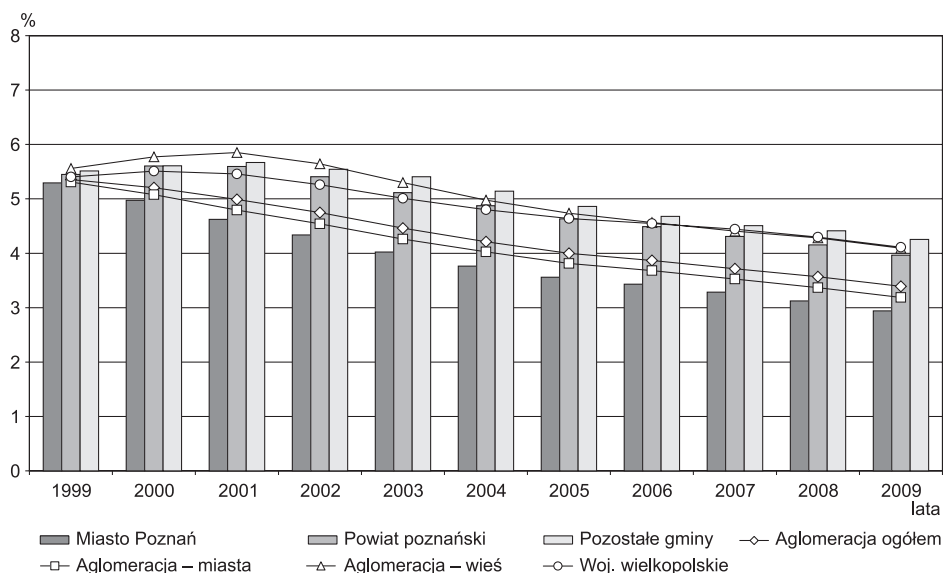
Ryc. 105. Ludność w wieku 13–15 lat w 2009 r.

Ryc. 106. Zmiana udziału ludności w wieku 13–15 lat w latach 1999–2009

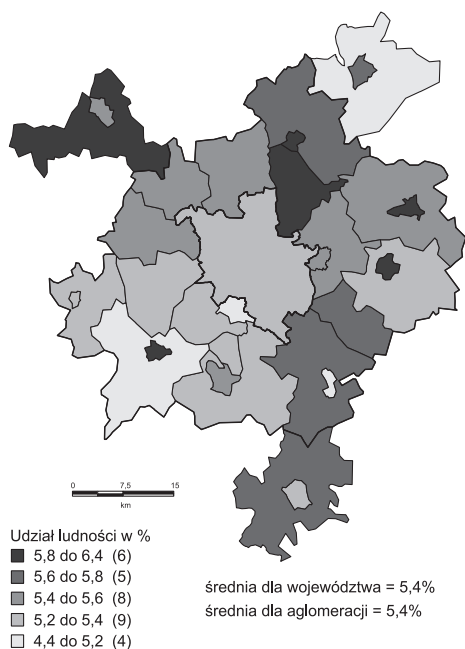
Podobnie jak we wcześniejszych grupach, także udział młodzieży w wieku 16–18 lat w aglomeracji poznańskiej w ciągu minionych 10 lat obniżał się (z 5,4% w 1999 r. do 3,4% w 2009 r.). O ile jednak w Poznaniu wystąpił spadek już od 1999 r. (i był najwyższy – łącznie o 2,4 pkt), to w powiecie taka tendencja wystąpiła nieco później – od 2002 r., a w pozostałych gminach – od 2003 r. Większy był też spadek odsetka młodzieży w wieku szkoły średniej w miastach (o 2,1 pkt) niż na obszarach wiejskich aglomeracji (o 1,5 pkt) – ryc. 107.

Również w tym przedziale wiekowym najmniej korzystnie wypada Poznań, gdzie nie tylko nastąpił najszybszy spadek wskaźnika (łącznie z Czerwonakiem i miastem Mosina), ale także w 2009 r. był on najniższy. Nie zaobserwowano ani jednej gminy, gdzie w latach 1999–2009 wzrósł udział młodzieży w

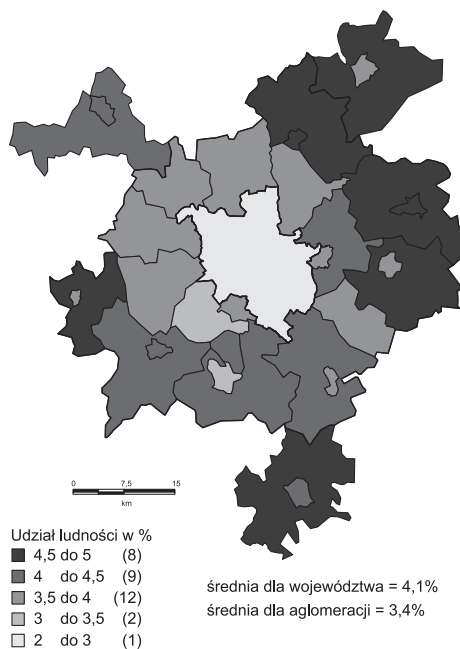

Ryc. 107. Ludność w wieku 16–18 lat w latach 1999–2009

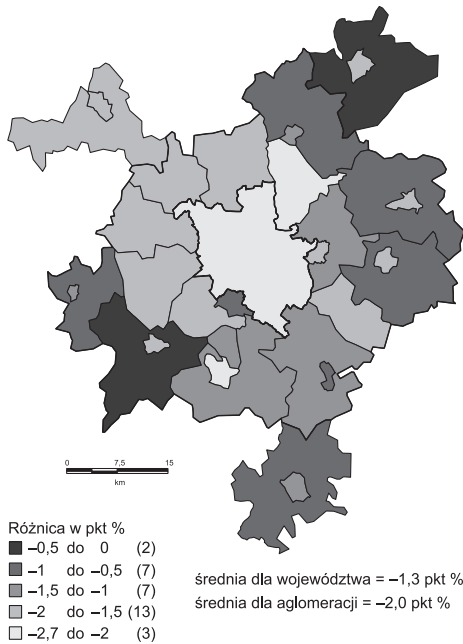
wieku szkół średnich, a najniższe spadki wystąpiły na obszarach wiejskich gmin Skoki i Stęszew. W 2009 r. najwyższy udział odnotowano w wiejskich jednostkach peryferyjnych w: Śremie, Buku, Murowanej Goślinie, Pobiedziskach, Kostrzynie i Skokach oraz w miastach Murowana Goślina i Pobiedziska (ryc. 108–109).

Ryc. 108. Ludność w wieku 16–18 lat w 1999 r.

Ryc. 109. Ludność w wieku 16–18 lat w 2009 r.

Ryc. 110. Zmiana udziału ludności w wieku 16–18 lat w latach 1999–2009

Spadek udziału dzieci (powyżej 3 lat) oraz młodzieży w latach 1999–2009 był nieuniknionym rezultatem dużego obniżenia się poziomu urodzeń w poprzednich latach (ryc. 110). Ze zmniejszającej się liczby dzieci i młodzieży wynikają określone skutki dla polityki edukacyjnej oraz innych dziedzin życia społecznego. Obecnie mniejsza liczba dzieci w szkołach podstawowych i gimnazjach za kilka lat przejdzie do szkół licealnych, a w przyszłości do szkół wyższych. Będą więc nasilać się, znane już teraz, zjawiska związane z niżem demograficznym, także gdy te grupy zaczną wchodzić na rynek pracy i kształtować go. Zmieniająca się podaż rąk do pracy może w najbliższej przyszłości być jedną z głównych barier wzrostu, szczególnie biorąc za punkt wyjścia obecny, już bardzo niski poziom bezrobocia¹⁶.

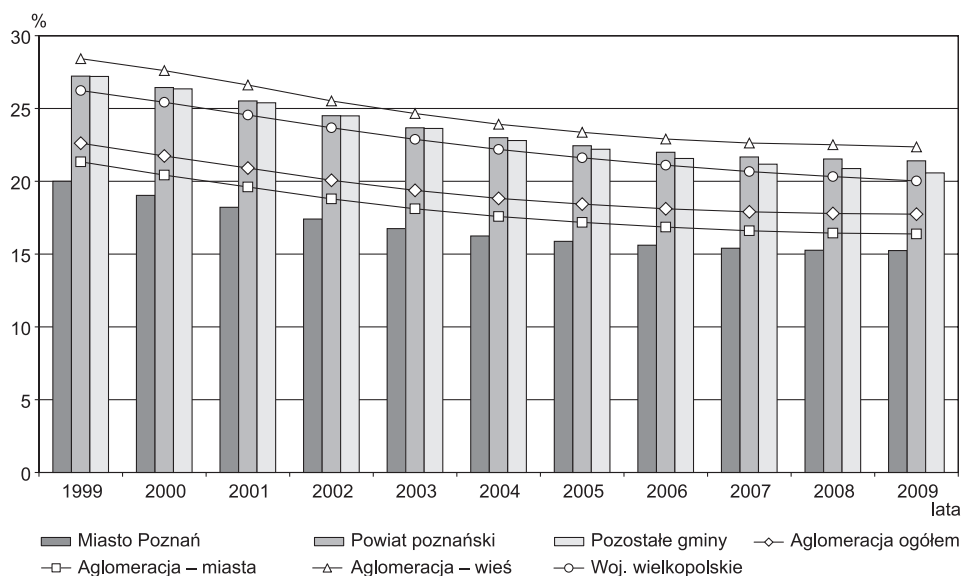
Duży spadek liczby dzieci w wieku 7–12 i 13–15 lat spowodował w ostatnich latach zmniejszenie się liczby oddziałów szkolnych, a nawet zmniejszenie się liczby szkół i zatrudnionych w nich nauczycieli. Trzeba jednak zaznaczyć, że mniejsza liczba uczniów w szkołach, a tym samym w klasach, umożliwi stworzenie lepszych warunków do prowadzenia dydaktyki i jakości nauczania. Jednocześnie już za kilka lat liczba dzieci w wieku szkolnym na powrót zacznie rosnąć¹⁷, co wymagać będzie wysiłku ze strony władz lokalnych w celu zapewnienia im miejsc oraz odpowiednich warunków do nauki.

6.3.3. Struktura według ekonomicznych grup wieku

Zmiany w strukturze ludności aglomeracji poznańskiej według wieku przejawiały się przede wszystkim szybkim spadkiem udziału dzieci i młodzieży (w wieku poniżej 18 lat). W latach 1999–2009 w aglomeracji nastąpił spadek udziału tej grupy wiekowej ludności z 22,6 do 17,7%, tj. o 4,9 pkt %. W miastach aglomeracji udział ludności w wieku przedprodukcyjnym był znacznie niższy (21,3% w 1999 r. i 16,4% w 2009 r.), a dynamika jego spadku była nieco słabsza niż na obszarach wiejskich, gdzie udział zmalał z 28,4% w 1999 r. do 22,4% w 2009 r., tj. o 6%.

¹⁶ Jesienią 2009 r., mimo kryzysu światowego, nie przekraczał w aglomeracji 2,5%.

¹⁷ Nie tylko z powodu wzrostu liczby urodzeń, ale także z powodu pojawienia się obowiązku szkolnego dla 6-latków (od 2011 r.).

Ryc. 111. Ludność w wieku przedprodukcyjnym w latach 1999–2009

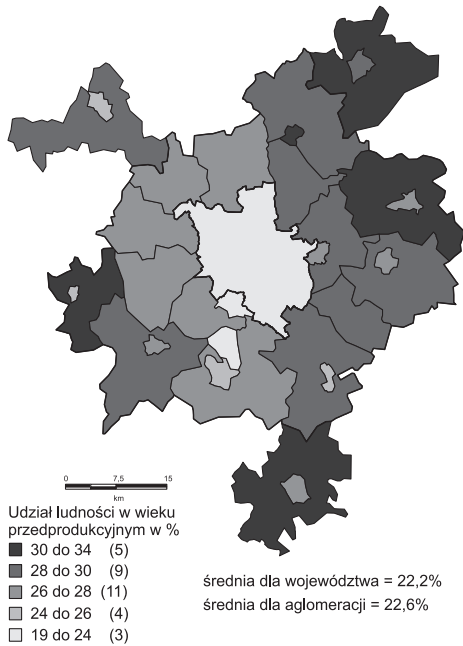
W Poznaniu udział dzieci i młodzieży był niższy niż w powiecie poznańskim, a jego spadek był podobny jak w miastach aglomeracji i wyniósł 4,8 pkt (z 20 do 15,2%), natomiast w powiecie poznańskim spadek był większy – 5,8 pkt (z 27,2 do 21,4%). Najbardziej jednak obniżył się udział tej grupy ludności w gminach spoza powiatu poznańskiego, gdzie wyniósł 6,6 pkt % (ryc. 111).

Takie zmiany w strukturze ludności były zgodne z tendencją ogólnokrajową systematycznego spadku udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym, spowodowanego głównie obniżeniem się dzietności kobiet.

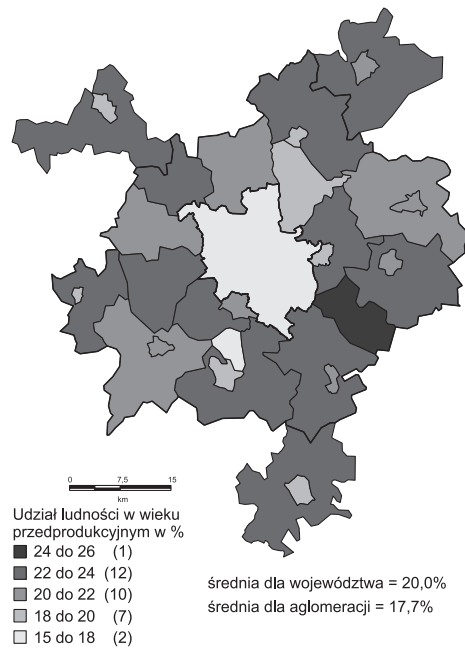
Spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym wystąpił we wszystkich miastach i gminach aglomeracji poznańskiej. Był to zdecydowanie niekorzystny trend przyczyniający się do postępującego starzenia się ludności. Generalnie wyższym udziałem dzieci i młodzieży w strukturze ludności cechowały się tereny wiejskie. W 1999 r. najwyższy udział tej grupy wiekowej ludności (pow. 30%) wykazywały części wiejskie gmin położonych peryferyjnie: Skoki, Pobiedziska, Srem, Buk oraz miasto Murowana Goślina. Jednostki te należały niestety także do grupy notującej w latach 1999–2009 największy spadek udziału tego wskaźnika (w niektórych powyżej 10 pkt). Najniższy odsetek ludności w tej grupie wiekowej w całym okresie występował wśród mieszkańców miast Poznania i Puszczykowa. Na skutek stosunkowo umiarkowanego spadku wskaźnika w miastach oraz wspomnianego już wcześniej szybszego spadku na wsi, w badanym okresie nastąpiło wyrównanie się poziomu tego wskaźnika w przekroju całej aglomeracji (ryc. 112–114).

W latach 1999–2009 odwrotną tendencję (wzrostową) w aglomeracji poznańskiej wykazywał udział ludności w wieku produkcyjnym¹⁸ (wzrost o 3,2 pkt %). Do

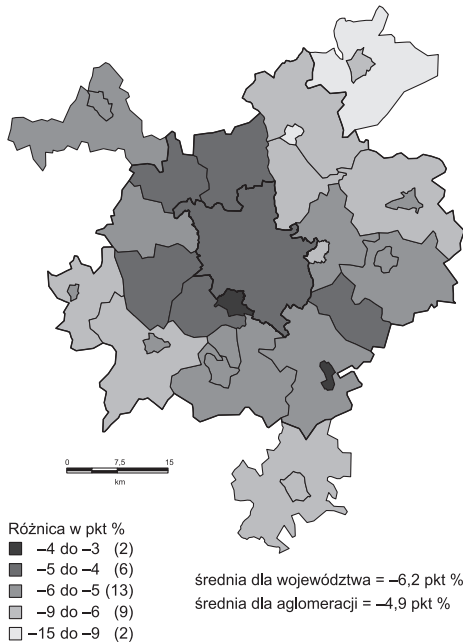
¹⁸ Mężczyźni w wieku 18–64 lat, kobiety 18–59.

Ryc. 112. Ludność w wieku przedprodukcyjnym w 1999 r.

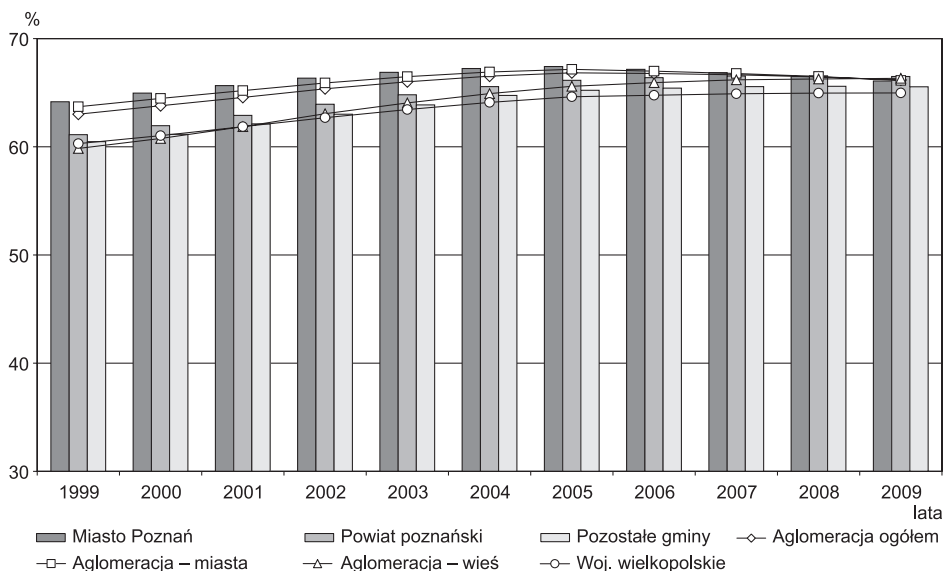

Ryc. 113. Ludność w wieku przedprodukcyjnym w 2009 r.

Ryc. 114. Zmiana udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w latach 1999–2009

zwiększania się liczebności ludności w wieku aktywności zawodowej przyczyniło się głównie wchodzenie w ten wiek wyżu urodzeń z lat 80. Powiat poznański cechowała dwukrotnie wyższa dynamika wzrostowa (z 61,1 do 66,5%, tj. o 5,4 pkt) niż miasto Poznań (z 64,2 do 66,1%, tj. o 1,9 pkt). Był to skutek nasilającego się trendu migracyjnego mieszkańców Poznania, zwłaszcza w wieku zdolności do pracy, skierowanego najczęściej do jego strefy podmiejskiej. W efekcie doszło do wyrównania się udziału ludności w wieku produkcyjnym w Poznaniu i powiecie poznańskim. Wzrost tej grupy ludności w powiecie będzie w najbliższej przyszłości z pewnością w istotny sposób determinować jego rozwój społeczno-gospodarczy poprzez wzrost zasobów pracy. Mimo większej liczby roczników mężczyzn zaliczanych do wieku produkcyj-

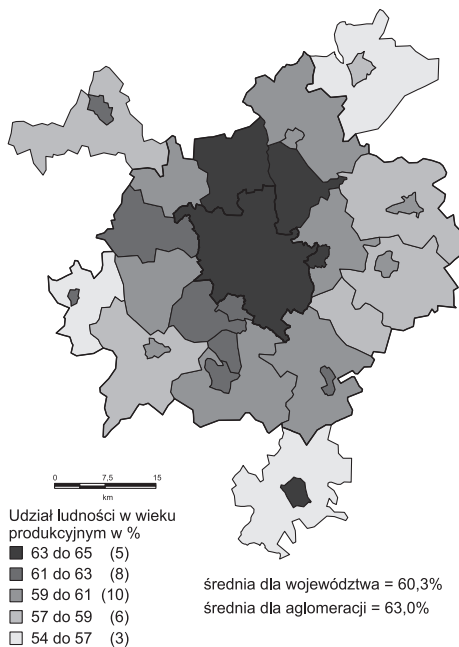

Ryc. 115. Ludność w wieku produkcyjnym w latach 1999–2009

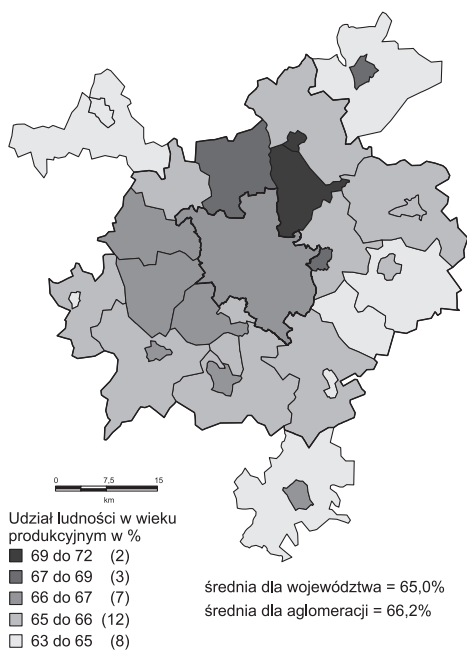
nego, w grupie tej przez cały badany okres liczba obu płci była niemal identyczna, głównie z uwagi na krótsze przeciętne trwanie życia mężczyzn.

W układzie przestrzennym w 1999 r. największe udziały ludności w wieku zdolności do pracy (powyżej 61%) miało 9 miast, w tym największe: Poznań, Luboń, Swarzędz, Szamotuły, Śrem, a także 4 gminy wiejskie otaczające Poznań od północy i zachodu: Suchy Las, Tarnowo Podgórne, Komorniki i Czerwonak. Najmniejszy odsetek charakteryzował gminy drugiego pierścienia, m.in. Skoki, Pobiedziska, Kostrzyn, Stęszew (ryc. 115).

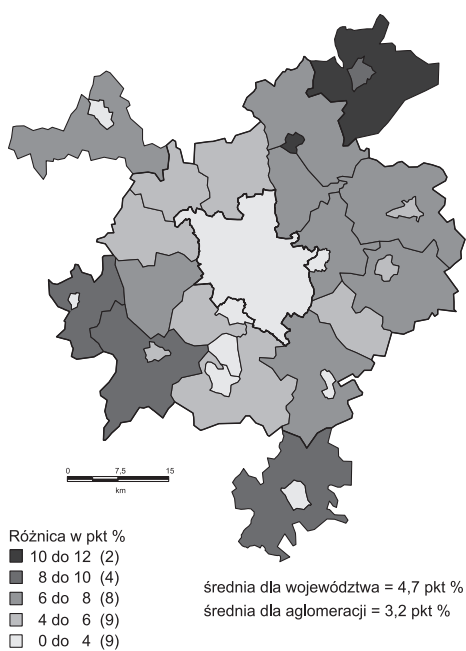
Porównując rok początkowy do 2009 r., można zauważyć, że we wszystkich jednostkach odnotowano wzrost udziału ludności produkcyjnej, przy jednoczesnym zmniejszeniu się lokalnych dysproporcji. Okazuje się więc, iż w gminach o początkowo najwyższym udziale wskaźnika wzrost był najślabszy i na odwrót. W rezultacie dominacja miast oraz pierścienia gmin otaczającego Poznań osłabła, choć nadal jest widoczna (ryc. 116–118).

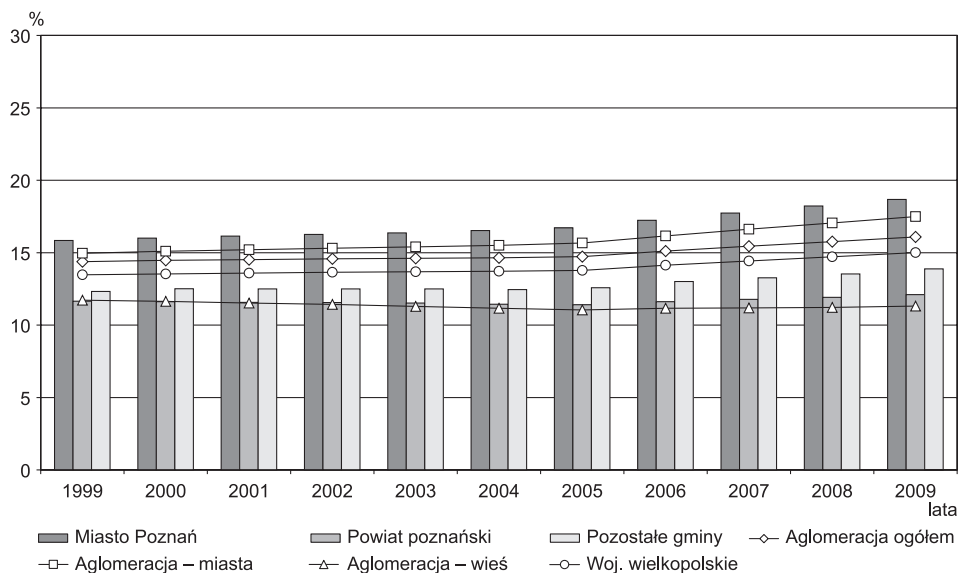
Ryc. 116. Ludność w wieku produkcyjnym w 1999 r.

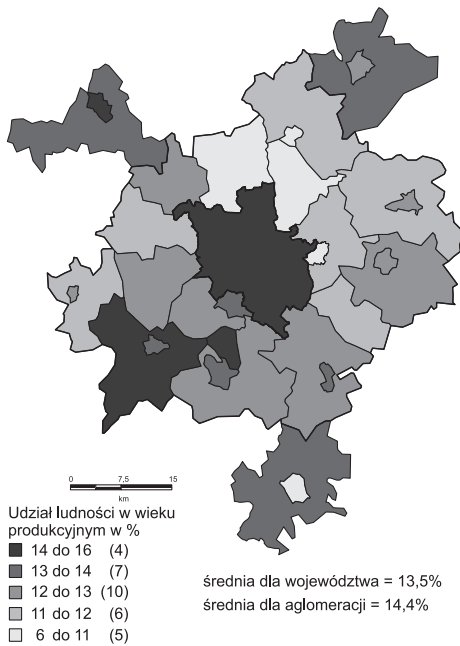
Ryc. 117. Ludność w wieku produkcyjnym w 2009 r.

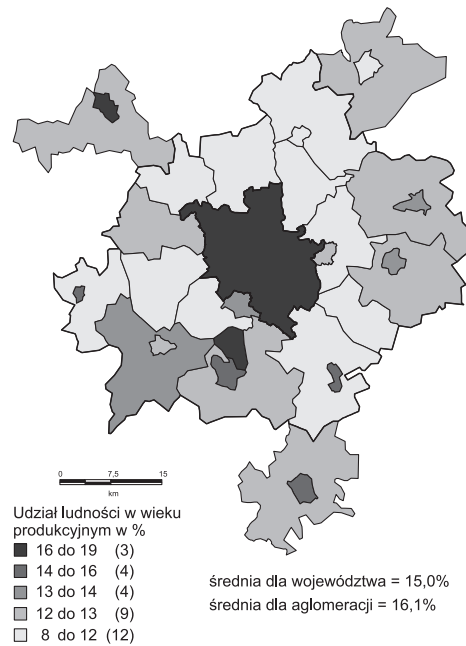
Ryc. 118. Zmiana udziału ludności w wieku produkcyjnym w latach 1999–2009

Ryc. 119. Ludność w wieku poprodukcyjnym w latach 1999–2009

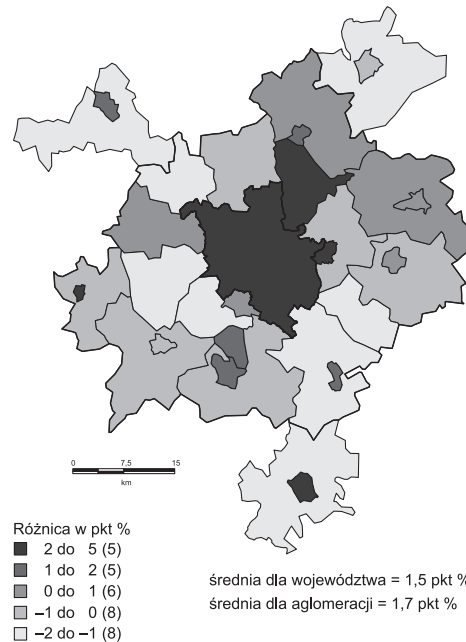
Ryc. 120. Ludność w wieku poprodukcyjnym w 1999 r.

Ryc. 121. Ludność w wieku poprodukcyjnym w 2009 r.

W badanych latach w aglomeracji dość umiarkowanym wzrostem charakteryzowała się grupa ludności w wieku poprodukcyjnym (z 14,4 do 16,1%, tj. o 1,7 pkt). Przyczynił się do tego przede wszystkim wzrost odnotowany w Poznaniu (z 15,8 do 18,7%, tj. o 2,9 pkt), a w drugiej kolejności w pozostałych gminach (o 1,6 pkt), natomiast w powiecie poznańskim odsetek ludności w tym wieku praktycznie nie zmienił się (wzrost o 0,5 pkt). Można przypuszczać, że w znacznej mierze wpłynął na to proces suburbanizacji, czyli przeniesienie się głównie aktywnych zawodowo poznaniaków oraz ich dzieci do pierwszego pierścienia strefy podmiejskiej (ryc. 119).

O ile w 1999 r. na mapie rozkładu udziałów tej grupy ludności wyróżniają się (najwyższe wskaźniki), oprócz Poznania, także wszystkie 3 gminy pozo-

Ryc. 122. Zmiana udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w latach 1999–2009

stałe, Stęszew oraz 4 miasta: Puszczykowo, Luboń, Mosina, Kórnik, to w roku końcowym w czołówce zostały już tylko ośrodki miejskie.: Poznań, Puszczykowo, Szamotuły oraz Kórnik, Buk, Mosina i Śrem. Potwierdza to mapa zmian, na której widać, że przyrosty wskaźnika nastąpiły w niemal wszystkich miastach oraz tylko 3 jednostkach wiejskich (Tarnowo Podgórne, Czerwonak i Murowana Goślina). Korzystne zmiany, polegające na obniżeniu się natężenia udziału ludności w wieku poprodukcyjnym, wykazywała więc większość imigracyjnych obszarów wiejskich, przez co różnica między Poznaniem a jego gminami ościennymi powiększyła się (ryc. 120–122).

7. Zmiany w poziomie wykształcenia ludności

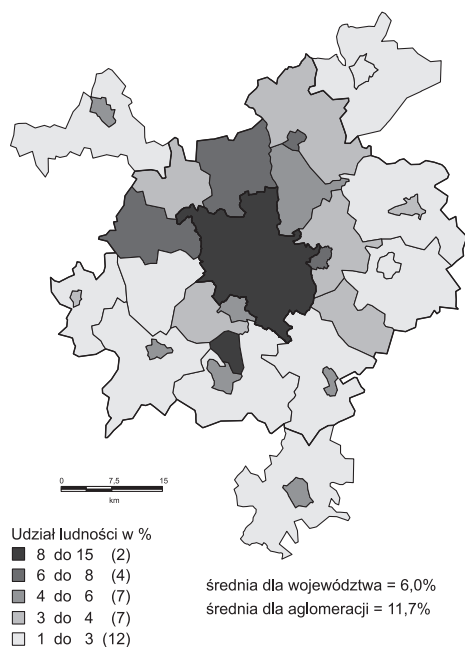
Struktura ludności według wykształcenia należy do kategorii danych, uzyskiwanych wyłącznie podczas spisów powszechnych. Ostatni Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań odbył się w 2002 r., poprzedni w 1988 r. Według danych ostatniego spisu najliczniejszą grupę w aglomeracji stanowiły osoby z wykształceniem średnim i policealnym (36,3% ogółu badanych w wieku 13 lat i powyżej; w województwie wielkopolskim 30,1%). Na drugim miejscu z minimalnie mniejszym udziałem znalazła się grupa z wykształceniem zasadniczym zawodowym (23,1% osób, w województwie – 27,5%), a na trzecim z wykształceniem podstawowym ukończonym (odpowiednio 21,6% i 29,8%). Najwyższym poziomem wykształcenia pochwalić się mógł co szósty mieszkaniec aglomeracji (16,0%, w województwie co jedenasty – 9,3%).

W porównaniu do stanu z 1988 r. powiększyły się grupy osób z wykształceniem średnim i policealnym (o 5,5 pkt %) oraz z wykształceniem wyższym (o 4,4 pkt), jednakże biorąc pod uwagę dynamikę wzrostu należy stwierdzić, że to populacja z wykształceniem wyższym powiększała się najszybciej – o 37%, podczas gdy grupa z wykształceniem średnim – o 19%. Pozostałe kategorie zmniejszyły się, najbardziej grupa osób z wykształceniem podstawowym – o 8,7 pkt % (ryc. 123–130)

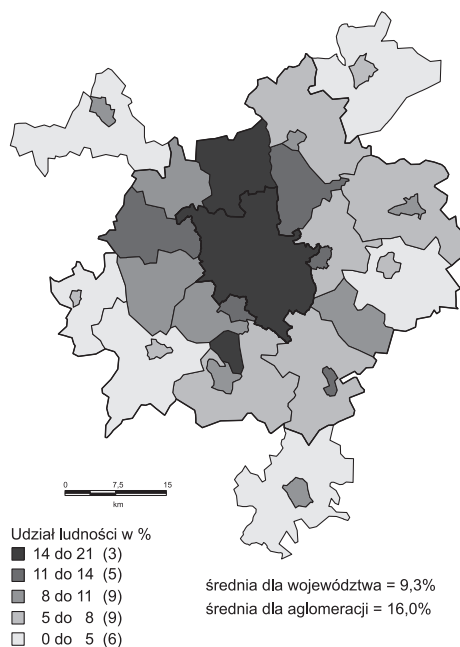
Płcią obejmującą nieco więcej osób z najwyższym poziomem wykształcenia oraz z wykształceniem zasadniczym zawodowym są mężczyźni, natomiast wyraźnie więcej kobiet posiada wykształcenie średnie lub policealne oraz podstawowe.

Rozkład przestrzenny udziału ludności z wykształceniem średnim oraz wyższym zarówno w 1988, jak i 2002 r. wykazywał silną korelację. Relatywnie najwięcej takich osób mieszkało w miastach aglomeracji (zwłaszcza w Poznaniu), a na terenach wiejskich wyłącznie w gminach graniczących z Poznaniem (w szczególności: Suchy Las – wskaźnik osób z wykształceniem wyższym korzystniejszy niż w Poznaniu, Czerwonak i Tarnowo Podgórne). Stan ten jest związany z funkcjonowaniem w miastach, szczególnie w Poznaniu, głównych miejsc pracy dla inteligencji: szkół, w tym wyższych, przychodni i szpitali, urzędów, instytucji finansowych czy instytucji otoczenia biznesu. Warto zaznaczyć, iż w okresie międzyspisowym we wszystkich jednostkach w obu kategoriach odnotowano wzrosty udziału, a najwięcej osób z tych kategorii przybyło w gminach otaczających Poznań, w przypadku wykształcenia średniego także w gminie Śrem.

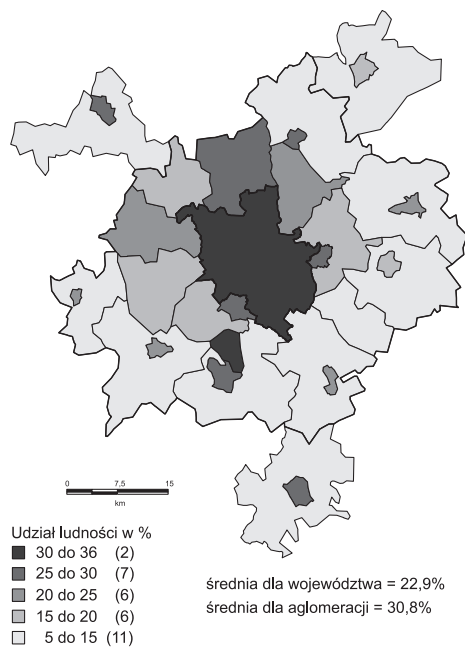
W 2002 r. obszar, na którym najliczniej była reprezentowana ludność z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz podstawowym, stanowiły gminy drugiego pierścienia, w przypadku wykształcenia zawodowego w szczególności w części południowo-zachodniej aglomeracji. Obie kategorie najmniej popularne były w Poznaniu oraz w gminach pierwszego pierścienia. O ile wykształcenie podstawowe traciło na popularności we wszystkich jednostkach gminnych (najwięcej tam, gdzie

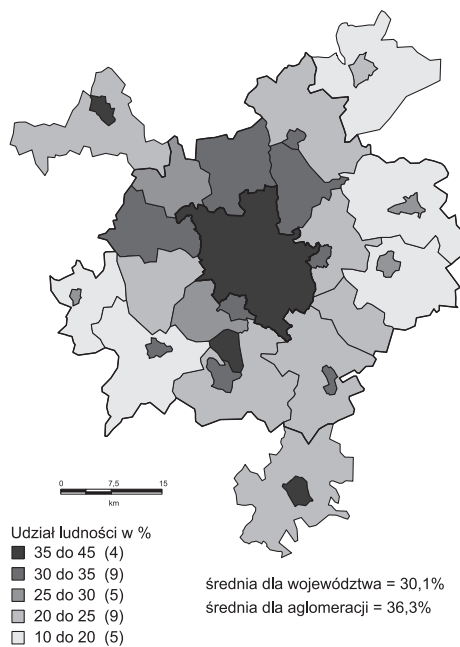
Ryc. 123. Ludność z wykształceniem wyższym w 1988 r.

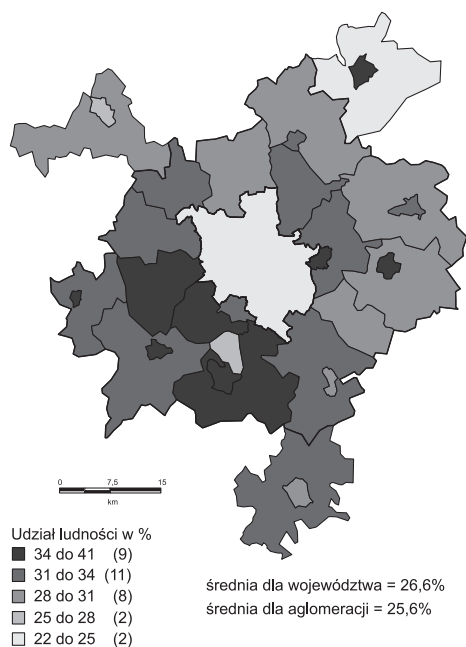
Ryc. 124. Ludność z wykształceniem wyższym w 2002 r.

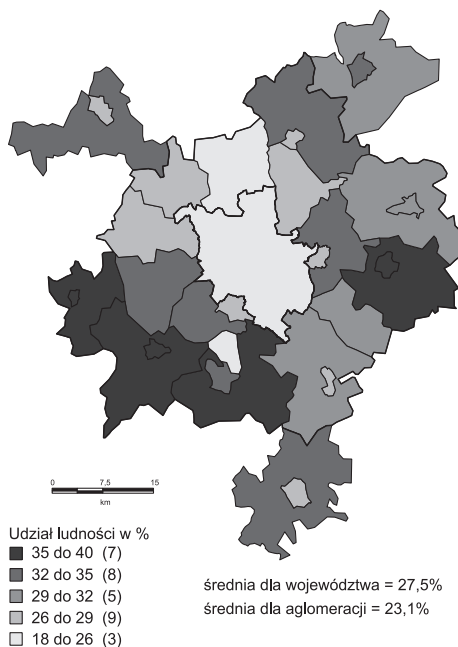
Ryc. 125. Ludność z wykształceniem średnim i policealnym w 1988 r.

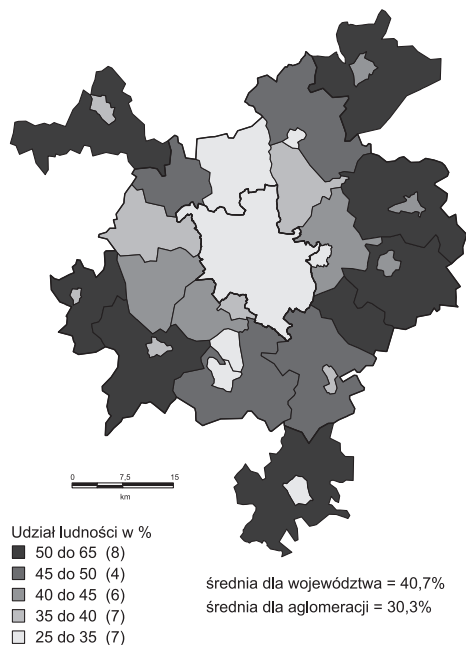
Ryc. 126. Ludność z wykształceniem średnim i policealnym w 2002 r.

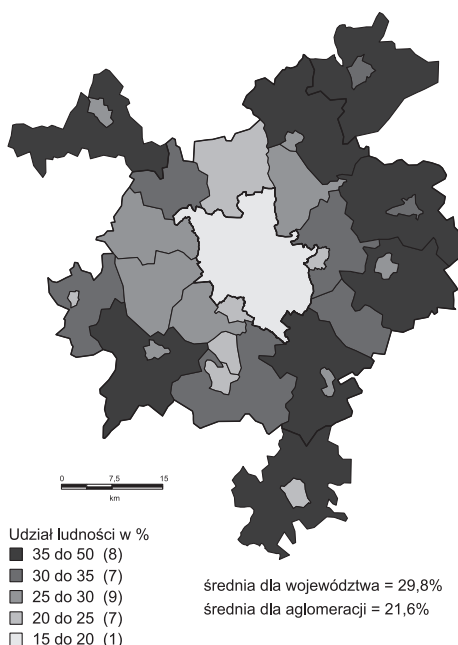
Ryc. 127. Ludność z wykształceniem zasadniczym zawodowym w 1988 r.

Ryc. 128. Ludność z wykształceniem zasadniczym zawodowym w 2002 r.

Ryc. 129. Ludność z wykształceniem podstawowym ukończonym w 1988 r.

Ryc. 130. Ludność z wykształceniem podstawowym ukończonym w 2002 r.

jego odsetek był dotąd najwyższy), to udział wykształcenia zawodowego w połowie gmin (w jednostkach należących do gmin pozostałych oraz drugiego pierścienia) nadal wzrastał. Najmniej popularne i w dalszym ciągu malejące wykształcenie zawodowe było w Poznaniu. Można domniemywać, że nadal popularne w niektórych gminach dążenie do zdobycia choćby prostego zawodu wynika z wciąż funkcjonującej „wielkopolskiej” mentalności, pozostałej od czasu zaborów, kładącej nacisk na posiadanie „konkretnego” źródła utrzymania.

Porównanie wyników spisów z lat 1988 i 2002 wskazuje na wzrost poziomu edukacji ludności, w tym również wiejskiej, i zmniejszenie się dystansu w poziomie wykształcenia dzielącego mieszkańców wsi i miast aglomeracji. Choć w analizowanych latach ludność miejska charakteryzowała się zdecydowanie wyższym odsetkiem osób z wykształceniem wyższym czy średnim (w 1988 r. wynosił on łącznie 47%, a w 2002 r. 56%; w tym wyższe odpowiednio 13 i 18%), to ludność wiejska także szybko podnosiła swoją wiedzę. Odsetek osób z ukończoną co najmniej szkołą średnią na wsi wzrósł z 19% w 1988 r. do 34% w 2002 r., w tym odsetek ludzi posiadających dyplom szkoły wyższej z niecałych 3,5% do blisko 9% (czyli dwuipółkrotnie).

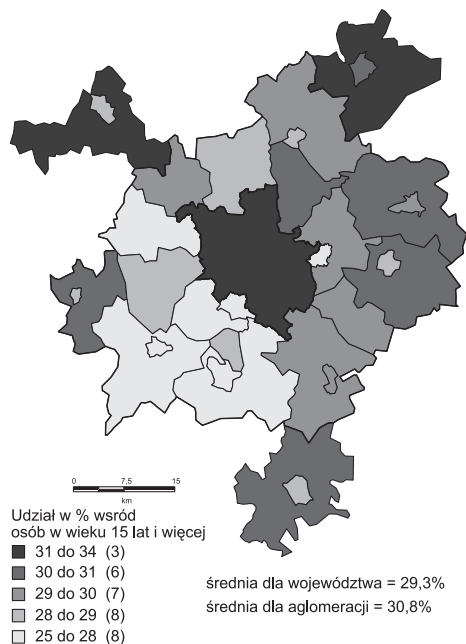
Wzrost poziomu edukacji jest bardzo pozytywnym zjawiskiem podnoszącym szanse na rynku pracy oraz pozwalającym na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Niewątpliwym wpływem na taką sytuację miał rozwój (od lat 90.) niepublicznego szkolnictwa, zwłaszcza wyższego.

8. Struktura według stanu cywilnego i gospodarstwa domowe

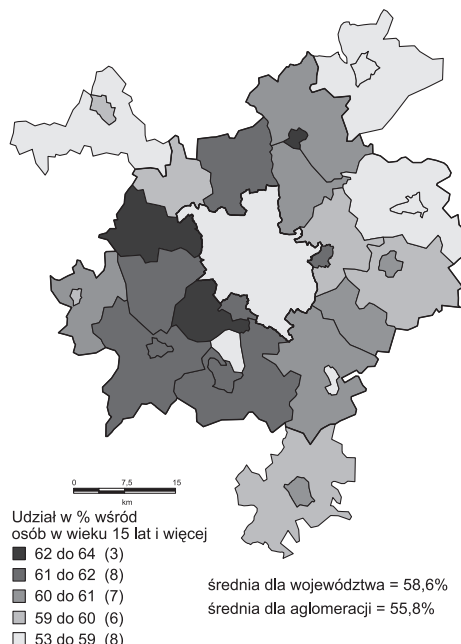
Najliczniej reprezentowaną w aglomeracji grupą ludności pod względem struktury według stanu cywilnego są osoby pozostające w związkach małżeńskich¹⁹. Do tej kategorii należy ponad połowa (56%) mieszkańców liczących 15 i więcej lat, czyli relatywnie nieco mniej niż w całym województwie (59%). Najniższy udział osób zamężnych i żonatyh występuje w Poznaniu, Puszczykowie oraz 3 gminach peryferyjnych (Szamotuły, Skoki i Pobiedziska), a najwyższy w jednostkach otaczających Poznań, głównie od zachodniej strony.

Blisko co trzeci mieszkaniec aglomeracji jest kawalerem lub panną (31%) i wskaźnik ten przewyższa nieco średnią wojewódzką (29%). Rozkład przestrzenny był niemal dokładnie odwrotny niż w przypadku osób pozostających w związkach małżeńskich (ryc. 131, 132).

Trzecią pod względem liczebności kategorię stanowią osoby owdowiałe (w aglomeracji 8,9% dorosłej populacji; w Wielkopolsce 9,0%). Cechą charaktery-

Ryc. 131. Kawalerowie i panny w 2002 r.

Ryc. 132. Osoby w związkach małżeńskich w 2002 r.

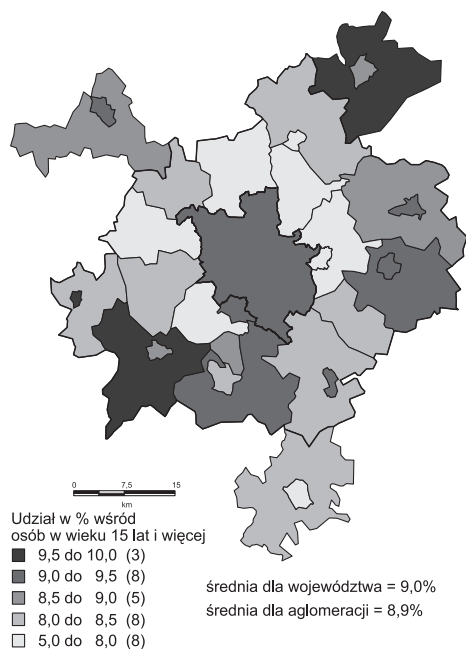
¹⁹ Najnowsze dane pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego 2002.

styczną jest ich relatywnie niski udział w imigracyjnych gminach sąsiadujących z Poznaniem, odznaczających się najmłodszą strukturą wieku (ryc. 133, 134).

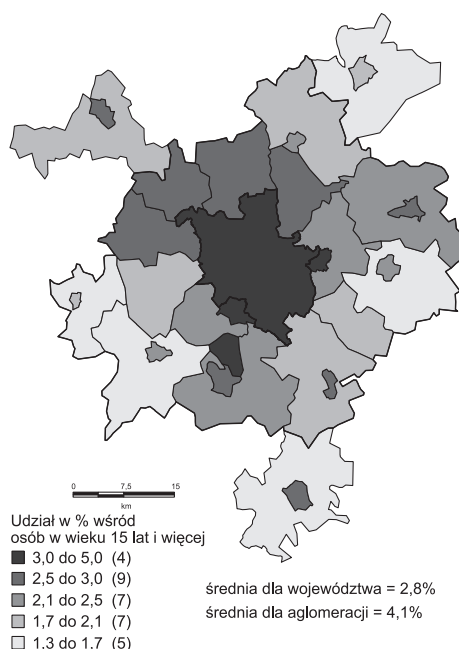
Na dwie osoby owdowiałe przypada w aglomeracji jedna rozwiedziona (4,1%), czyli o połowę więcej niż w województwie (jedna na trzy osoby, czyli 2,8%). Zdecydowanie wyższy poziom rozwodów obserwuje się w Poznaniu oraz innych większych miastach aglomeracji (Luboń, Swarzędz, Puszczykowo). Nieco tylko niższy w pięciu ośrodkach miejskich z różnych rejonów aglomeracji oraz w czterech gminach wiejskich położonych w północnej jej części (Czerwonak, Tarnowo Podgórne, Rokietnica, Suchy Las). Jest to kolejny element świadczący o upodabnianiu się pod względem niektórych cech terenów miejskich i wiejskich aglomeracji.

W ostatnich latach, zgodnie z teorią drugiego przejścia demograficznego, obserwuje się tendencję do odkładania w czasie momentu zawarcia związku małżeńskiego przez osoby młode (moda na bycie tzw. singlem) oraz do powiększania się liczby rozwiązywanych małżeństw. Trend ten widoczny już od kilkunastu lat²⁰, prawdopodobnie w najbliższych latach będzie się jeszcze pogłębiać, nie omijając coraz bardziej „umiastowionych” obszarów wiejskich.

W aglomeracji występuje znacznie mniej zrównoważona struktura gospodarstw domowych pod względem liczby tworzących je osób niż w województwie wielkopolskim, gdzie w każdej kategorii (od 1 do 5 osób) znajduje się podobna licz-

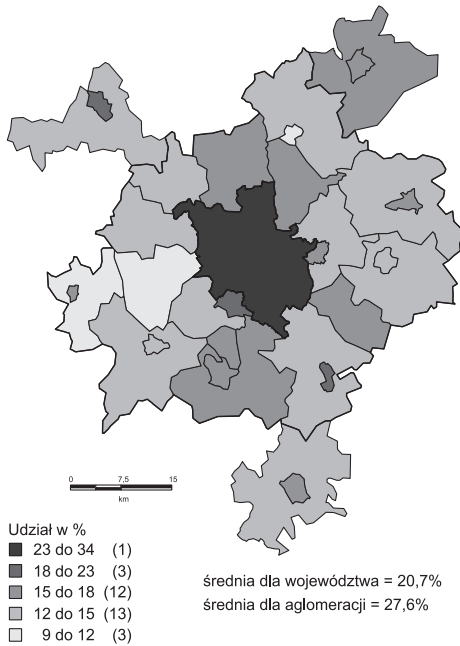

Ryc. 133. Wdowcy i wdowy w 2002 r.

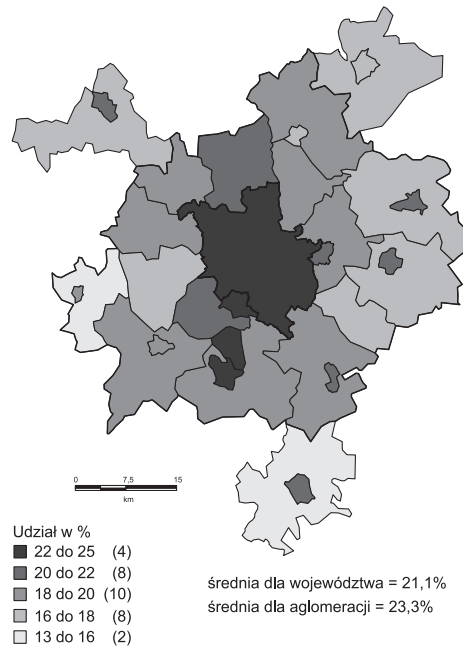

Ryc. 134. Rozwiedzeni w 2002 r.

²⁰ W Poznaniu odsetek osób kawalerów i panien wzrósł z 24% w 1988 r. do 32% w 2002 r., a osób rozwiedzionych z odpowiednio 3,6% do 5%, jednocześnie udział osób w związkach małżeńskich zmalał z 63% do 53%.

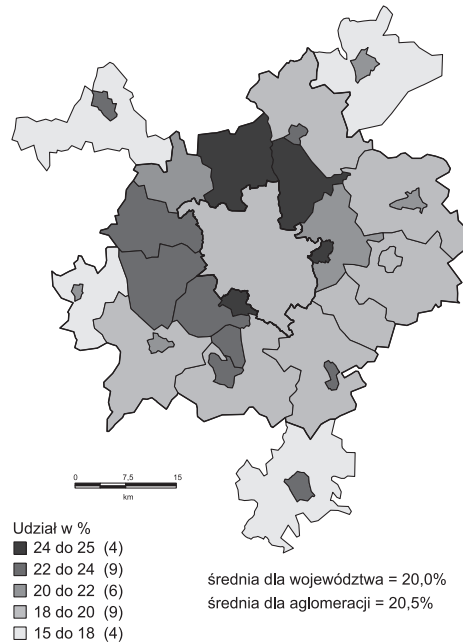
Ryc. 135. Gospodarstwa domowe 1-osobowe w 2002 r.

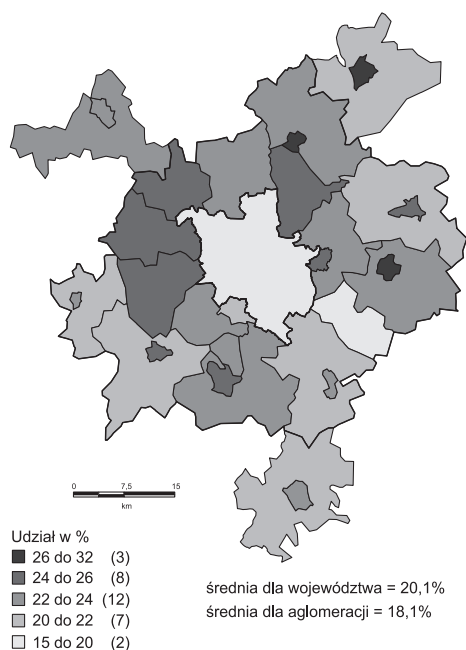
Ryc. 136. Gospodarstwa domowe 2-osobowe w 2002 r.

ba gospodarstw (ok. 20%). Na rozpatrywanym obszarze zaobserwować można sytuację występowania większej liczby gospodarstw małych kosztem gospodarstw dużych. O ile te najmniejsze – jednoosobowe – stanowią blisko 27%, a dwuosobowe 23%, to gospodarstw czterosobowych jest już tylko 18%, a pięciosobowych zaledwie 10,5%. Jednocześnie widać wyraźnie zasadę, że mniejsze gospodarstwa dominują w Poznaniu, a stopniowo coraz większe mają przewagę w gminach coraz bardziej oddalonych od miasta centralnego (ryc. 135–139).

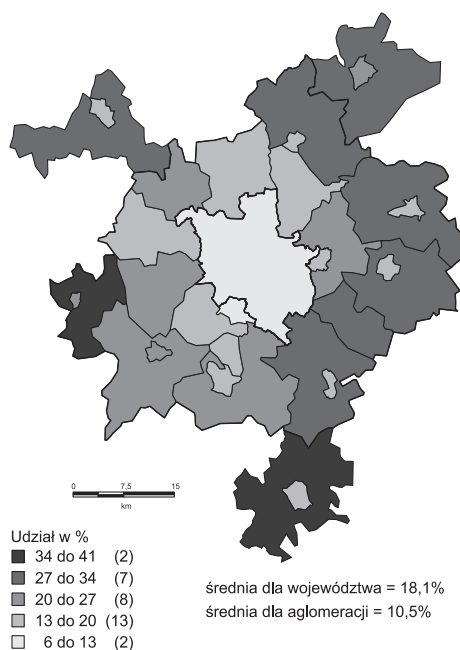
Kolejną cechą związaną z gospodarstwami domowymi w aglomeracji jest zmniejszanie się przeciętnej liczby osób na nią się składających. Porównując ten wskaźnik uzyskany podczas dwóch ostatnich spisów ludności, widać, że statystycznie zmniejszenie to

Ryc. 137. Gospodarstwa domowe 3-osobowe w 2002 r.

Ryc. 138. Gospodarstwa domowe 4-osobowe w 2002 r.

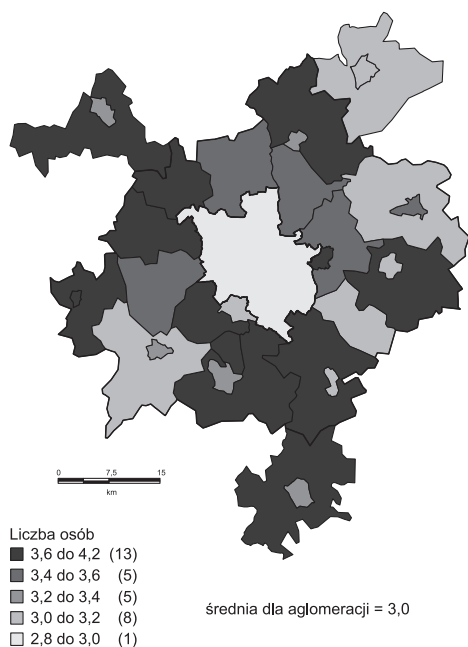
Ryc. 139. Gospodarstwa domowe 5-osobowe i liczniejsze w 2002 r.

wyniosło 10%, z 3,0 do 2,7 osób przypadających na 1 gospodarstwo. Jednocześnie rozkład przestrzenny zjawiska pozwala wysnuć wniosek o upodabnianiu się modelu rodzinnego w Poznaniu oraz w jednostkach z nim sąsiadujących, zaś większe gospodarstwa domowe są liczniejsze już tylko w drugim pierścieniu gmin, a zwłaszcza w gminach pozostałych. Przeciętna wartość wskaźnika w aglomeracji jest niższa, niż w Wielkopolsce (ryc. 140, 141).

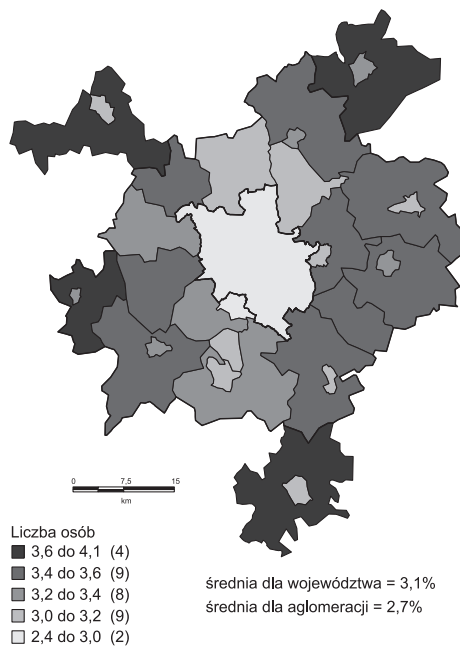
W strukturze gospodarstw domowych pod względem pokrewieństwa zwraca uwagę fakt, iż blisko 1/3 z nich stanowią gospodarstwa nierodzinne (29%, w województwie – 22%), a zaledwie niespełna 4% gospodarstwa dwu- i więcej rodzinne (w województwie blisko 7%). Pozostałe, czyli gospodarstwa jednorodzinne obejmują więc 2/3 całości (67%). Najwięcej gospodarstw nierodzinnych odnotowano w Poznaniu (udział wynosi aż 35%), co ma związek z występującą tam największą liczbą tzw. „singli”²¹ oraz związków nieformalnych. Gospodarstw jednorodzinnych jest z kolei relatywnie najwięcej w imigracyjnych gminach graniczących z Poznaniem, gdzie przeważają rodziny młode, rozwojowe (ryc. 142, 143).

Niska dzietność kobiet w 2002 r. była głównym powodem zdecydowanej dominacji rodzin posiadających jedno dziecko (39%, w województwie – 35%). Rodzin z dwójką dzieci zarówno w aglomeracji, jak i w województwie mieszkało około 28%. Pozornie w latach 1988–2002 nastąpił wzrost udziału rodzin wielodzietnych (z 8,0 do 8,6%), jednakże z uwagi na znacznie niższą liczbę rodzin ogółem w 2002 r.

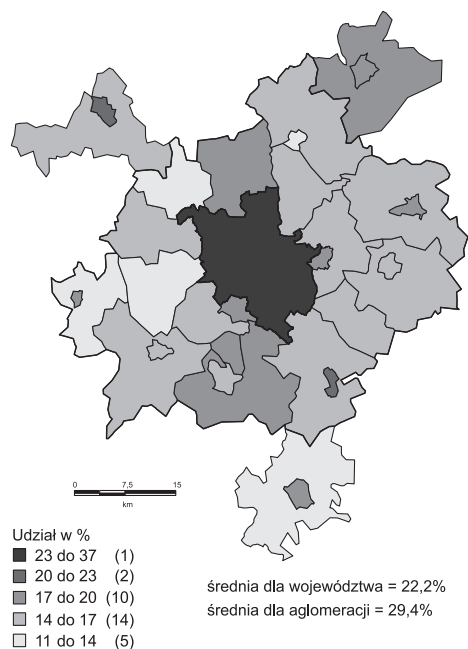
²¹ Rodzinę tworzą co najmniej 2 osoby.

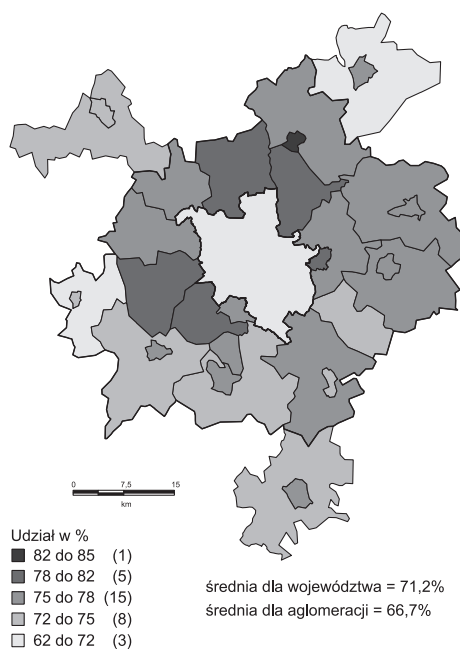
Ryc. 140. Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym w 1988 r.

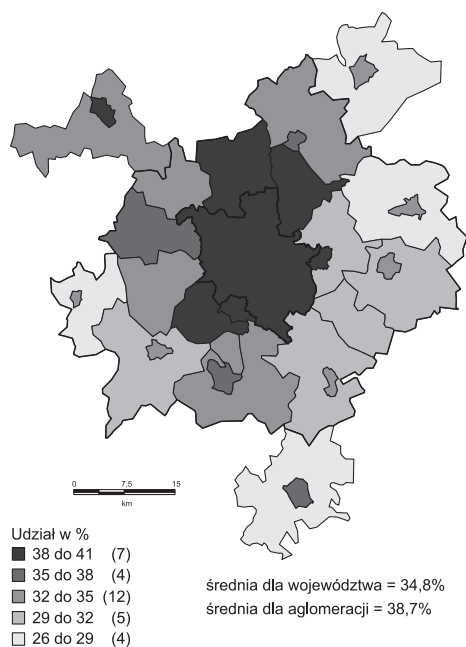
Ryc. 141. Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym w 2002 r.

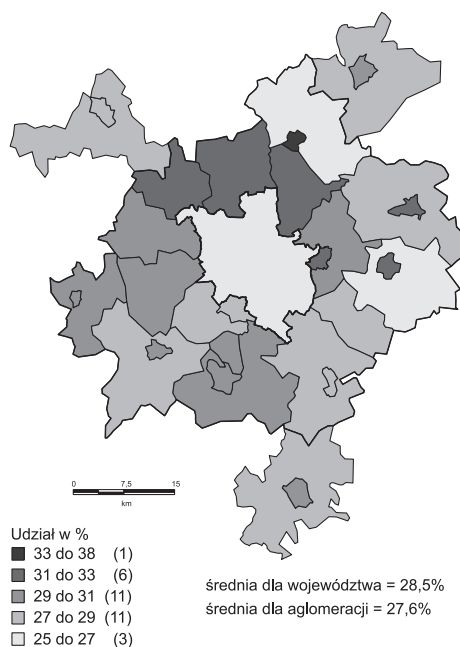
Ryc. 142. Gospodarstwa domowe nierodzinne w 2002 r.

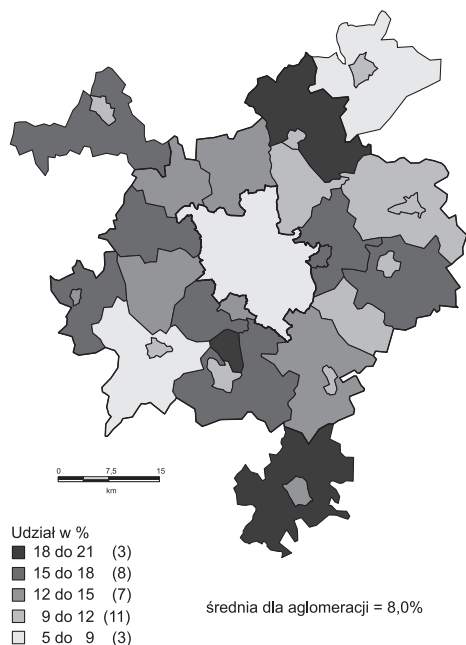
Ryc. 143. Gospodarstwa domowe jednorodzinne w 2002 r.

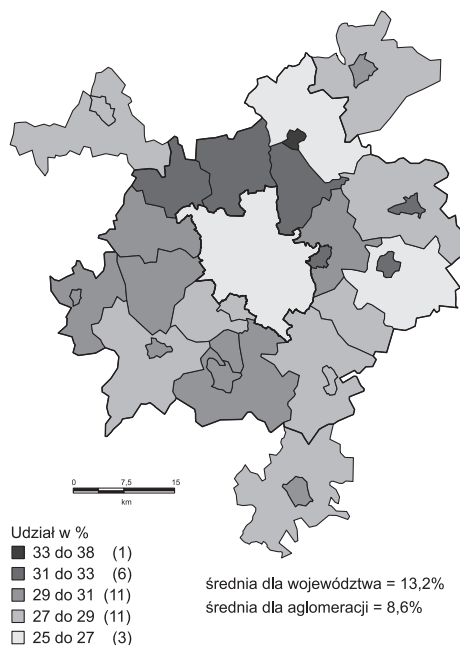
Ryc. 144. Rodziny z 1 dzieckiem w gospodarstwach domowych w 2002 r.

Ryc. 145. Rodziny z 2 dziećmi w gospodarstwach domowych w 2002 r.

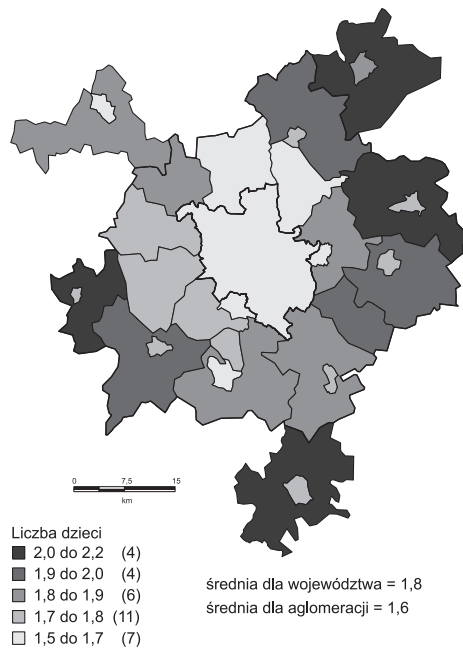
Ryc. 146. Rodziny z 3 dziećmi w gospodarstwach domowych w 1988 r.

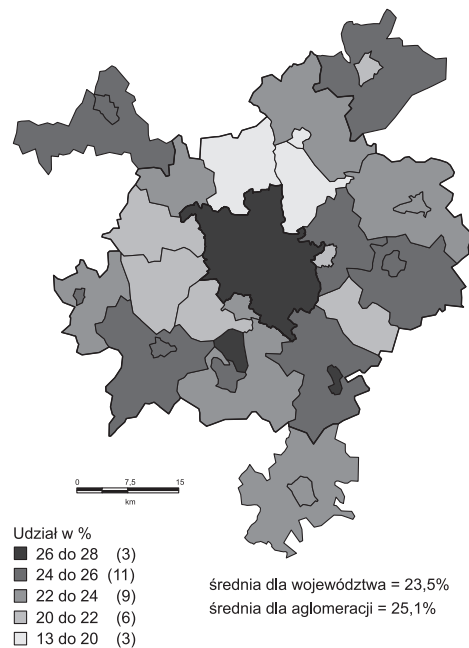
Ryc. 147. Rodziny z 3 dziećmi w gospodarstwach domowych w 2002 r.

(192,6 tys. wobec 237,0 tys. w 1988 r.) odsetek nie oddaje prawdziwej tendencji. W rzeczywistości liczba rodzin wielodzietnych zmniejszyła się z 18,9 tys. do 16,5 tys. (tj. o 13%), podczas gdy liczba mieszkańców w tym okresie wzrosła. W rozkładzie przestrzennym można zauważyć największy odsetek rodzin z 1 dzieckiem w Poznaniu oraz okolicznych kilku gminach, a rodzin wielodzietnych w gminach najbardziej oddalonych od centrum aglomeracji (ryc. 144–147).

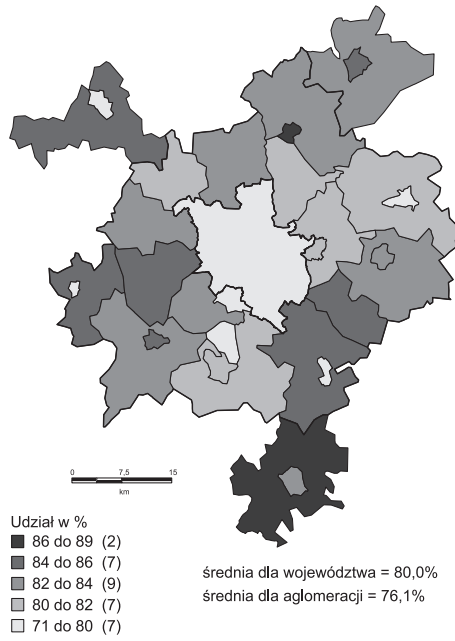
W 2002 r. na 1 rodzinę przypadało na utrzymaniu statystycznie 1,6 dziecka, czyli nieco mniej niż w Wielkopolsce (1,8). Najwięcej w gminach peryferyjnych, najmniej w Poznaniu. Co czwarta rodzina nie posiadała dzieci w ogóle (najwięcej w Poznaniu). Ponad 3/4 dzieci wychowywało się w pełnych małżeństwach (najmniej w Poznaniu). Aglomeracja charakteryzowała się zbliżonym do województwa odsetkiem osób niepełnosprawnych, wynoszącym 18% (ryc. 148–151).

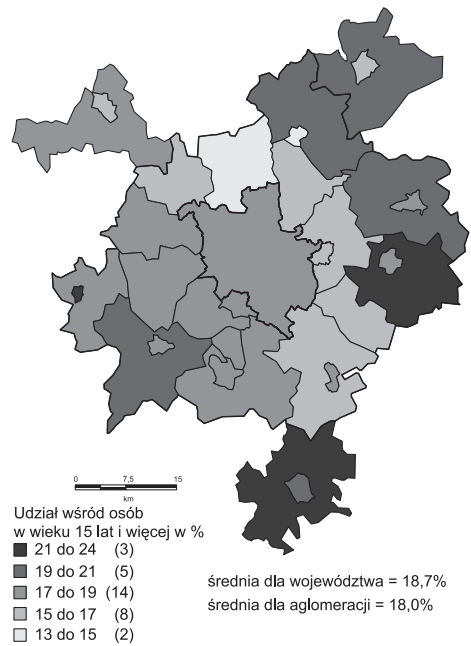
Ryc. 148. Przeciętna liczba dzieci na utrzymaniu w wieku do 24 lat przypadających na 1 rodzinę z dziećmi w 2002 r.

Ryc. 149. Rodziny bez dzieci w 2002 r. (w gospodarstwach domowych)

Ryc. 150. Dzieci wychowujące się w pełnych małżeństwach w ogólnej liczbie dzieci w 2002 r.

Ryc. 151. Niepełnosprawni w 2002 r.

9. Projekcja zmian liczby ludności do 2020 r.

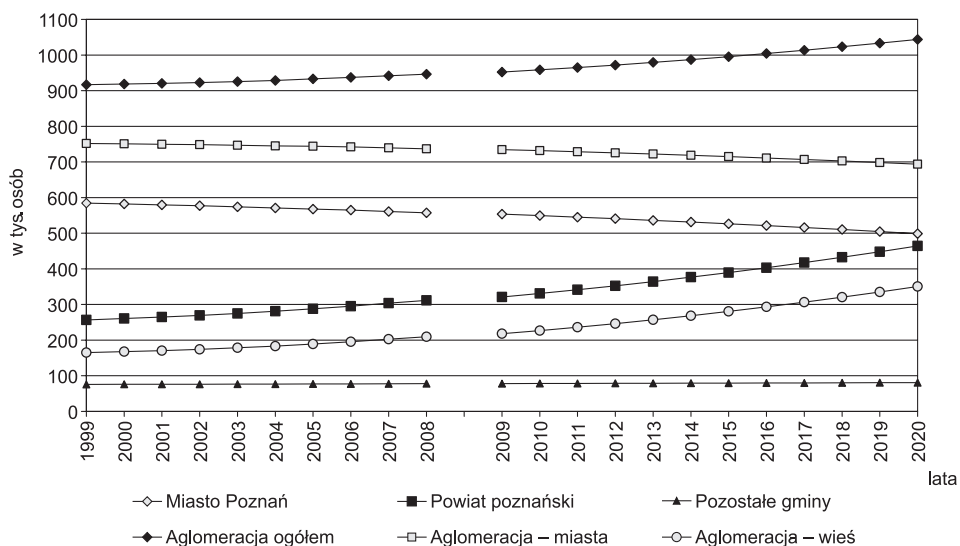
Do określenia tendencji zmian liczby ludności w latach 2009–2020 w aglomeracji poznańskiej wykorzystano metodę ekstrapolacyjną. Zastosowano model, który najlepiej opisywał tendencje zmian liczby ludności w latach 1999–2008, przy założeniu niezmienności tempa wzrostu ludności.

Zmiany liczby ludności w aglomeracji w latach 2009–2020 przedstawiono w tabeli 4 oraz na rycinach 152–157.

Tabela 4. Projekcja liczby ludności w gminach aglomeracji poznańskiej do 2020 r.

Wyszczególnienie	Faktyczna liczba ludności (os.)		Projekcja liczby ludności (os.)		Dynamika 2020 (2008=100)
	2008	2009	2009	2020	
Śrem – gmina miejsko-wiejska	40120	40103	39576	99	
Buk – gmina miejsko-wiejska	12115	12154	12939	107	
Skoki – gmina miejsko-wiejska	8839	8908	9501	107	
Szamotuły – gmina miejsko-wiejska	28826	28975	31756	110	
Stęszew – gmina miejsko-wiejska	14286	14450	17016	119	
Murowana Goślina – gmina miejsko-wiejska	16174	16366	19335	120	
Luboń – gmina miejska	28524	29050	35038	123	
Puszczykowo – gmina miejska	9489	9674	11824	125	
Mosina – gmina miejsko-wiejska	26140	26530	32633	125	
Swarzędz – gmina miejsko-wiejska	42257	43232	55143	130	
Kostrzyn – gmina miejsko-wiejska	16138	16361	21764	135	
Czerwonak – gmina wiejska	25056	25620	33799	135	
Pobiedziska – gmina miejsko-wiejska	17211	17627	23944	139	
Kleszczewo – gmina wiejska	5848	6010	8349	143	
Suchy Las – gmina wiejska	14368	15039	22103	154	
Tarnowo Podgórne – gmina wiejska	20352	21196	33736	166	
Kórnik – gmina miejsko-wiejska	19449	20504	36024	185	
Komorniki – gmina wiejska	16939	18013	38175	225	
Rokietnica – gmina wiejska	10935	11698	24913	228	
Dopiewo – gmina wiejska	16109	17436	37357	232	
Agglomeracja ogółem	946439	952380	1043888	110	
Miasto Poznań*	557264	553434	498966	90	
Powiat poznański razem	311390	320961	464091	149	
Pozostałe gminy	77785	77987	80833	104	
Agglomeracja – miasta	736910	734451	693524	94	
Agglomeracja – wieś	209529	217929	350362	167	

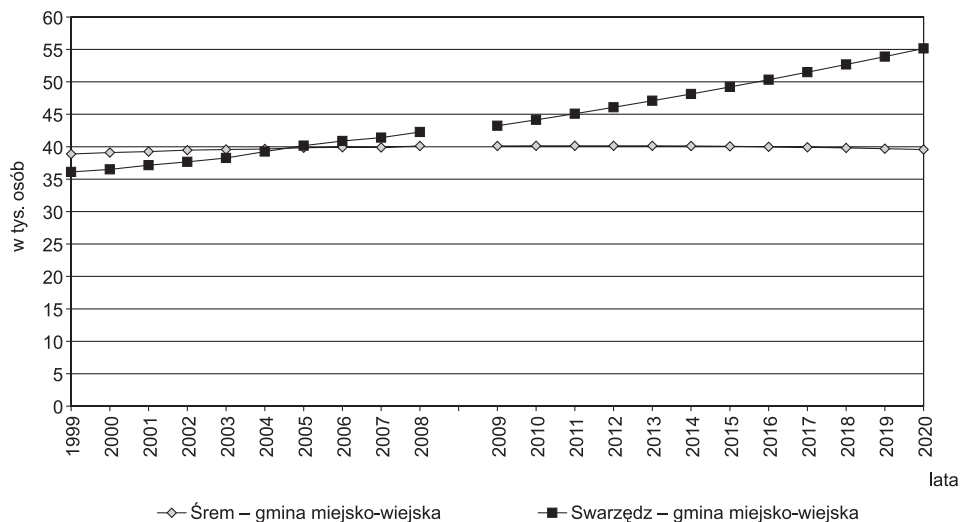
*Według Prognozy demograficznej Poznania do 2030 r. opracowanej przez Centrum Statystyki Regionalnej przy Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu, w 2020 r. Poznań zamieszkiwać będzie od 512,1 tys. do 532,0 tys. osób.
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS, BDR, 2010.

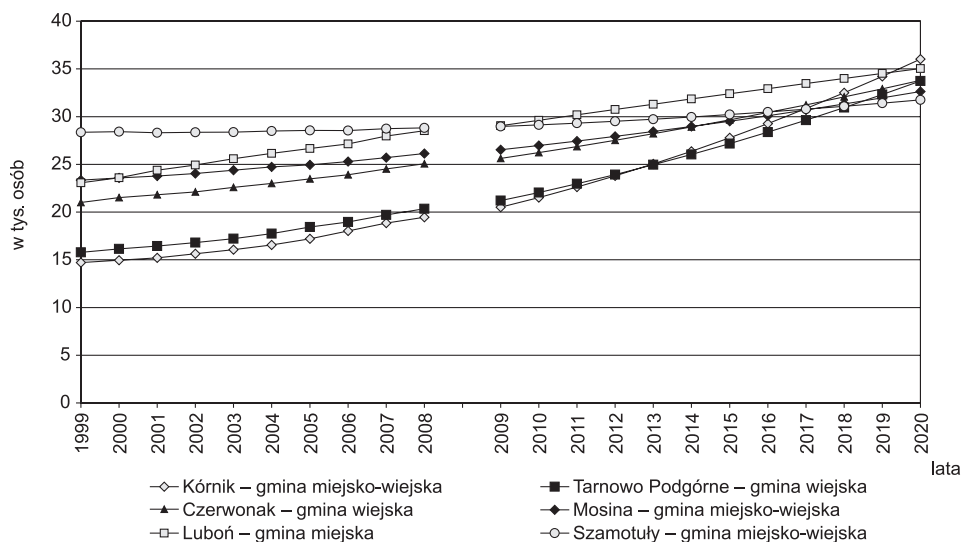
Ryc. 152. Zmiany liczby ludności w aglomeracji poznańskiej do 2020 r. (cz. 1)

Według wykonanej projekcji do 2020 r. liczba ludności aglomeracji wzrośnie o 10% w stosunku do 2008 r. Najwięcej mieszkańców (wzrost o 50%) przybędzie w powiecie poznańskim, który w 2020 r. będzie liczył 465 tys. osób. Liczba ludności wzrośnie we wszystkich gminach aglomeracji, z wyjątkiem Poznania (spadek o 10%) i Śremu. Na obszarach wiejskich wystąpi wzrost liczby mieszkańców o 67%, natomiast w miastach spadek o 6%.

Ze względu na dynamikę przyrostu zaludnienia można wytypować kilka kategorii gmin:

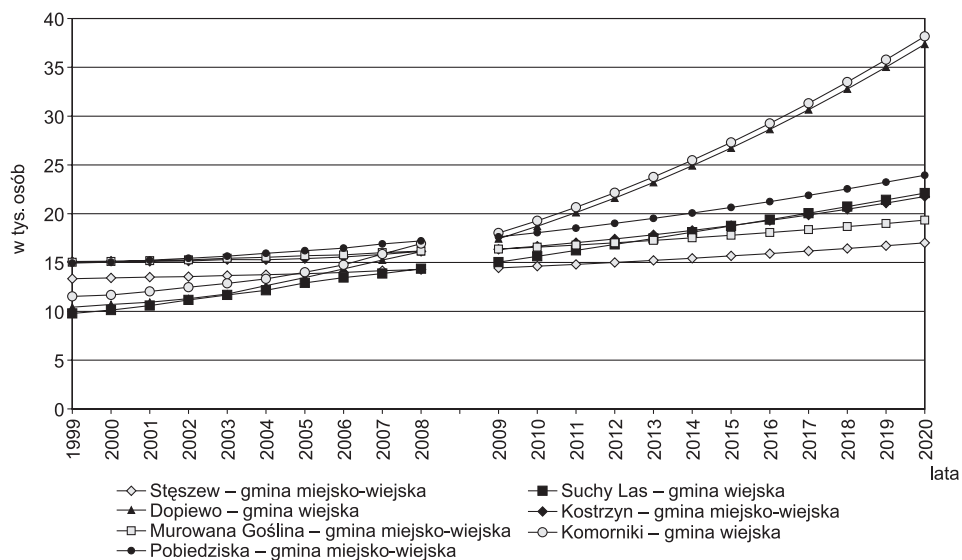

Ryc. 153. Zmiany liczby ludności w gminach aglomeracji poznańskiej do 2020 r. (cz. 2)

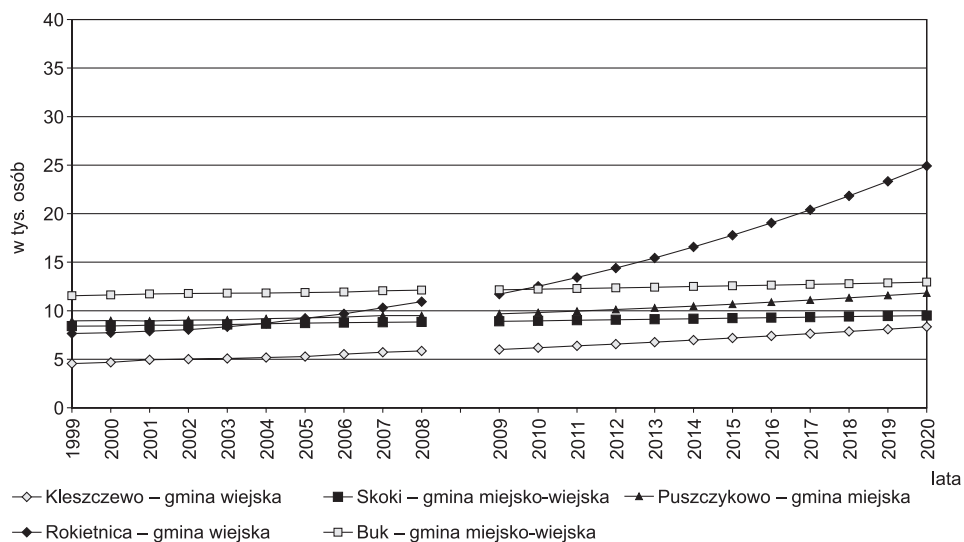

Ryc. 154. Zmiany liczby ludności w gminach aglomeracji poznańskiej do 2020 r. (cz. 3)

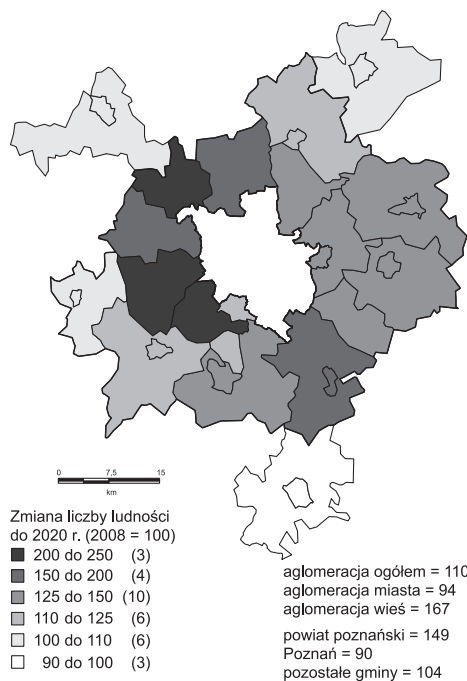
- bardzo mały wzrost liczby mieszkańców (poniżej 10% stanu z 2008 r.) nastąpi w gminach peryferyjnych aglomeracji: Buk, Skoki, Szamotuły,
- mały wzrost (10–25%) liczby ludności w gminach: Luboń, Puszczykowo oraz Sęszew i Murowana Goślina,
- średni wzrost zaludnienia (o 25–50%) będzie charakteryzował gminy: Kleszczewo, Swarzędz, Kostrzyn, Pobiedziska, Czerwonak i Mosinę,

Ryc. 155. Zmiany liczby ludności w gminach aglomeracji poznańskiej do 2020 r. (cz. 4)

Ryc. 156. Zmiany liczby ludności w gminach aglomeracji poznańskiej do 2020 r. (cz. 5)

Ryc. 157. Projekcja dynamiki zaludnienia w gminach aglomeracji poznańskiej do 2020 r.

- wysokim wzrostem zaludnienia (o 50–100%) cechować się będą gminy: Suchy Las, Tarnowo Podgórne i Kórnik,
- najwyższa dynamika wzrostu liczby mieszkańców (o ponad 120%) wystąpi w gminach wiejskich: Dopiewo, Komorniki i Rokietnica.

10. Zmiany demograficzno-społeczne w aglomeracji poznańskiej na tle wybranych aglomeracji w Polsce w latach 1999–2008

W celu oceny tendencji zmian zachodzących w aglomeracji poznańskiej w latach 1999–2008 dokonano ich porównania z trendami występującymi w sześciu większych aglomeracjach w Polsce²².

Pod względem liczby ludności aglomeracja poznańska utrzymywała się na piątym miejscu i charakteryzowała się podobną do innych dynamiką wzrostową liczby ludności, przeciętną gęstością zaludnienia oraz największą dynamiką spadkową poziomu urbanizacji (ryc. 158–160).

W latach 1999–2008 poziom urbanizacji w aglomeracji poznańskiej obniżył się najbardziej spośród wszystkich siedmiu analizowanych aglomeracji w Polsce (w 2008 r. wynosił 78%, tzn. coraz mniej mieszkańców zamieszkiwało w miastach) – ryc. 158. Najwyższym wskaźnikiem urbanizacji cechowała się aglomeracja łódzka (88%), najmniejszym – krakowska (68%).

Aglomeracja poznańska (wraz z trójmiejską) charakteryzowała się najwyższym poziomem urodzeń (ok. 12‰), a także (wraz z aglomeracją warszawską oraz wrocławską) największą dynamiką przyrostu urodzeń. Jednocześnie poziom zgonów w aglomeracji poznańskiej należał do najniższych (nieco ponad 9‰), co skutkowało jednym z najwyższych poziomów przyrostu naturalnego (za aglomeracją trójmiejską). Podobnie obie wymienione aglomeracje przodowały pod względem liczby małżeństw przypadających na 1000 mieszkańców. Na drugim biegunie znajdowała się aglomeracja łódzka, charakteryzująca się najniższym poziomem urodzeń oraz małżeństw i najwyższym poziomem zgonów. We wszystkich obszarach metropolitalnych najczęstszą przyczyną zgonów były choroby układu krążenia (od 38% w aglomeracji trójmiejskiej do 48% w aglomeracji krakowskiej i wrocławskiej). Na drugim miejscu znalazły się nowotwory (20–30% zgonów). Relatywnie najwięcej zgonów w aglomeracji poznańskiej notowano w populacji osób w wieku 70–74 lat oraz 80–84 lat, co nie odbiegało od sytuacji w innych obszarach metropolitalnych. Cechą charakterystyczną aglomeracji poznańskiej był także niski poziom rozwodów – 1,75‰ (podobnie jak w aglomeracji krakowskiej) – ryc. 161–168.

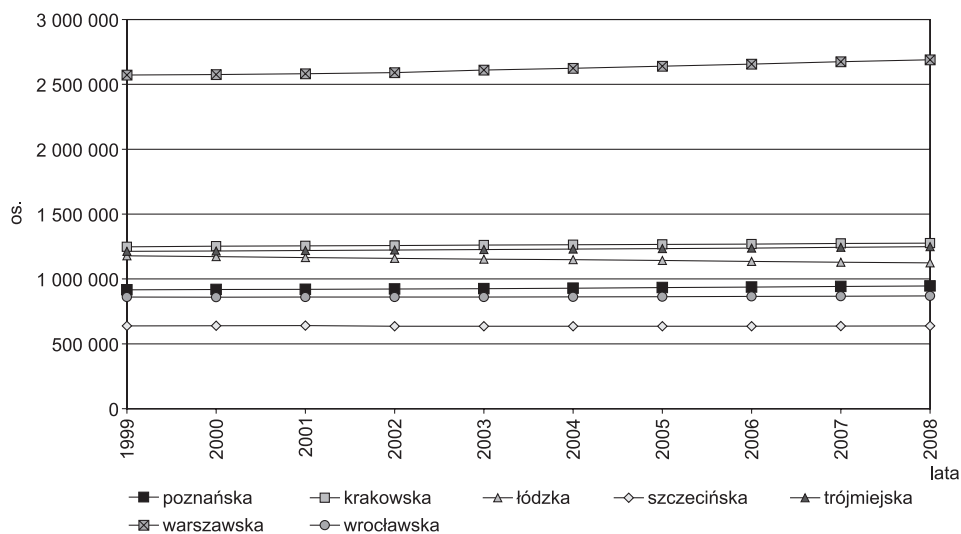
Na przeciętnym poziomie kształtował się w aglomeracji poznańskiej poziom salda migracji (najwyższe charakteryzowało aglomerację warszawską), co w połączeniu z korzystnym przyrostem naturalnym wpływało na wysoki poziom przy-

²² Do poszczególnych aglomeracji zostały zaliczone powiaty znajdujące się w bezpośredniej bliskości geograficznej miasta centralnego. Zrezygnowano z porównań do aglomeracji górnośląskiej z uwagi na jej odmienny charakter.

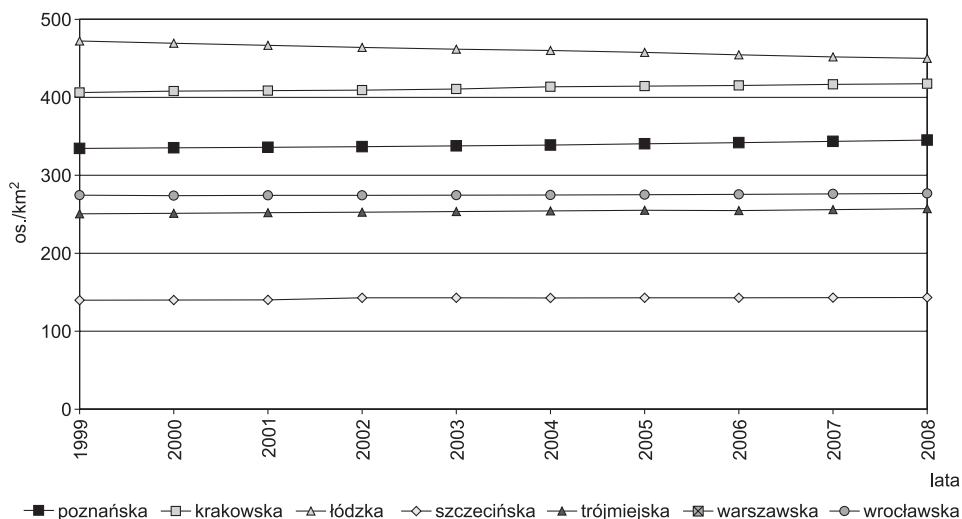
rostu rzeczywistego ludności (ok. 5,5‰, drugie miejsce za aglomeracją warszawską) – ryc. 169–171.

Pod względem struktury wieku (ryc. 172–174) aglomeracja poznańska cechowała się wysokim udziałem ludności w wieku produkcyjnym oraz niskim udziałem osób w wieku emerytalnym (w obu przypadkach podobnie jak aglomeracja szczecińska).

Aglomeracja poznańska ustępuje zarówno aglomeracji warszawskiej, jak i wrocławskiej pod względem poziomu wykształcenia. Dotyczy to udziału osób z

Ryc. 158. Liczba ludności w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

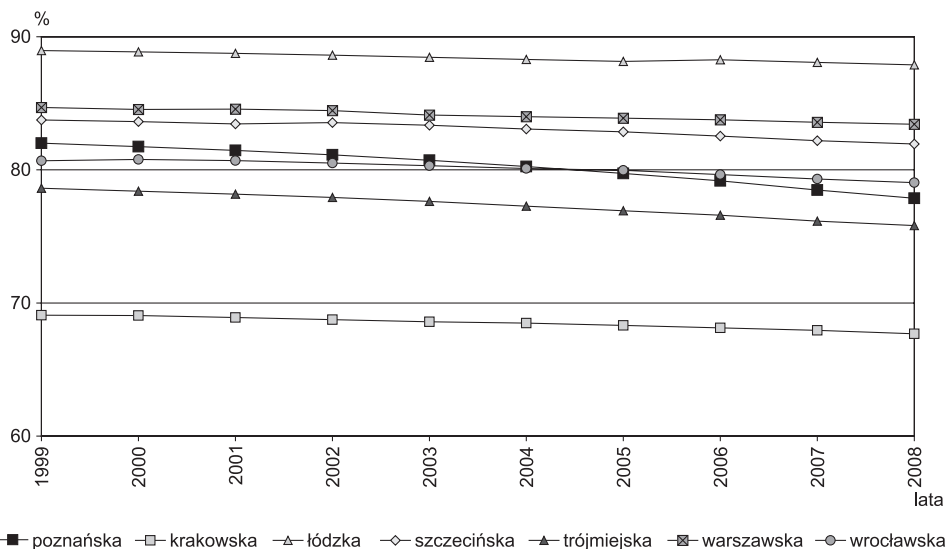

Ryc. 159. Gęstość zaludnienia w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

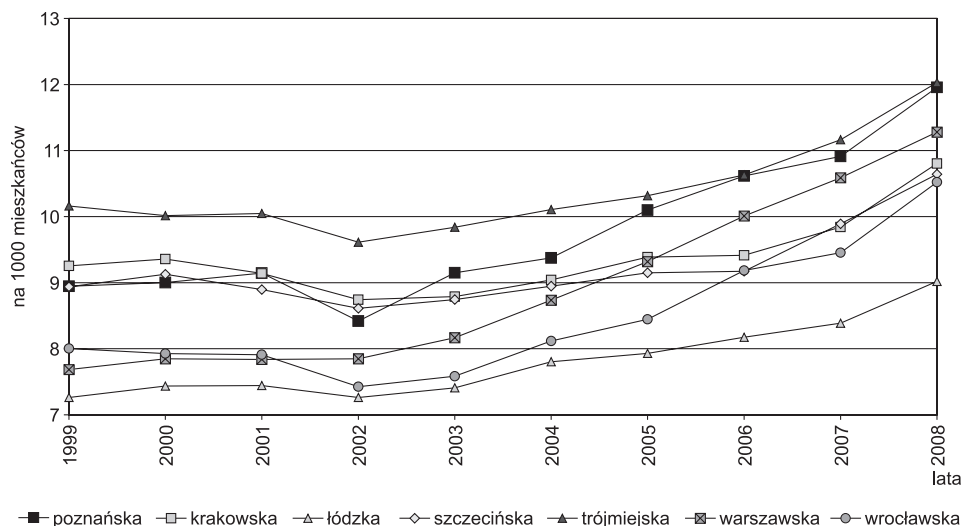
wykształceniem wyższym, jak też osób z wykształceniem wyższym i średnim łącznie (ryc. 176).

W wyniku analizy porównawczej stwierdzono, że w aglomeracji poznańskiej zdecydowanie **przeważają pozytywne cechy rozwoju demograficznego**, do których zaliczyć można:

- wysoki poziom urodzeń i ich wysoką dynamikę wzrostu od 2003 r.,
- niski poziom zgonów,

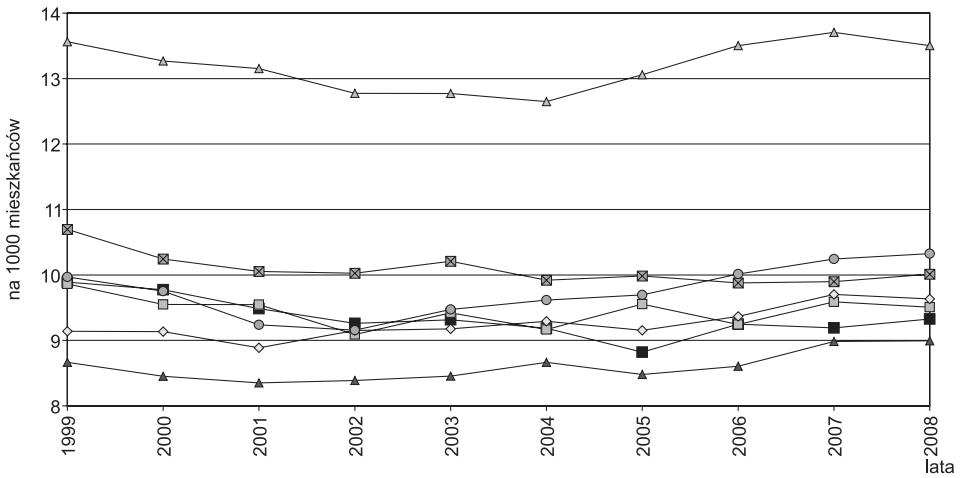

Ryc. 160. Urbanizacja w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

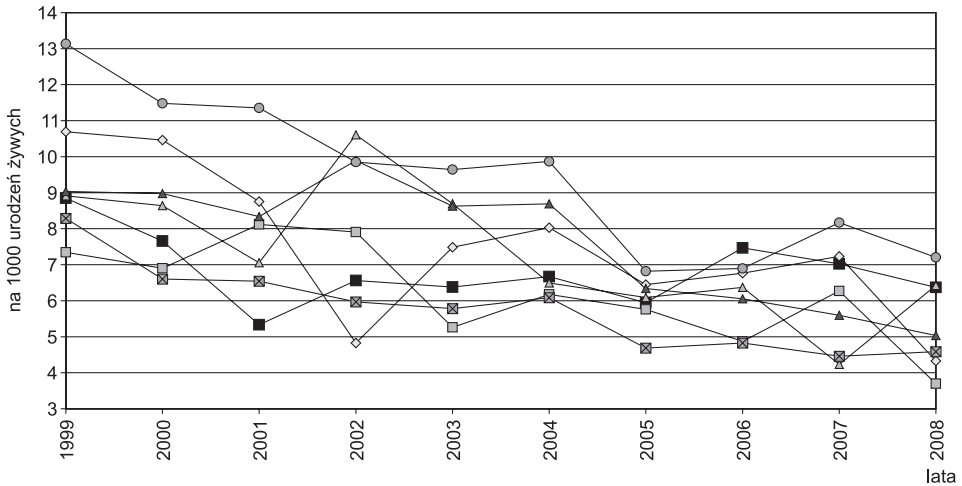

Ryc. 161. Urodzenia w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

- wysoki dodatni przyrost naturalny,
- wysoki wskaźnik małżeństw,
- niski poziom rozwodów,
- wysokie dodatnie saldo migracji,
- wysoki dodatni przyrost rzeczywisty,
- wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym,
- niski udział ludności w wieku poprodukcyjnym.

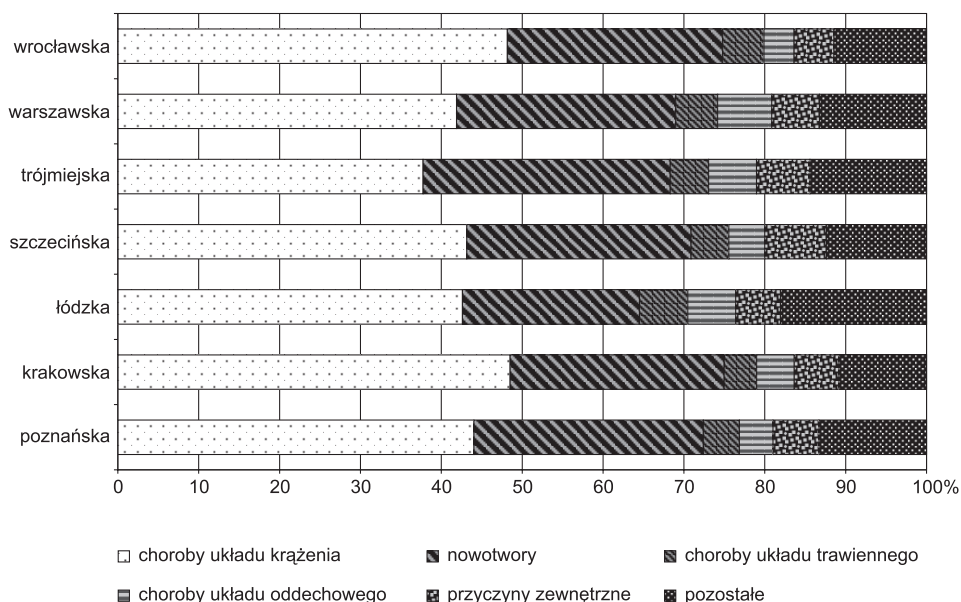
■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ trójmiejska ▣ warszawska ● wrocławska
Ryc. 162. Zgony w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

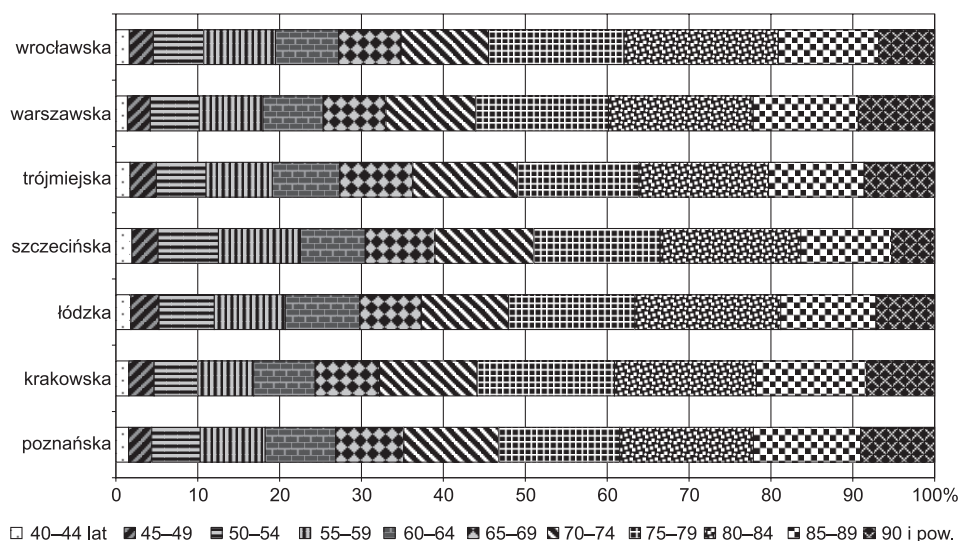
■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ trójmiejska ▣ warszawska ● wrocławska
Ryc. 163. Zgony niemowląt w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

Do cech negatywnych rozwoju demograficznego zaliczyć należy:

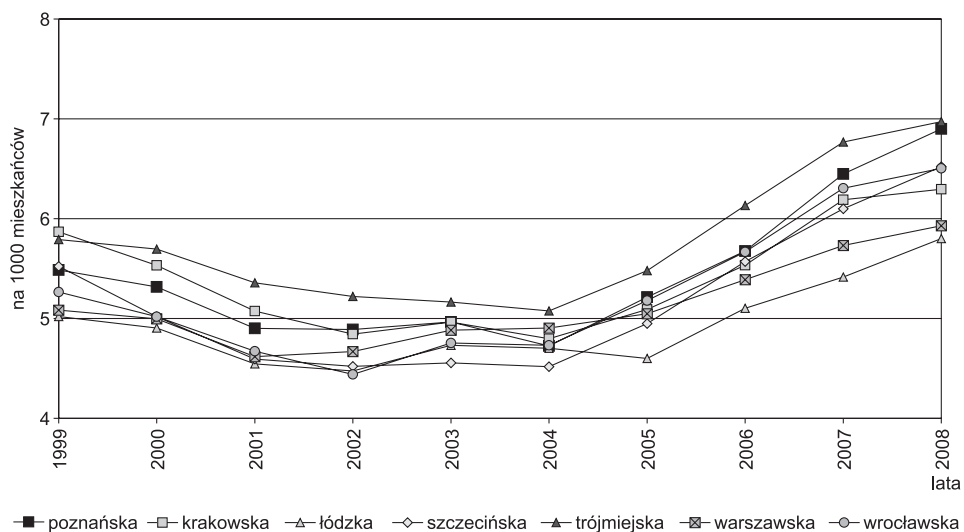
- niepokojący wzrost natężenia zgonów niemowląt od 2003 r.,
- niekorzystne saldo migracji z zagranicą,
- wysoki udział osób niepełnosprawnych.

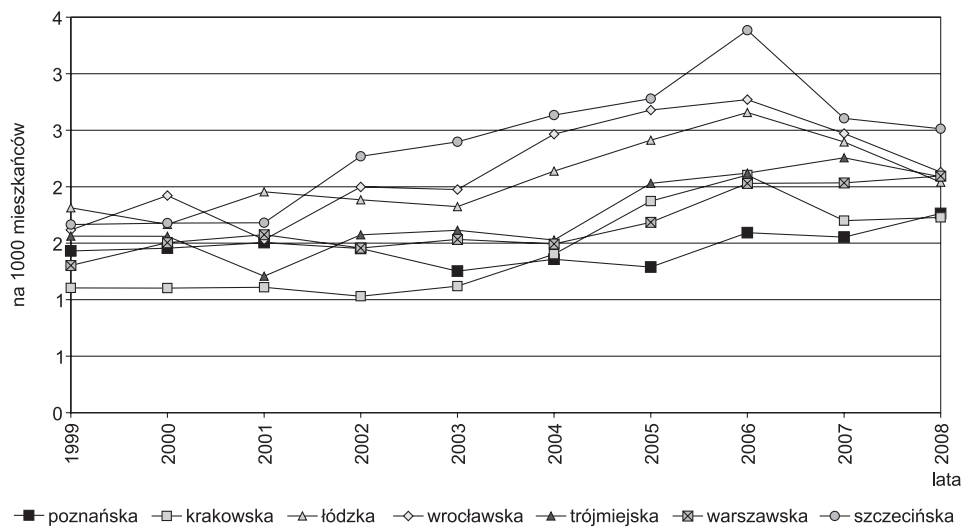
Ryc. 164. Zgony według przyczyn w aglomeracjach w Polsce w 2008 r.

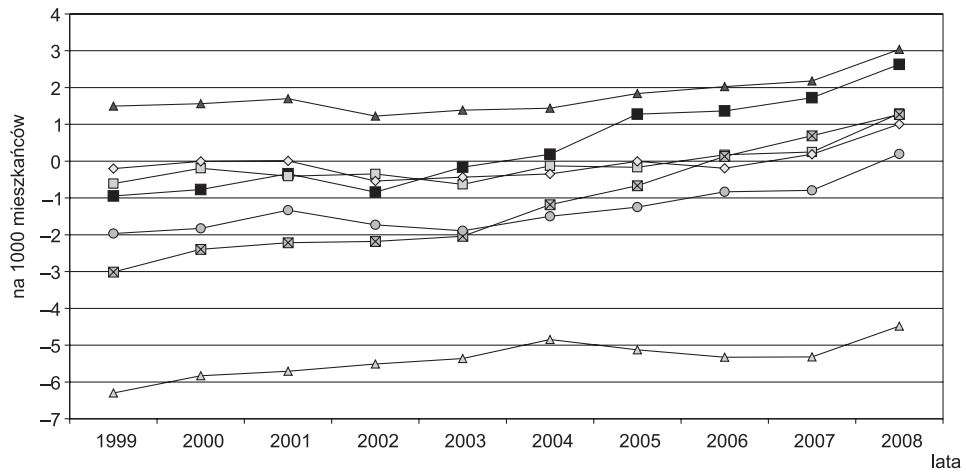
Ryc. 165. Zgony według wieku w aglomeracjach w Polsce w 2008 r.

Ryc. 166. Małżeństwa w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

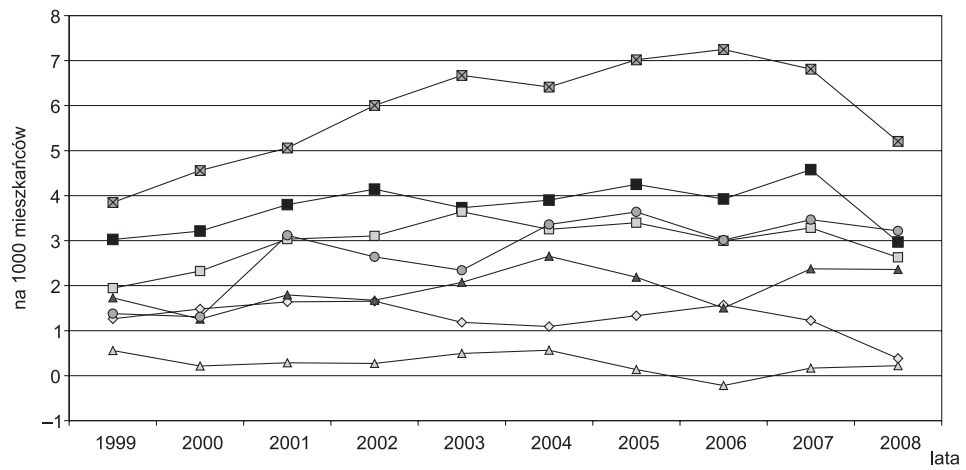

Ryc. 167. Rozwody w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

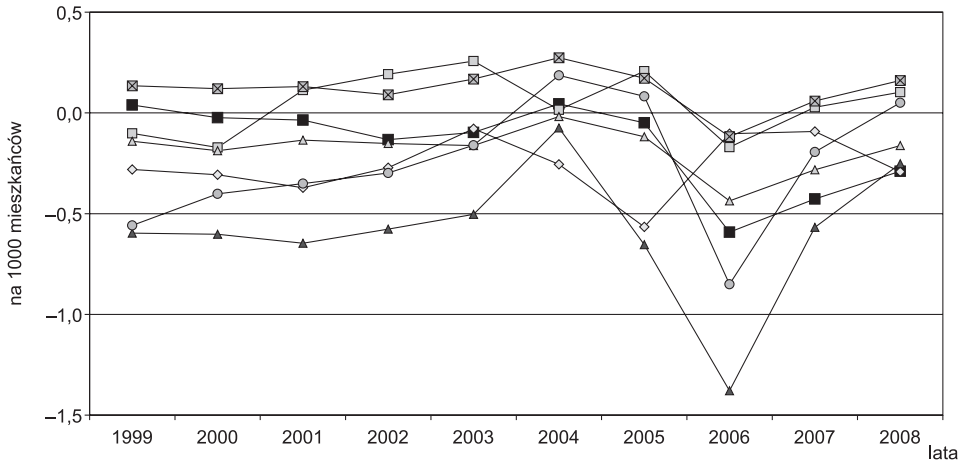
■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ trójmiejska ▣ warszawska ○ wrocławska

Ryc. 168. Przyrost naturalny w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

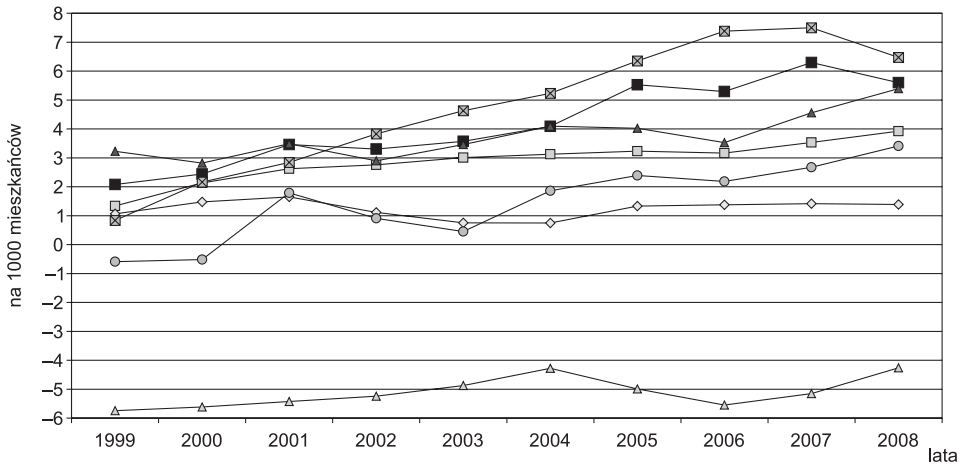

■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ trójmiejska ▣ warszawska ○ wrocławska

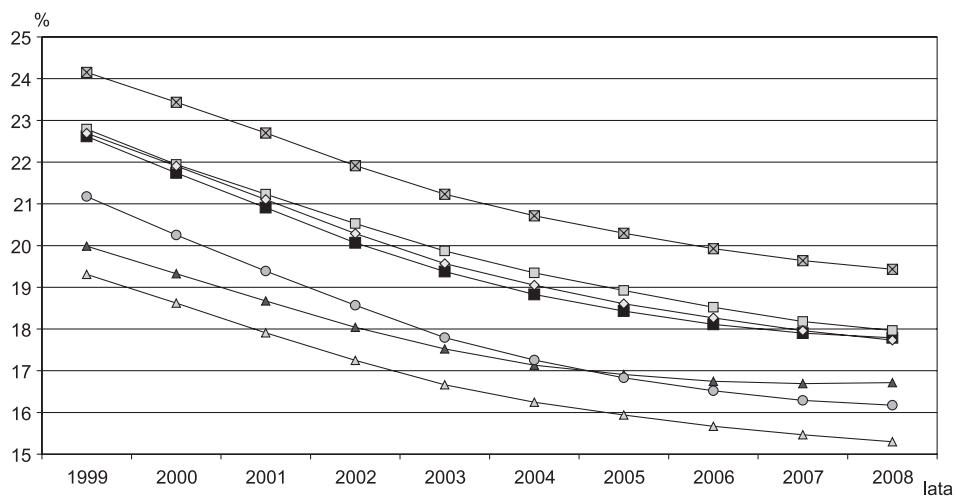
Ryc. 169. Saldo migracji w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ trójmiejska ▣ warszawska ○ wrocławska
Ryc. 170. Saldo migracji z zagranicą w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

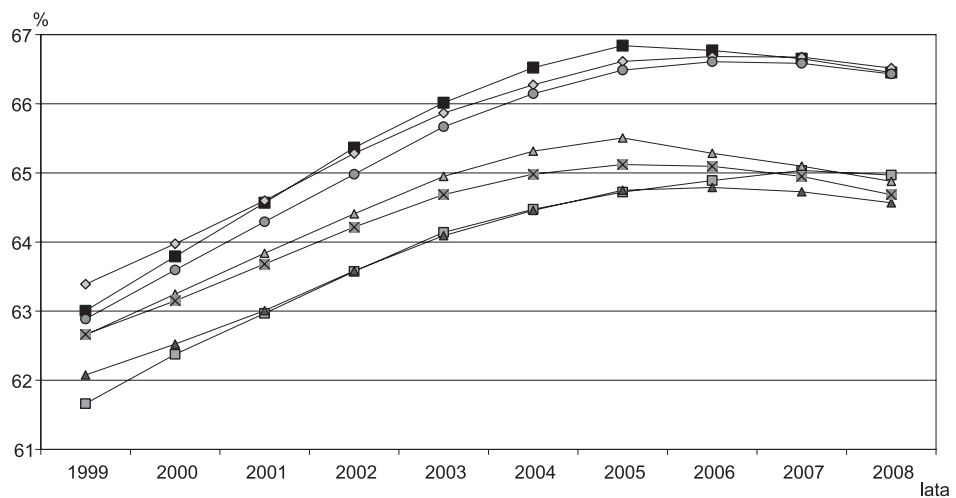

■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ trójmiejska ▣ warszawska ○ wrocławska
Ryc. 171. Przyrost rzeczywisty w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

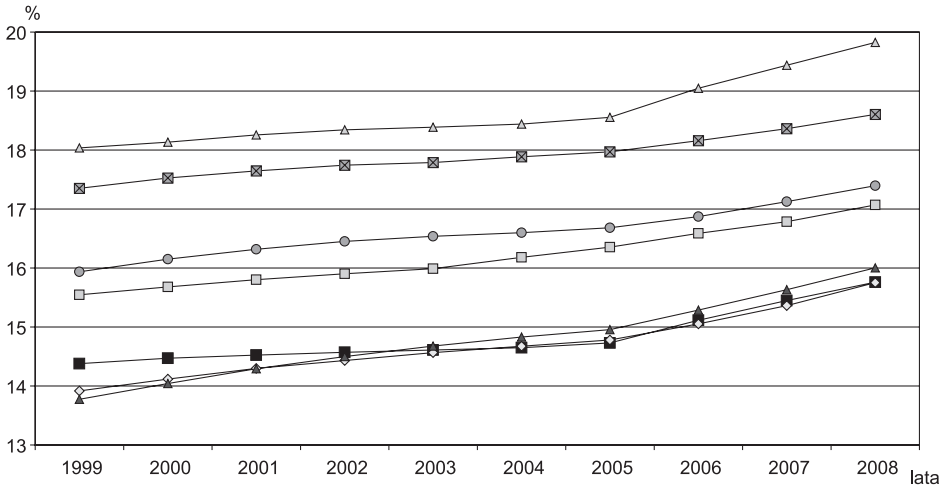
■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ warszawska ▣ trójmiejska ○ wrocławska

Ryc. 172. Ludność w wieku przedprodukcyjnym w aglomeracjach w Polsce w latach 1999-2008

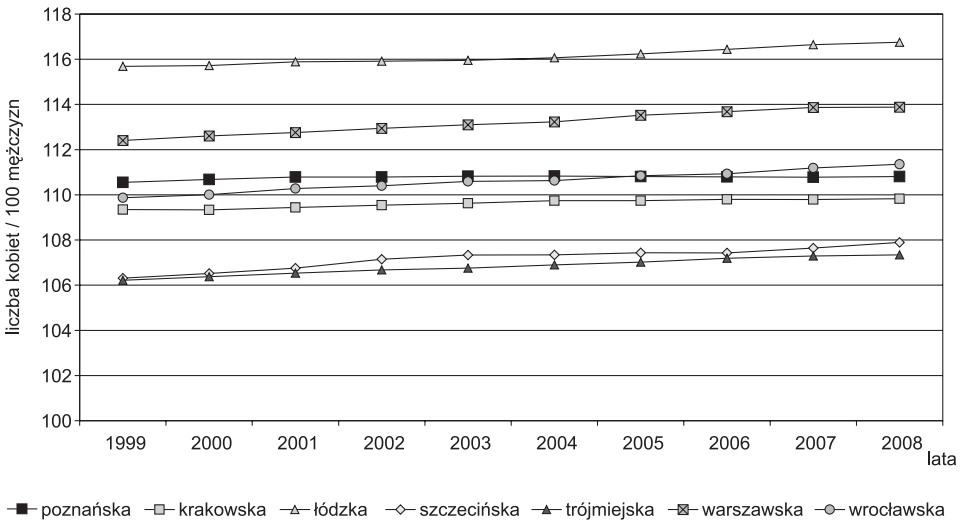

■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ trójmiejska ✕ warszawska ○ wrocławska

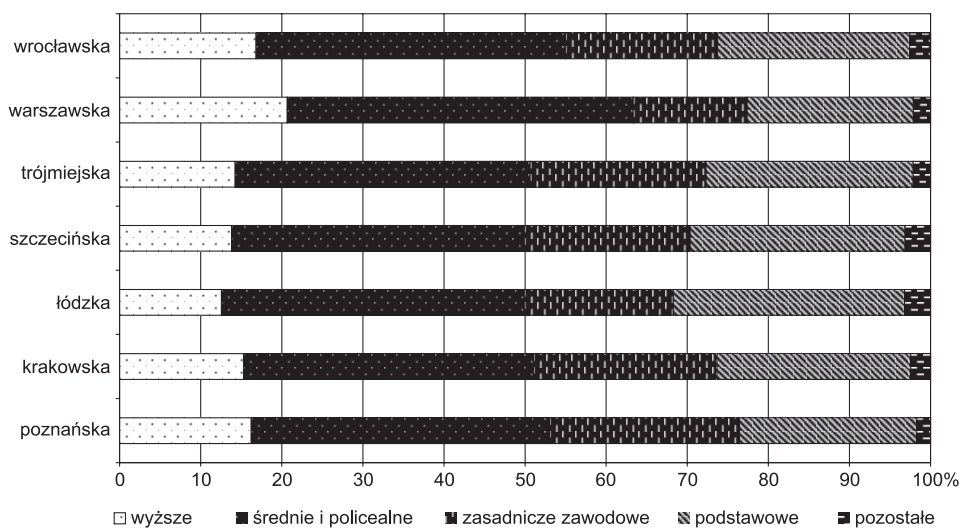
Ryc. 173. Ludność w wieku produkcyjnym w aglomeracjach w Polsce w latach 1999-2008

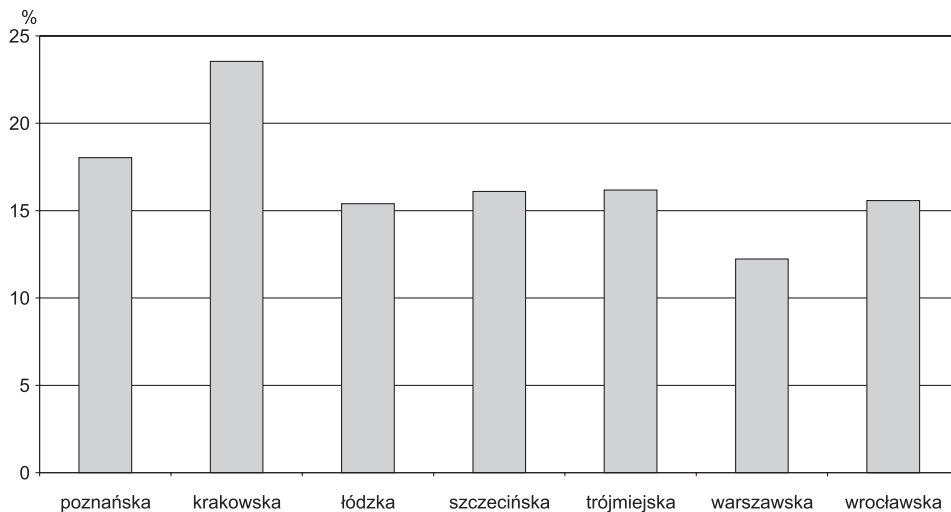
■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ trójmiejska ▣ warszawska ○ wrocławska
Ryc. 174. Ludność w wieku poprodukcyjnym w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

■ poznańska □ krakowska ▲ łódzka ◇ szczecińska ▲ trójmiejska ▣ warszawska ○ wrocławska
Ryc. 175. Feminizacja w aglomeracjach w Polsce w latach 1999–2008

Ryc. 176. Wykształcenie w aglomeracjach w Polsce w 2002 r.

Ryc. 177. Niepełnosprawni w wieku 15 lat i powyżej w aglomeracjach w Polsce w 2002 r.

11. Podsumowanie

Dynamicznie rosnące zaludnienie w aglomeracji poznańskiej świadczy o atrakcyjności migracyjnej tego obszaru w skali kraju, a kierunki przemieszczeń ludności wewnątrz aglomeracji o utrzymującej się tam suburbanizacji.

Zmiany zaludnienia doprowadziły w niektórych elementach do konwergencji (upodobnienia się) procesów demograficznych w miastach i gminach aglomeracji poznańskiej, a z drugiej strony do występowania coraz większych dysproporcji pomiędzy miastem centralnym a jego strefą podmiejską.

Przeprowadzona analiza potencjału demograficznego aglomeracji poznańskiej pozwoliła wskazać pozytywne i negatywne tendencje w składnikach decydujących o kierunku jej rozwoju demograficznego (w latach 1999–2009).

Zmiany zaludnienia:

- wzrost faktycznej liczby ludności w aglomeracji (o 3,2% w ciągu 10 lat), tj. do 951,8 tys. osób, i wzrost jej udziału w województwie (o 0,4 pkt %),
- stała tendencja spadkowa liczby mieszkańców Poznania, przy jednoczesnej silnej tendencji wzrostowej w powiecie poznańskim i znacznie niższej w pozostałych 3 gminach (spoza powiatu poznańskiego),
- wzrost liczby mieszkańców we wszystkich gminach aglomeracji (poza Poznaniem) – większa dynamika wzrostu zaludnienia w gminach pierwszego pierścienia niż w gminach drugiego pierścienia strefy podmiejskiej Poznania,
- spadek udziału mieszkańców Poznania w liczbie ludności aglomeracji i wzrost udziału mieszkańców powiatu poznańskiego (z 28,0% do 33,5%),
- spadek wskaźnika urbanizacji w całej aglomeracji z 82,0% do 77,2%,
- dekoncentracja ludności w aglomeracji, przejawiająca się spadkiem odsetka ludności w ostatniej najwyższej strefie na rzecz niższych stref koncentracji i jednoczesnego wydzielenia dodatkowej strefy w 2009 r.

Zmiany w ruchu naturalnym:

- tendencja spadkowa zawierania małżeństw w latach 1999–2004, odwrócenie się negatywnych trendów w latach 2005–2008, a w 2008 r. ponowne obniżanie się wskaźnika – wyższe natężenie w powiecie poznańskim, a najwyższe w gminach spoza powiatu poznańskiego, jako efekt dokonującej się suburbanizacji, obejmującej w znacznym stopniu poznaniaków w wieku matrymonialnym,
- pozytywne zmiany, polegające na wzroście poziomu zawieranych małżeństw ujawniły się w większości gmin – nieco wyższe natężenie zjawiska występowało na obszarach niesąsiadujących bezpośrednio z Poznaniem,
- w latach 2002–2009²³ wyższe natężenie rozwodów w Poznaniu niż w województwie wielkopolskim i w powiecie poznańskim – wyższa dynamika wzrostu

---

²³ Brak danych dla lat wcześniejszych oraz dla poziomu gmin uniemożliwił określenie pełnej dynamiki natężenia rozwodów w aglomeracji.

- wskaźnika w powiecie spowodowała zmniejszenie się dysproporcji między Poznaniem a powiatem,
- końcowy okres obniżania się współczynnika urodzeń w aglomeracji (w latach 1999–2002) i odwrócenie się negatywnych zmian w rozrodzności (w latach 2003–2009 – wyższa dynamika wzrostu poziomu urodzeń w aglomeracji niż w województwie wielkopolskim),
  - wyższy poziom natężenia urodzeń na obszarach wiejskich aglomeracji niż w miastach, a tendencje jego wzrostu do 2008 r. – zbliżone, w 2009 r. obniżenie natężenia urodzeń na obszarach wiejskich aglomeracji,
  - wzrost dzietności kobiet w Poznaniu i powiecie poznańskim (do 2008 r.), choć nadal niegwarantujący prostej zastępowalności pokoleń, w 2009 r. spadek dzietności kobiet w powiecie poznańskim,
  - wzrost poziomu zawierania związków małżeńskich i poziomu urodzeń jako konsekwencja wchodzenia w wiek podejmowania decyzji matrymonialnych i rodzicielskich wyżu demograficznego początku lat 80. (spadek natężenia urodzeń i zawieranych małżeństw w 2009 r.) – zawieranie związków małżeńskich następuje w coraz późniejszym wieku, co jest wyraźnym symptomem transformacji demograficznej,
  - najwyższy poziom zgonów w Poznaniu, podobna dynamika w Poznaniu i miastach aglomeracji (wzrost wskaźnika w latach 2005–2008), tendencja spadkowa wskaźnika zgonów w powiecie poznańskim, w szczególności na jego obszarach wiejskich,
  - niskie wartości wskaźnika zgonów (poniżej 7‰) w większości gmin otaczających Poznań,
  - pozytywna tendencja wzrostowa przyrostu naturalnego w aglomeracji – w początkowym okresie, do 2003 r., ubytek naturalny ludności, a od 2004 r. powiększający się dodatni przyrost naturalny,
  - znacznie korzystniejsze wartości współczynnika przyrostu naturalnego w powiecie (zawsze dodatnie) niż w Poznaniu i jego szybszy wzrost w Poznaniu (w 2009 r.), prowadzący do zmniejszania się dysproporcji współczynnika pomiędzy powiatem poznańskim a Poznaniem,
  - pozytywne tendencje wzrostowe przyrostu naturalnego w Poznaniu oraz w większości gmin powiatu poznańskiego, niekorzystne zmiany (ubytek naturalny) na obszarach niektórych gmin peryferyjnych położonych w północno-wschodniej i zachodniej części aglomeracji,
  - w 2009 r. dodatni przyrost naturalny we wszystkich miastach i gminach aglomeracji.
- Zmiany w ruchu wędrownym:**
- wzrost mobilności przestrzennej ludności,
  - wysoka dynamika wzrostowa (jedna z najwyższych w kraju) salda migracji na obszarach wiejskich gmin bezpośrednio sąsiadujących z Poznaniem, prowadząca do wyrównywania się dysproporcji w rozmieszczeniu ludności między miastami a obszarami wiejskimi powiatu, obniżanie się ogólnego salda migracji w latach 2008–2009,

- pogłębiający się odpływ migracyjny z Poznania, skierowany głównie do gmin ościennych, osłabienie odpływu po 2007 r.,
- uczestnictwo w migracjach głównie osób w wieku największej aktywności zawodowej, lepiej wykształconych, lepiej sytuowanych ekonomicznie, w większości pracujących lub uczących się w Poznaniu, tworzących tzw. rodziny rozwojowe,
- spośród przyczyn wyprowadzki z Poznania najczęściej migranci wskazywali na chęć polepszenia warunków środowiskowych, w drugiej kolejności mieszkaniowych, w tym posiadanie ogrodu przydomowego,
- zdecydowana większość migrantów pozytywnie oceniała spełnienie swoich oczekiwań związanych ze zmianą miejsca zamieszkania.

Zmiany w przyroście rzeczywistym ludności:

- decydujący wpływ ruchów migracyjnych na zaludnienie w większości gmin aglomeracji,
- dodatni oraz wzrastający przyrost rzeczywisty w większości gmin w powiecie poznańskim (głównie w rezultacie dodatniego salda migracji przewyższającego dodatni przyrost naturalny) oraz w pozostałych gminach (głównie w rezultacie dodatniego przyrostu naturalnego przewyższającego dodatnie saldo migracji),
- ubytek rzeczywisty w Poznaniu oraz tendencja spadku przyrostu rzeczywistego w Poznaniu i w połowie miast aglomeracji – w efekcie ujemnego salda migracji przewyższającego dodatni przyrost naturalny.

Zmiany w strukturze ludności:

- stały poziom wskaźnika feminizacji w aglomeracji (111) – utrzymująca się przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn, oznaczająca mocno zwichniętą równowagę płci w strukturze ludności, znacznie bardziej niż w województwie wielkopolskim,
- największa przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn w miastach, w tym przede wszystkim w Poznaniu oraz na obszarach wiejskich w zachodniej i północno-zachodniej części aglomeracji, natomiast niedobór kobiet na terenach wiejskich gmin leżących we wschodniej części aglomeracji,
- zróżnicowanie wskaźnika feminizacji w poszczególnych grupach wiekowych: nadwyżka kobiet w miastach aglomeracji w grupach wiekowych od 25 lat, natomiast na obszarach wiejskich w grupach 25–34 oraz 45 i więcej lat, rosnąca skokowo nadwyżka kobiet w rocznikach powyżej 45 lat w miastach, a na obszarach wiejskich dopiero w rocznikach liczących 60 lat i więcej,
- postępujące starzenie się społeczeństwa, obserwowane w większości miast, głównie w Poznaniu, spadek udziału ludności starszej na większości obszarów wiejskich,
- wzrost udziału dzieci w wieku żłobkowym (0–2 lat), z wyjątkiem gmin peryferyjnych,
- spadek udziału dzieci w wieku przedszkolnym (3–6 lat) w całej aglomeracji (z wyjątkiem siedmiu jednostek przestrzennych graniczących z Poznaniem), z perspektywą wzrostu w najbliższych latach,

- spadek udziału dzieci w wieku szkoły podstawowej (7–12 lat), młodzieży w wieku gimnazjalnym (13–15 lat) i szkoły średniej (16–18 lat) na terenie całej aglomeracji,
- spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym – najniższy udział w Poznaniu i Puszczykowie, najwyższy spadek w gminach peryferyjnych,
- wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym – upodabnianie się gmin aglomeracji pod względem natężenia tego wskaźnika,
- wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym – najwyższy udział i najwyższy wzrost w Poznaniu.

Pozycja aglomeracji poznańskiej na tle wybranych aglomeracji w Polsce

Znaczna przewaga cech pozytywnych:

- wysoki poziom urodzeń i ich wysoka dynamika wzrostu od 2003 r.,
- niski poziom zgonów,
- wysoki dodatni przyrost naturalny,
- wysoki wskaźnik małżeństw,
- niski poziom rozwodów,
- wysokie dodatnie saldo migracji,
- wysoki dodatni przyrost rzeczywisty,
- wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym,
- niski udział ludności w wieku poprodukcyjnym.

Cechy negatywne:

- niekorzystne saldo migracji z zagranicą,
- wysoki udział osób niepełnosprawnych.

Cechy społeczne procesów demograficznych w aglomeracji poznańskiej w latach 1988–2002:

- szybkie polepszanie się poziomu wykształcenia ludności – wzrost udziału ludności z wykształceniem wyższym (głównie w Poznaniu i pierścieniu najbliższych gmin) oraz średnim i policealnym (w całej aglomeracji, stosunkowo najmniej w Poznaniu, Puszczykowie i Skokach),
- spadek udziału ludności z wykształceniem zasadniczym zawodowym w Poznaniu oraz gminach z nim sąsiadujących, wzrost w gminach peryferyjnych,
- znaczny spadek udziału ludności z wykształceniem podstawowym,
- ponad połowa mieszkańców aglomeracji pozostaje w związkach małżeńskich, rosnący udział osób samotnych (kawalerów, panien i osób rozwiedzionych) – najwyższy w Poznaniu,
- spadek liczby dzieci wychowujących się w rodzinach wielodzietnych,
- spadek przeciętnej liczby osób pozostających w gospodarstwie domowym.

Tendencje zmian liczby ludności w gminach aglomeracji do 2020 r.

Według wykonanej projekcji liczba ludności aglomeracji wzrośnie o 10% w stosunku do 2008 r. Najwięcej mieszkańców (wzrost o 50%) przybędzie w powiecie

Analiza SWOT	
silne strony	słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – rosnąca liczba ludności – wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym – stabilne dodatnie saldo migracji – rosnący dodatni przyrost naturalny – rosnący dodatni przyrost rzeczywisty – znaczna i wciąż rosnąca liczebność wysoko wykształconych osób 	<ul style="list-style-type: none"> – niski udział osób w wieku przedprodukcyjnym – niski poziom dzietności – relatywnie niski poziom wykształcenia ludności na obszarach peryferyjnych – stosunkowo wysoki udział osób samotnych (kawalerów, panien, rozwiedzionych)
szanse	zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – wykorzystanie rozwoju demograficznego: rosnącej liczby ludności dodatniego salda migracji przyrostu naturalnego rosnącej liczby urodzeń – wykorzystanie potencjału młodych roczników wchodzących na rynek pracy – wykorzystanie wysoko wykształconych osób wchodzących na rynek pracy 	<ul style="list-style-type: none"> – niski udział najmłodszych grup wiekowych – starzenie się społeczeństwa – wzrastająca dezintegracja rodzin (coraz liczniejsze rozwody, rosnąca liczba „singli”)

poznańskim, który w 2020 r. będzie liczył 465 tys. osób. Liczba ludności wzrośnie we wszystkich gminach aglomeracji, z wyjątkiem Poznania (spadek o 10%) i Śremu. Na obszarach wiejskich nastąpi wzrost liczby mieszkańców o 67%, natomiast w miastach spadek o 6%.

Ze względu na dynamikę przyrostu zaludnienia można wytypować kilka kategorii gmin:

- bardzo mały wzrost liczby mieszkańców (poniżej 10% stanu z 2008 r.) nastąpi w gminach peryferyjnych aglomeracji: Buk, Skoki, Szamotuły,
- mały wzrost (10–25%) liczby ludności w gminach: Luboń, Puszczykowo oraz Stęszew i Murowana Goślina,
- średni wzrost zaludnienia (o 25–50%) będzie charakteryzował gminy: Kleszczewo, Swarzędz, Kostrzyn, Pobiedziska, Czerwonak i Mosinę,
- wysokim wzrostem zaludnienia (o 50–100%) cechować się będą gminy: Suchy Las, Tarnowo Podgórne i Kórnik,
- najwyższa dynamika wzrostu liczby mieszkańców (o ponad 120%) wystąpi w gminach wiejskich: Dopiewo, Komorniki i Rokietnica.

Tempo, skala i zróżnicowanie przestrzenne zmian demograficznych w aglomeracji poznańskiej przełomu XX i XXI w. mają i będą miały daleko idące konsekwencje dla jej rozwoju społeczno-gospodarczego zarówno w krótkim, jak i długim okresie. Jest to istotne zwłaszcza w odniesieniu do polityki rozwoju regionalnego i lokalnego, w tym wypracowania wspólnej polityki ludnościowej w aglomeracji poznańskiej.

ANEKS

Tabela 5. Wybrane charakterystyki demograficzne w latach 1999 i 2009

Wyszczególnienie	Polska		Województwo wielkopolskie		Aglomeracja poznańska		
	1999	2009	dynamika (1999=100)	1999	2009	1999	2009
Liczba ludności (stałe zameldowanie)	38 263 303	38 167 329	99,7	3 335 177	3 404 966	897 268	940 827
mężczyźni	18 547 799	18 428 742	99,4	1 619 178	1 651 749	426 783	446 332
kobiety	19 715 504	19 738 587	100,1	1 715 999	1 753 217	470 485	494 495
Liczba ludności (faktyczne miejsce zamieszkania)	38 263 303	38 167 329	99,7	3 339 749	3 408 281	916 762	951 753
mężczyźni	18 547 799	18 428 742	99,4	1 621 102	1 653 354	435 413	451 505
kobiety	19 715 504	19 738 587	100,1	1 718 647	1 754 927	481 349	500 248
w wieku przedprodukcyjnym (0-17)	9 630 053	7 231 271	75,1	876 096	682 307	207 334	168 880
w wieku produkcyjnym (18-59/64)	23 041 088	24 624 443	106,9	2 013 816	2 214 527	577 609	629 817
w wieku poprodukcyjnym (60/65 i więcej)	5 592 162	6 311 615	112,9	449 837	511 447	131 819	153 056
Urodzenia żywe	382 002	417 589	109,3	35 538	40 882	8 025	11 245
Zgony	381 415	384 940	100,9	32 885	31 668	8 874	8 431
Zgony niemowląt	3 381	2 327	68,8	300	220	71	59
Przyrost naturalny	587	32 649	x	2 653	9 214	-849	2 814
Małżeństwa	219 398	250 794	114,3	20 051	23 552	4 922	6 202
Rozwody	42 020	65 345	155,5	3 430	5 057	1 014*	1095*
Imigracje (ogółem)	439 959	421 261	95,8	39 279	42 922	11 771	16 349
Emigracje (ogółem)	453 970	422 457	93,1	37 551	41 354	9 055	13 211
Saldo migracji ogółem	-14 011	-1 196	x	1 728	1 568	2 716	3 138
Przyrost rzeczywisty	-13 424	31 453	x	4 381	10 782	1 867	5 952

*Liczba rozwodów dla Poznania

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS, (BDL).

Literatura

- Eberhardt P., 2002. Nowe tendencje w ruchu naturalnym ludności Europy w ujęciu geograficznym. *Przegląd Geograficzny*, 74, 2.
- Gawryszewski A., 2005. *Ludność Polski w XX wieku*. PAN IG i PZ, Warszawa.
- Kaczmarek T., Mizgajski A. (red.), 2008. *Powiat poznański. Jakość przestrzeni i jakość życia*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Kędelski M., Paradysz J., 2006. *Demografia*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Kotowska I.E., 1999. Drugie przejście demograficzne i jego uwarunkowania. [W:] I.E. Kotowska (red.), *Przemiany demograficzne w Polsce w latach 90. w świetle koncepcji drugiego przejścia demograficznego*. SGH, Warszawa.
- Łodyga B., 2003. Przemiany demograficzne na obszarach wiejskich woj. wielkopolskiego w latach 1996 – 2001. [W:] B. Górz, Cz. Guzik (red.), *Współczesne przeobrażenia i przyszłość wsi polskiej*. Wydawnictwo P. W. Stabil s.c., Kraków.
- Łodyga B., 2006. Differences in actual increase in the rural areas of Poland. *Bulletin of Geography*, 6, Nicolaus Copernicus University, Toruń.
- Łodyga B., 2007. *Przemiany demograficzne na obszarach wiejskich w Polsce*. Maszynopis rozprawy doktorskiej.
- Łodyga B. 2011. Demograficzne skutki suburbanizacji w aglomeracji poznańskiej. [W:] J. Słodczyk (red.), *Studia miejskie. Procesy suburbanizacji w wybranych miastach Polski*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, nr 3.
- Łodyga B. 2011. Przekształcenia ludnościowe w woj. wielkopolskim w latach 1999–2008. Materiały na konferencję organizowaną przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Marcinowicz D., 2001. Mobilność przestrzenna ludności Poznania w okresie transformacji ustrojowej. Maszynopis rozprawy doktorskiej. Poznań.
- Marcinowicz D. Demograficzne źródła wzrostu ludności w strefie podmiejskiej wielkiego miasta (studium Poznania). [W:] R. Domański (red.), *Nowe problemy rozwoju wielkich miast i regionów*. Biuletyn KPZK PAN, 192: 291–309.
- Okólski M., 2004. *Demografia zmiany społecznej*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Prognoza ludności na lata 2008–2035, 2009. GUS, Departament Badań Demograficznych, Warszawa.
- Smętowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., 2008. Obszary metropolitalne w Polsce: problemy rozwojowe i delimitacja. *Raporty i Analizy EUROREG*, 1/2009.
- Sytuacja demograficzna Polski i założenia polityki ludnościowej. Raport 2004, 2006. Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- Sytuacja demograficzna Polski. Raporty Rządowej Rady Ludnościowej z lat 2004–2009. Warszawa.
- Sleszynski P., 2005. Perspektywy rozwoju rynku mieszkaniowego w Polsce w świetle sytuacji demograficznej, ekonomicznej i stanu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych. *Studia Regionalne i Lokalne*, 1(19).
- Stryjakiewicz T., Kaczmarek T., Łodyga B., Marcinowicz D., Męczyński M., Parysek J.J., Stachowiak K., 2009. The attractiveness of the Poznan metropolita region for the development of the creative knowledge sector. The view of transnational migrants. ACRE report WP 7.8. AMIDSt., Amsterdam.
- van de Kaa D.J., 1987. Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42(1).

Wykaz źródeł informacji

Badanie zachowań migracyjnych mieszkańców przybyłych do Poznania w okresie styczeń 2006–czerwiec 2008. Wyniki badań ankietowych dla Urzędu Miasta Poznania.

Bank Danych Regionalnych. GUS.

Migracje mieszkańców Poznania na teren powiatu poznańskiego. Przyczyny–okoliczności–skutki. Materiały Urzędu Miasta Poznania, Wydział Rozwoju Miasta.

Roczniki demograficzne z lat 1999–2009. GUS.

Roczniki z lat 1999–2008: Ludność, ruch naturalny i migracje w woj. wielkopolskim. US w Poznaniu.

Stan i ruch ludności w województwie wielkopolskim w 1999 r., 2000. US w Poznaniu.

Strategie i plany rozwoju miast i gmin analizowanego obszaru.

Ważniejsze dane o powiatach i gminach województwa wielkopolskiego. US w Poznaniu.

Województwo wielkopolskie. Podregiony, powiaty, gminy. US w Poznaniu. Za lata 1999–2008.

Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 1988. US w Poznaniu.

Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002. US w Poznaniu.

Zmiany demograficzne w woj. wielkopolskim w latach 1999–2006, 2008. US w Poznaniu.

W serii Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej ukazały się dotychczas:

2010

1. Leśnictwo i gospodarka leśna na obszarze aglomeracji poznańskiej
2. Zasoby przyrodnicze i ich ochrona w aglomeracji poznańskiej
3. Krajobraz i dziedzictwo kulturowe wsi w aglomeracji poznańskiej
4. Wyzwania i kierunki rozwoju aglomeracji poznańskiej
5. Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej
6. Marketing terytorialny w aglomeracji poznańskiej
7. Sport w aglomeracji poznańskiej
8. Transport w aglomeracji poznańskiej

2011

9. Strategie rozwoju wybranych obszarów metropolitalnych w Europie. Rekomendacje dla aglomeracji poznańskiej
10. Infrastruktura techniczna i usługi komunalne w aglomeracji poznańskiej
11. Potencjał gospodarczy aglomeracji poznańskiej
12. Spójność terytorialno-administracyjna aglomeracji poznańskiej
13. Procesy demograficzne w aglomeracji poznańskiej w latach 1999–2009
14. Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie usług edukacyjnych w aglomeracji poznańskiej
15. Funkcjonowanie i integracja aglomeracji poznańskiej w opinii mieszkańców i polityków lokalnych
16. Gospodarka rolna w aglomeracji poznańskiej
17. Usługi zdrowotne i socjalne w aglomeracji poznańskiej
18. Założenia i proces budowy strategii rozwoju aglomeracji poznańskiej